

PALAESTRA

LATINA

ANN. XXVIX (Fasc. II) — N. 166
M. JUNIO A. MCMLIX

PALAESTRA LATINA

Trimestres litterarum latinarum commentarii **BARCINONE** edendi

Commentariorum pretium: in Hispania et America, 50 ptarum.

In reliquis civitatibus, 2 \$

Pretium PALAESTRAE ADULESCENTIUM: in Hispania, 15 ptarum.; extra Hispaniam, 20 ptarum.

Pretium mittatur oportet ad ADMINISTRATOREM: Lauria, 5, Apartado 1042 - BARCELONA
vel ad PROCURATORES singularum nationum

Scripta ad Moderatorem: Conde, 2 - BARBASTRO (Huesca)

Depósito Legal L - 12 1958

Editur Ordinarii et Superiorum permissu

I N D E X

ANN. XXIX (Fasc. II) N. 166

M. JUNIO A. MCMLIX

<i>Joannes XXIII, P. M. - Primus Conventus ex omnibus nationibus studiis Ciceronianis provehendis</i>	65
N. MANGEOT, <i>De Marco Aurelio pietatis magistro</i>	67
J. C. SCHOENBERGER, <i>Nuntius Suebicus</i>	71
AE. ORTH, <i>Notae criticae in scriptores latinos</i>	75
J. M. ^o MIR, <i>Nova et Vetera: De tabaco I</i>	81
J. MATTEOCCI, <i>Maria</i>	88
M. PAOLILLO, <i>Quam mox?</i>	89
F. ALOISE, <i>De batavo certamine poëtico Hoeufftiano</i>	95
A. GUERCIO, <i>Mater Caeciliae - I Promessi sposi</i>	94
IJSEWIJN - MIR - AVENARIUS, <i>Epistularum inter socios commercium</i>	98
J. SIDERA, <i>Per Orbem</i>	103
BIBLIOGRAPHIA, Sidera, González, Marqués, Molina, Aramendía, Tejerina	110

PALAESTRA ADULESCENTIUM

Aulus reliquas domus partes describit	121
Sesami horreum, hisce!	123
Tarquinius Superbus	125
Marcus Piger, <i>Pius Piazza</i>	129
In schola latine canamus!, <i>M. Molina</i>	61
Abacus veneficus. — Ad saltum eculi — Solutiones	128

PALAESTRA LATINA

LITTERARUM LATINARUM COMMENTARII

ANN. XXIX (FASC. II) — N. 166

M. JUNIO

A. MCMLIX

Primus Conventus ex omnibus nationibus studiis Ciceronianis provehendis

Hujus Conventus socios Pontifex Romanus alloquitur

Joannes XXIII, Pontifex Maximus, a. d. VII idus apriles omnes, qui ad «Ciceronianum ex omnibus nationibus Conventum» Romae aderant, benigno excepti animi affectu, eosque vehementer hortatus est ut altius Ciceronem ejusque opera investigent et subtilius cognoscant: quo duce non tantum humanitatis et latinitatis studia provehant et amplificent, sed et animum excolant iisque ornent studiis quibus vere inter homines «humani» efficimur. Viam, qua ingressi sunt, diligentem et fidentem animo insequantur idque entantur ut ex litterarum latinarum studiis veri fingantur cives, non vero machinatores tantum, ut multi nostrae aetatis, neque ut machinae, duri et amoris expertes in hominum consortione et consuetudine existant.

Ciceronem imitentur qui supra terrena et caduca mentem in superna levavit et omnium Conditorum et Moderatorem agnovit Deum.

Vos, qui Romae Ciceronianum ex omnibus nationibus Conventum agitis, expectati ad Nos venitis, pietatis officia praestaturi, quae vobis humanitate et comitate conspicuis honori est, Nobis autem gaudio.

Cum, hisce paschalibus vertentibus festis, negotiis et peregrinantium hominum frequentia sueto magis premamur, diu vobiscum esse et colloqui prohibemur: pauca tantum paucis dicemus.

Gratulamur vehementer vobis de praeclaris studiis, in quibus acriter et diligenter versamini, ut Latini eloqui auctoris maximi opera penitus in dies investigetis, haustam inde lucem aliis quam plurimis tradituri. Ad hujusmodi scientiam et cognitionem merito referri possunt laudes, quae e Ciceronis ipsius ore in pro Archia oratione (cap. VII) defluerunt: «Haec studia adu-

lescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis perfugium ac solacium praebent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur».

Pro dolor, sunt sat multi, qui mira progressionem artium abnormiter capti, latinitatis studia et alias id genus disciplinas repellere vel coercere sibi sumant, ut quam maxime calculis et rationibus dediti et machinatores novae aetatis sint cives. Hoc ipsa impellente necessitate, contrarium prosequendum iter esse putamus. Cum prorsus in animo id insideat, quod magis natura et dignitate hominis dignum sit, ardentius acquirendum est id quod animum colat et ornet, ne miseri mortales similiter ac eae, quas fabricantur, machinae, algidi, duri et amoris expertes existant.

Providentissimo disponente Deo, veterum Graecorum et Latinorum sapientia Evangelii Christi, qui est sol «oriens ex alto» (*Luc. 1, 78*), saepe monitrix aurora fuit. In iis Cicero eximium gradum et locum obtinet: ipse praeter alia Conditorum et Moderatorum omnium rerum Deum agnovit, juris naturam sereno in lumine collocavit, fundamentum justitiae fidem, constantiam, veritatem, probitatem splendidis praedicavit praeconiis. Quid amplius? In explicandis singulorum officiis illud docuit, quod —suave est in memoriam redigere— vere christianam legem praesago afflatu praenuntiat: «Viros fortes et magnanimos eosdemque bonos et simplices veritatis amicos minimeque fallaces esse volumus... Fortes igitur et magnanimi sunt habendi non qui faciunt, sed qui propulsant injuriam» (*Off. 1, 19*).

S. Augustinus in tertio Confessionum libro mirum declarat effectum, quem Ciceronis opus, quod «*Hortensius*» inscribitur, sensuum affectui et moribus suis indidit: «Ille vero liber mutavit affectum meum et ad teipsum, Domine, mutavit preces meas et vota ac desideria mea fecit alia. Viluit mihi repente omnis vana spes, et immortalitatem sapientiae concupiscebam aestu cordis incredibili» (*Cap. III, 7*).

Quod S. Augustinus inde sensit, paternis votis cupimus, ut vos, dilectissimi Nobis, legendo, meditando, amando antiquae sapientiae monumenta sentiatis et, celsae cum sitis mentis, antehabeatis caducis et noxiis rebus semper mansura et firmissima bona, ob quae conditi sumus, sine quibus recte et feliciter vivere non possumus.

Hoc ominati, vobis et inceptis vestris et propinquis quoque vestris fausta, laeta ac salutaria omnia a Deo precamur.

De Marco Aurelio pietatis magistro

Marci Aurelii imperatoris nomen cum audio, ejus statuam equestrem a Michelangelo in monte Capitolino collocatae recordor pariterque illius imperatoris, in quo, quidquid humanitatis habuit Antiquitas, ultimum effloruit. Nec solum erat summus imperator, qui Romam a maximis Germanorum periculis vindicavit, sed etiam pietatis magister hominumque solitariorum consolator tam egregius, ut permulti ejus exemplo et scriptis in hunc usque diem et se erexerint et erigant. Juverit igitur primum eum pauca de pueritia narrantem inducere. Severa ejus indoles ac seria inde apparet, quod sua de rebus sensa vel mediis in bellis in commentarios graeco sermone referebat¹.

«Verus, avus meus, clementiae et aequabilitatis exemplo mihi erat. I, 2. A matre pius et munificus esse didici, malum non modo non patrare, sed ne cogitare quidem, et ut illa parce vivere. I, 3. Patris ingenium virile et modestum imitari studebam. I, 2. Diognetus paedagogus me induxit, totum ut me philosophiae –sectae Stoicae– darem, pro lecto tegumentoque assere et pelle uterer et quidquid ad Stoicorum victum pertineret. I, 6. Rusticus me admonuit, ne unquam mores perpolire desinerem neve ulla verba inanis gloriae causa facerem. I, 7. Maximus Stoicus mihi dixit: «Impera tibi, animum coërce, morbos miserasque omnes patienter tolera, eandem lenitatem dignitatemque semper serva, officiiis noli invitus fungi». I, 15.

His usus magistris Marcus adulescens tanto in studia incubuit fervore, noctes ut insomnes duceret, assere cubaret, solo pane paucisque ficis vesceretur, quin etiam de somno scriberet, qui nos deciperet otiumque studiis necessarium nobis eriperet.

Quam nobili fuerit ingenio, ex ejus grato in Deos animo cognosces, quibus omnia vitae beneficia accepta referebat. Integrum enim commentariorum caput enarrandis beneficiis implet.

Diis gratias ago, quod mihi probos parentes, magistros, amicos domesticosque dederunt, neque unquam in eos, quamquam pronus eram, inconsiderate egi nec castitatem violavi! Deorum beneficio pariter acceptum refero, quod Antonius imperator superbiam meam in ipso ortu suppressit. Grates ago Deis, quod mihi omnia ad recte vivendum praestiterunt. Sola culpa mea commisi, ut non omnibus eorum admonitioni-

1. Usus sum editione REKLAM, Leipzig. Numeri I, II, III libros significant, numeri vero 1, 2, 3 capita.

bus paruerim neque ea, quae consequi potueram, sim consecutus. Solo bonitatis divinae dono accidit, ut corpus debile tot vitae labores ferre potuerit neque unquam prava libidine sit abreptum». I, 17.

O animam naturaliter christianam! Multi sunt in Ecclesia, qui foris esse creduntur.

Jam videamus, quomodo Stoicus ille pietatis magistri munere consolatorisque fungatur.

«Omnia providentiae vestigiorum plena sunt. Cuncta ab ea profiscuntur vel ea, quae casu accidere videntur. II, 3. Cuncta, quae tibi contingunt, lege naturae tibi sunt addicta. IV, 26. Accipiamus igitur ut medicamenta a medico praescripta. Sunt quidem palato amara, valetudini autem grata et accepta. V, 8. Quemadmodum vergente in finem vita vixisse desideraveris, ita nunc tibi vivere licet. V, 29. Memento, quam diu ea, quae facienda tibi proposuisti, exequi tardes et quotiens occasionem a Diis datam praetermiseris. II, 4. Mane cum surgis, dic tibi te expergisci, ut de more hominum opereris. Cur id aegre faciam, ad quod natus et in mundum missus sum? Numquid creatus sum, ut in lecto molli me contineam? V, 1. Quaecumque facis vel cogitas, ea ejusmodi esse oportet, tamquam si eodem temporis puncto e vita cedendum sit. II, 2. —Fuit eremitarum quoque regula—. Nihil feceris, ac si sescentos annos vivere liceat. Mors enim tibi impendet. IV, 17. Oportet tibi esse finem propositum, in quem, quidquid cogitas vel cupis, dirigatur. II, 7. Qui animae motus non attente considerat, is necessario in casus adversos incidit». II, 8.

«Non desunt, qui vitam solitariam ruri, in litore, montibus quaerant et tu quoque eam ardentem desideras. Hoc autem ignorantiae mollitiaeque signum videtur, quandoquidem tibi qualibet hora ad te redire licet. Nullum enim homini refugium tam tacitum quam anima. IV, 3. Id facito, quod tibi, natura ad rempublicam nato, ratio praescribit atque ut jubet, perfice. Inutilia non modo nos facere sed ne cogitare quidem debemus». IV, 24. —Suarez, doctor eximius nullam admittebat cogitationem, quae non ad rem pertineret—. Ea tantummodo cogita, quae, si quis te forte interrogarit, quid cogites, candide patefacias. III, 4. Nihil cupiveris, quod muris vel velamentis abscondatur. III, 7. —Cf. Jo 3, 20—. Recta procede tuam communemque viam sequere. V, 3. Nullius te rei taedeat, animo ne defeceris; omnia ad regulam perfice. Si quid secus evenerit, denuo incipe. V, 9. Nonne turpe videtur architectos vel medicos artis suae leges plures facere quam homines leges, quae ipsi cum Diis communes sunt? VII, 57. In interiora redi. Ibi omnis boni origo et fons perennis, si tamen fodere non desinamus. VII, 59. Attende ad ea, quae cogitas vel agis et quid verba tua significant. VIII, 22. Tota vita omnesque actiones ordinandae sunt; si jure meritoque dicis te cuncta toto animo omnique studio fecisse, bono esto animo. VIII, 32. Ea anima vere est praedicanda, quae omni temporis momento sese corpore solvere sit parata ac prompta. XI, 3. —Vive quasi cotidie moriturus. Regula eremitarum—. Qui carnem, qua circumdatur, negligit, is minus de veste, domo, honore, ornamento

sollicitus esse solet. XII, 2. Ne quid temere vel inconsiderate feceris neve aliud quid ante oculos habueris nisi bonum commune». XII, 20.

Ut omnes viri graves ita et Marcus Aurelius, quam vana quamque caduca essent omnia, perspexit.

«*Quam cito cuncta transeunt et in oblivionem veniunt! Quam inanes sunt laudes et quam mobiles sunt tibi plaudentes! IV, 45. Eodem die moritur et qui laudat et qui laudatur. IV, 35. Tempus simile est fluminis omnia secum auferentis. Res quaecumque, ubi apparuit, protinus abripitur. IV, 44. Nil durat nec procul a nobis est praecipitium altum, quo exactum influit tempus et futurum. V, 23. Perbrevis jam cinis eris et ossa nec nomen quidem reliquum. Quid est nomen magnum nisi sonitus vel echo? V, 33. Alexander ejusque asinarius eundem sortis exitum habuerunt. VI, 24. —Nonne hic Ecclesiastes loquitur?—. Tempus lucratur, qui, quae alii dicunt, faciunt, cogitant, spernit et de iis solum est sollicitus, quae ipse agit: nimirum ut recta sint et honesta. Noli, inquit Agathon —poëta Atheniensis— considerare, qui circa sunt mores pravi, sed recta tende neque animo perturberis. IV, 18. Quae vere pulchra sunt ut lex, veritas, benevolentia, verecundia, ea laude non indigent. Quomodo haec demum aut laude bona aut reprehensione mala fieri possunt? Numquid smaragdus nitorem amittit, nisi laudatur?». IV, 20.*

Jam ponamus, quid de sua cum Diis consuetudine sentiat.

Vive Diis conjunctus. Is autem iis conjunctus vivit, qui sua contentus sit sorte et omnia faciat, quae Genius, quem Juppiter, naturae suae stirpem, praesidem dedit ac custodem V, 27. Dei semper memorem esse et agere, quae in commune prosint, sit tibi gaudium ac satisfactio. VI, 7. Cole Deos. VI, 30. Qui injuste agit, impius est et atheos. Qui mentitur, in Deos peccat. Impie agit, qui corporis voluptates tamquam bona sectatur, labores autem tamquam mala fugit».

Cum sit difficile cum aliis vivere audiamus, quid de convictu humano loquatur.

«*Cum alterius peccato offenderis, statim te collige et in mentem restitue te pariter peccare, quotienscunque pecuniam, voluptates, vanam gloriam, ejusmodi res pluris facis. X, 30. Cave hominibus irascaris aut blandiaris; persuasum enim habe animum virilem non tam ira probari et argui quam lenitate et clementia. XI 9. Virtus hominis in eo consistit, quod eos diligit, qui ipsum offendant. VII, 22. —Diligite inimicos vestros. Mt. 5, 44—. Consuesce ad verba alterius attendere et, quantum poteris, ipsius indolem respice. VI, 53. Omnes, quibuscum fata te congregarunt, sincere dilige». VI, 39.*

Denique audiamus regulas, quas sibi proposuit sequendas.

«*Cave sis tyrannus. Esto simplex, bonus, integer, gravis, justus, pius, benevolus, facilis inque fungendo officii munere constans. Cole Deos, promove salutem publicam.*

Cum munus exsequeris, nihil refert te frigore torpere, calore ardere, somni indigere, vituperari, laudari, in mortis periculum venire vel aliud quid pati. VI, 2. In omni tempore omnique actione talis esto, qualem esse oportet virum romanum: vere severum, libertatis justitiaeque amantem. Quamcunque aliam cogitationem pelle. Jam poteris, dummodo omnem actionem vitae supremam consideraris. II, 5. Imitare in omnibus Antonium imperatorem. Utinam et tu sicut ille horam supremam optima mentis conscientia exspectes. VI, 30. Jam e vita cede, ac si consummaris.

Finem commentariis imposuit addendo: *Hilaris hinc proficiscere; nam et qui te dimittit, hilaris est. XII, 36.*

Mortuus est Marcus Aurelius, maxime pius, Vindobonae anno CLXXX, natus annos novem supra quinquaginta, dum Germanos, qui in imperii fines irruerant, repellere conatur. Confecerunt quidem feliciter bellum duces egregii; sed Commodus, Marci filius, qui successit, pestis fuit ac monstrum. In ipsam arenam descendere et more gladiatorum pugnare non erubuit. Domum regiam, quam Trajanus, Hadrianus, Antonius, viri vere pii, incoluerant, jam pellices regiae occupaverunt. Caedes passim fieri coeptae. Imperium Romanum, summum, Ecclesiam si excipias, historiae opus e fortunae fastigio paulatim est detractum partesque Romanorum ludent Germani.

N. MANGEOT, S. J.

NUNTIUS SUEBICUS

Discipulis latine scribentibus exempla, quae imitentur, optimo jure proponuntur Cicero et Caesar. Nam hi tam pure et latine quam plane et perspicue, ornate etiam et apte ¹ scripserunt. Secundi sunt ab illis Nepos et Livius, etsi severis grammaticis non omnia in eorum libris probantur. Sallustium vero et Tacitum ille solus imitari audebit, cui beneficio naturae simile obtigerit ingenium. Poëtarum denique genus dicendi, id est oratio numeris modisque adstricta ab oratione soluta, quae etiam pedestris sermo vocatur, plane aliena et diversa est. Poëtae enim ipsa metri necessitate coacti a communi more dicendi abhorrent; itaque saepe utuntur vocabulis abolitis ², inusitatis ³, raris, novis, peregrinis; imprimis eorum epitheta, quae dicuntur, ornantia plerumque prosa oratio aspernatur. Neque tamen omnes poëtae in latine scribendo contemnendi sunt. Terentium quidem, ut hoc utar exemplo, Cicero elegantia sermonis floruisse dicit ⁴. Omnino etiam e poëtarum libris nonnulla mutuari licet, dummodo verba sint usitata et propria nec nimis magnifica. Sic fecimus in carmine latine reddendo, quod Ludovicus Uhland (1787-1862) condidit, nobilis et clarus poëta germanus. In quo locos e Vergili Aeneide sumptos uncis hamatis [] ornavimus ⁵. Age igitur, jam Uhlandum Latine loquentem audiamus ⁶.

Fridericus Ahenobarbus, imperator Germanorum laude dignissimus, cum in terram sanctam (i. e. Palaestinam) proficisceretur necessitate coactus exercitum ducebat per montes quosdam foedos et desertos. Illic magna penuria omnium rerum exorta, cum affatim lapidum, parum frumenti esset, multi equites germani vitium potandi deponebant, equi autem tanta fame laborabant, paene ut eques quadrupedem portare deberet. Erat <autem>

1. De his adverbis cf. Cic. *De orat.* 1, 114, 3, 37; QUINT. *Inst.* 8, 1, 1.

2. QUINT. *Inst.* 1, 6, 20. 39 sq.

3. Cic. *De orat.* 3, 152 sq.

4. Cic. *Ad Att.* 7, 3, 10.

5. Unci ejus formae, quae supra describitur, a scriptoribus *Thesauri*, qui dicitur, *linguae Latinae* dicuntur «unci angulati», cf. *Thesaurum Linguae Latinae*, qui jussu et auctoritate consilii editur ab academicis societatisque diversarum nationum, electi, Supplementum indicis librorum scriptorum inscriptionum ex quibus exempla adferuntur, Lipsiae, in aedibus B. G. Teubneri 1958.

Nos autem duximus locos adnotatos, qui supra dicuntur, melius in paginam infimam transponendos, ne contextus verborum nimis dissolveretur.

6. Carmen ipsum inscribitur «Nuntius Suebicus».

in exercitu homo quidam nobilis natione Suebus magna statura fortique manu. Is caballum suum aegrum et infirmum frenis post se trahebat numquam eum deserturus ne maximo quidem sui ipsius periculo imminente. Quo factum est, ut brevi aliquanto spatio ab agmine distaret. Ecce, subito quinquaginta equites Turci⁷ transversi incursantes sagittis hastisque eum petere incipiunt. At homo fortissimus nequaquam perterritus lento gradu incedere, tela undique injecta⁸ scuto excipere, oculos irridens circumferre, donec unus e Turcis morae impatiens acinacem in eum vibrat. Tum vero stomachatus equum Turci tam dextere ferit, ut uno ictu duos ejus pedes priores simul abscidat. Equo autem sic prostrato ense summa vi in Turci caput sublato medium ejus corpus dividit⁹ usque in ephippii umbonem ipsoque ephippio comminuto ingens vulnus equi tergo ita infligit, ut dimidiatum Turcum huc atque illuc ex equo delabentem videres. Hoc aspectu reliqui trepida formidine versi¹⁰ passim diffugiunt, cum sibi quisque videatur medius diffindi. Quo facto caterva Christianorum, quae ipsa quoque morata erat, eadem via proficiscens, cum opus ab illo viro forti factum oculis animisque lustrasset¹¹, imperatorem de ea re certiore fecit. Qui equite Suebo ad se arcessito: Dic, inquit, vir optime, quis te tanta facinora docuerit. Atque ille non diu meditato: Haec facinora, inquit, apud nostrates frequentantur et in toto imperio fama sunt memorata¹². Suebica nimirum facinora vocantur.

His nonnulla sunt addenda, ut carminis argumentum facilius intelligatur.

Fridericus ejus nominis primus imperator Germanorum (1152-1190) qui ipse fuit Suebus ut e gente Hohenstaufen oriundus, tertiam expeditionem sacram suscepit anno 1189, sed jam anno insequenti cum magna calamitate Christianorum in Asia <minore> Calycadni (=Saleph, Ghiuk Su, Ermenëk Su) fluminis fluctibus submersus est. Penuria illa, qua homines et equi tum premebantur, et incursiones a Turcis in Asia in agmen Christianorum factae

7. Nomen Turcorum antehac scribebatur, quasi appellarentur Turcae, non Turci. Sed in veram hujus nominis formam inquisivit A. Salac: *Über die Namen der Türken im Griechischen und im Lateinischen*, Eunomia 1 (1957) 50-55. Sexto post Chr. n. saeculo illi populi graece οἱ Τούρκοι vocabantur, latine Turci. Per errorem autem inde ab aetate litterarum redintegratarum scribebatur «Turca, -ae». Illi viri docti his nitebantur auctoribus: HERODOT. 4, 22 Ἴούρκοι; PLIN. Nat. 6, 19; MELA 1, 116. Sed alia gens est.

Cf. MAROUZEAU, *L'année philologique*, tom. 28 (1957), p. 267.

8. VERG. *Aen.* 9, 807.

9. VERG. *Aen.* 9, 750 sq.

10. VERG. *Aen.* 9, 756; frigido horrore membra quatiente: 3, 29 sq.

11. LIV. 44, 1, 6 cum cura inspexisset.

12. VERG. *Aen.* 7, 564.

a poeta ad historiae fidem commemorantur. Turcum autem istum Godofredus de Bouillon in prima expeditione sacra (1096-1099) illo modo cecidisse dicitur — Difficiles ad intellegendum sunt ultimi duo versus carminis propter lusum verborum. Agitur enim de germano vocabulo, quod est «Streich»; hujus vis est et «factum, facinus, ictus» (interdum «malitiose factum») et «imprudētia, stultitia, insania, dementia, ineptiae». In his autem versibus utraque verbi significatio variat et quasi scintillat. Nam inde ab anno p. Chr. n. 1500 in libellis qui dicuntur popularibus Sueborum gens fortissima eademque ingeniosissima stultitiae crimine est vexata, ita ut hodie quoque in proverbio sit Suebos non ante annum aetatis quadragesimum sapere. Itaque in istis libellis Suebi omni genere ineptiarum onerantur, velut caeruleis lini floribus in agro conspectis natate incipiunt opinantes se ad mare pervenisse. Quid, quod etiam ignaviae falso insimulati sunt. Nam cum Suebi tam fortes essent, ut eis liceret in proeliis signum imperatoris portare et primum impetum in hostes facere, tamen fabella, quae «Septem Suebi» inscribitur, hos septem unum lepusculum conspiciatos fuga salutem petivisse ridicule narratur. Duplex istud opprobrium et stultitiae et ignaviae ex illa licentia ortum videtur, qua equites Suebi sub imperatoribus Suebis (1138-1250) imprimis in Italia sibi indulgebant —valde enim feroces, ut imperatorum magistratus et ministri, quin etiam crudeles fuerunt— unde et Italis iram et ceterorum Germanorum invidiam commoverunt. Hinc illae falsae criminationes.

Dabam Dilinga ad Danubium sita a. d. IV Id. Mart. anno MCMLIX.

IOH. CAROLUS SCHÖNBERGER.

Intepretationi commentarioloque a Carolo Pulchrimontano propositis addendam existimavimus ejusdem carminis translationem metricam, quam Otto Schmied Vindobonensis anno 1935 in commentariis *Societatis Latinae* (Monacensis) divulgavit ¹.

1. Soc. LAT. 3 (1935) 53 sq.

F A M A S U E B I C A ²

Cum Caesar barba rutila
 In loca it sanctissima,
 Tum ducit pias copias
 Per regiones invias.
 Tum est necessitas immanis
 Permulum saxi, paulum panis;
 Nonnullus eques, qui potavit,
 Ibidem potum abjuravit;
 Laborant equi stomachis
 Portandi paene dominis.
 In quibus fuit Suebicus
 Procerus ac fortissimus;
 Quod ejus equus aegrotabat,
 Idcirco loris hunc vectabat;
 Et numquam hunc deseruisset,
 Et animam si amisisset.
 Sic mox remansit aliquantum
 Post agmen pie militantum;
 Repente deni quinquies
 Irrumpunt Turci equites,
 Incipiunt qui sagittare
 Et lanceas in hunc jactare.
 Sed Suebicus non metuebat,
 Securus viam faciebat,
 Sagittas scuto excipit
 Deridens et circumspicit,
 Dum unus, ut perturbet pacem,
 In eum stringit acinacem.

Tum Suebicus efferbuit
 Et equum Turci percutit
 Et amputat —horrendum dictu—
 Piora crura uno ictu.
 Sic animali interfecto
 Et ferro rursus vi correpto
 Jam vibrat super Turcum id
 Eumque prorsus perfodit
 Et stragulum tum dissecat
 Et tergum equi penetrat.
 Sinistra dextra conspicatur,
 Dimidium ut delabatur.
 Tum ceteri exhorruerunt:
 In omnes partes diffugerunt.
 Est uni cuique haud secus,
 Ac si findatur medius.
 Post praeterit Christianorum
 Caterva paulum moratorum;
 Attentus quisque inspicit,
 Quid noster fortis fecerit.
 A quibus Caesar id audivit,
 Qui Suebicum tum arcessivit
 Et ait: «Dic, eques, mihi id:
 Quis tales ictus docuit?»
 Tum fortis vir celerrime:
 «Sunt illi ictus, domine,
 In toto regno cogniti:
 Vocantur tantum Suebici».

Misit. CAELESTIS EICHENSEER, O. S. B.

2. In lingua Germanorum hoc carmen inscribitur «Schwäbische Kunde».

Notae criticae in scriptores latinos

In CICERONIS LUCULLO, cap. 35, 113, hoc modo scribi oportet «vos negatis, Antiochus in primis, qui me valde movet vel quod amavi hominem sicut ille me, vel quod ita iudico politissimum *eum* et acutissimum omnium nostrae memoriae philosophorum».

Post illud «politissimum» vocem ad intellectum sententiae necessariam «*eum*» (=Antiochum) addidi, quippe quae similitudine earundem litterarum (-um) per haplographiam omissa sit; adverbio «ita» (in ea structura «ita iudico») ratio (=his rebus cognitis et respectis) redditur, quapropter Cicero familiarem illum Antiochum philosophum plurimi faciat; Ascalonita enim sapiens Academicus «politissimus» idcirco vocatur, quia «omni liberali doctrina politissimus» erat (ut Pomponius Atticus, cf. *Epist., ad. fam.*, 13, 1, 5) et omnes totius philosophiae litteras possidebat, ut etiam disertissime posset eloqui; «acutissimus» vero propter insigne mentis acumen eximiamque cogitandi potestatem habetur; de eodem Antiocho cf. denique Ciceronis *Brutus*, 91, 315.

Academica Posteriora, 1, 7, 25 habent haec Varronis verba: «enitar ut latine loquar nisi in hujusce modi verbis, ut philosophiam aut *ethicam* aut physicam aut dialecticam appellem...». Vocem «*ethicam*» pro falsa codicum scriptione «*rheticam*» his de causis restitui: Cicero non dubie illud vocabulum philosophicum cognovit aequae ac «*physicam*» et «*dialecticam*»; nam de tribus partibus philosophiae in illo Academicorum loco agitur, cf. 1, 5, 19 «*philosophandi ratio triplex*»; *De fin.*, 4, 2, 4 hoc dicit: «*totam philosophiam tres in partes diviserunt*»; etiam verbum graecum ei notum erat ut patet ex his locis: *De fato*, 1, 1: «...pertinet ad mores, quod ἠθικός illi vocant, nos eam partem philosophiae «*de moribus*» appellare solemus»; *Orator* 37, 128: «*duo sunt... quorum alterum est, quod Graeci ἠθικός vocant, ad naturas et ad mores et ad omnem vitae consuetudinem accommodatum...*» cf. praeterea «*ethologus*» *De Or.*, 2, 59, 242; 2, 60, 244. In hoc libro *Academicorum Posteriorum*, 1, 7, 25 solummodo de philosophia ejusque tribus partibus secundum rationem Academiae Veteris et Mediae rhetorica plane ommissa sermo est, sed in opere *De finibus*, 3, 2, 5 septem artes liberales ita enumerantur ut praeter philosophiam etiam rhetorica vocari debeat; qui locus igitur valde differt ab Academicis 1, 7, 25. Restat ut explicetur, quomodo erronea vox «*rheticam*»

(1) Cfr. fasciculum superiorem, pag. 20.

in textum recepta sit; librarius quidam propter similitudinem syllabarum «eth-» et «rhet-» et propter homoeoteleuton «-icam» ad vocabulum frequentius usurpatum «rhetoricam» inclinavit; sed auctores, qui Ciceronis linguam admirabantur et imitabantur, vocem «ethicam» in tribus philosophiae partibus posuerunt: QUINTILIANUS, 12, 2, 15; PORPHYRIO *ad Horatii epist.*, 2, 2, 44, LACTANTIUS, *Inst.*, 3, 13, 6; *Epit.*, 28, 3. 31, 6; MARIUS VICTORINUS, *Rhet.*, 1, 2 pg. 160, 39; *Scholia ad Horatii Epist.* 2, 2, 41; HIERONYMUS, *epist.*, 30, 1. AUGUSTINUS, *epist.*, 137, 5, 17. MACROBIUS, *Somnium Scipionis*, 2, 17, 16. His expositis sequitur ut «ethicam» in *Academicis Posterioribus* 1. 7, 22 ponamus.

HORATIUS (65 a. — 8 p. Chr. n.) *Epicureus*, notissimum illum versum habet (*Carm.*, 3, 2, 13): «dulce et decorum est pro patria mori»; propterea hoc loco tractari debet, quia his poëtae verbis doctrina Epicuri philosophi graeci recognosci potest; nam omnes, qui hunc versiculum Horatianum interpretantur, ad Epicurēum fontem accedere omittunt. Horatius autem semetipsum confitetur esse «Epicuri de grege porcum» (*Epist.*, 1, 4, 16). Epicurus vero «hedonismum» (cf. ἡδονή = voluptas), id est, regulam suaviter vivendi docebat; etenim dulce et suave, quidquid in hominum vita fit, esse atque haberi oportet; etiam pericula ut dulcia subeunda et iudicanda sunt; ita jam Lucretius, 2, 1 - 2 scripsit:

«suave mari magno turbantibus aequora ventis
e terra magnum alterius spectare laborem...»

ita Horatius quoque procul a periculis versans canere quivit: «dulce et decorum est pro patria mori»; hoc igitur versiculo vatis Venusini manifeste dogma Epicureum, exprimitur, quo vitae dulcedo mortisque contemptio appendenda laudatur.

«*Aetna*», carmen, in versu 570 hoc modo legendum est: «... aut *sagdas* memorare vetustas...». Nam hic de rebus pretiosis poëta loquitur, ut e versu superiore jam patet 569 «*magnificas laudes operosaque visere templa* (570) *divitiis hominum aut sagdas memorare vetustas...*». Illa quidem templa ob eam causam «operosa» dicuntur, quod homines ditissimi gloriam urbis eo modo amplificare volebant, ut templum difficillime construeretur, maxima extensione uteretur; pulcherrimis artificum ornamentis institueretur, rarissimis lapidibus vetustis pretiosisque aedificaretur; tales lapides pretiosi erant «*sagdae*» prasini coloris, ut ex PLINIO, *Nat. Hist.*, 37, 10, 67 et 37, 181 elucet; cf. praeterea SOLINUS, 37, 8 (=pg. 158, 8 - 14 ex recensione Theodori MOMMSEM, Berolini 1895, (apud Weidmannos) et ISIDORUS Hispalensis *Etymologiae sive origines*, 16, 7, 13). «*Sagdae*» sunt *res naturales*, quas poëta *divitiis hominum* opponit; quia porro de templis sermo est, scribae «*sacras*» (pro recta forma «*sagdas*») posuerunt; facillime certo G (cf. SAGDAS) in C et D in R mutari poterat, ut postremo (pro recto GD injuria CR) SACRAS

relinqueretur; at solummodo «sagdas» 570 scribendum est, quoniam haec vox singularis neque communis linguae propria neque librariis nota fuit.

SENECA philosophus (1 - 65 p. Chr. n.) scripsit dialogum «ad Marciam de consolatione» (quem librum edidit EMIL HERMES, Lipsiae 1905, Teubneriana) cap. 3, 4 - pg. 156, 22, ubi commemoratur filium Marciae maturissime mortem obisse, quo loco *juvenis* filius et *vieta* mater inter se opponuntur: «illum ipsum juvenem dignissime, qui vietam te laetam nominatus cogitatusque faciat, meliore pones loco, si matri suae, qualis vivus solebat, hilarisque jam et cum gaudio occurrit».

Illam codicis scriptionem «dignissime quietam nominatus» mutilam ita corrigendam esse arbitror, ut supra rectum textum verborum protuli; jam Madvig «quietam» in has voculas «qui te laetam» solvit et supplevit; nondum vero cognoverat in forma corrupta «quietam» etiam «vietam» contineri, cujus prior pars «ui-» post «qui» per haplographiam omittebatur; et post «vietam» per alteram haplographiam «te laetam» perierat; ad vocabulum «vietus» cf. TERENCE *Eunuchus* 4, 4, 21 «hic est vietus, vetus, veterosus senex». Cicero, *De Divin.* 2, 16, 37. Cicero, *Cato M.* 2, 5. Horatius, *Epodon* 12, 7 «vietis... membris». Etiam «dignissime» scribendum est (contra Madvig), quod hic «summo jure» significat.

AUSONIUS (c. 310 - 393) poeta Burdigalensis carmen confecit, quod «*Mosella*» inscribitur, cujus versus 31 - 32 ita propono:

31 «omnia solus habes, quae fons, quae rivus et amnis
32 et lacus et bivio refluus cum momine pontus».

In fine versus 32 sic legendum esse arbitror «cum momine» pro perturbata codicis lectione «munimine»; meam deinde scriptionem hoc modo explano: vox «munimine» in hac descriptione Mosellae fluvii inde ab originis fonte usque ad pontum (= mare) intellegi nequit; neque enim de munimento, sed de motu istius amnis agitur; per figuram gradationis quasi augmentum Mosellae monstratur usque ad finem cursus, ubi duo motus maris (id est: aestus et regressus) indicantur, ad hunc ponti motum duplicem exhibendum poeta voce «momine» adhibita hanc verborum juncturam «*bivio.. cum momine*» exprimere voluisse videtur (*das flutende Meer mit seiner zweistromigen Bewegung von Ebbe und Flut*); jam Lucretius hac forma «*momine ponti*» 6, 474 usus est, unde non longe abest conjectura Ausonium illa Lucretii (6, 474) extrema verba imitatum esse; etiam 3, 189 idem Lucretius «*momine*» usurpavit; hisce nunc causis adducor, ut in versu 32 quoque «*Mosellae*» scriptionem ejusmodi «*bivio refluus cum momine pontus*» pro certo habeam; nam error codicis hoc pacto ortus videtur esse: primo scriptum est «*cum momine*», postea «*cummunimine*», ex quo denique «*munimine*» formatum

esse apparet; non autem de duabus viis munitis in ora maritima sermo est, immo scilicet de duplici (= bivio) motu maris (porro et retro, de aestu et regressu aequoris); ergo aqua, non terra describitur.

HIERONYMUS (c. 348-420) Doctor Ecclesiae, non solum optimus grammaticus, sed etiam philosophiae satis peritus erat, ut ipse confitetur PL 23, 462 A: «ego *philosophus*, rhetor, grammaticus, dialecticus, Hebraeus, Graecus, Latinus: trilinguis»; praeterea PL 23, 453 AB. «...et in latino (scilicet sermone) paene ab ipsis incunabulis inter grammaticos et rhetores et *philosophos* detriti sumus»; ita antiquorum temporum philosophiam moralem cognovit, in qua illa «*littera Pythagorica*» (= ypsilon) innotuit, qua bivium ad bonam vel ad malam vitam ducens significabatur. Olim de hoc bivio Augustus Brinkmann scripsit «*Ein Denkmal des Neupythagoreismus*» (*Rhein. Museum* 66, 1911, 620 ad 621), ubi aliquot locos ad litteram Pythagoricam spectantes collegit, Hieronymum tamen ignorans praeteriit, qui in epistula ad Laetam (= ep. 107, 6 = MIGNE PL 22, 873) ita dixit: «Qui autem parvulus est et sapit ut parvulus, donec ad annos sapientiae veniat et Pythagorae littera eum perducat ab bivium, tam bona ejus quam mala parentibus imputantur». Illam «Pythagorae litteram» Hieronymus ex Persii satira 3, 56-57 et ex commentario ad Persium composito cognovisse videtur; in ista enim satira legitur

56 «et tibi, quae Samios diduxit littera ramos,
57 surgentem dextro monstravit limite collem».

Etiam commentarium ad Persii saturas confectum versavit Hieronymus, ut patet e loco operis «Adversus Libros Rufini» I 16 = MIGNE PL 23, 410 A; ex illo commentario Hieronymus significationem «litterae Pythagorae» atque explicationem sumere potuit, quae in Stoicorum quoque philosophia morali valebat, ut equidem opinor; hunc igitur Hieronymi locum de littera Pythagorae Augustus Brinkmann oblitus est. De ceteris Persii locis apud Hieronymum obviis cf. AEMILIUS LUEBECK: «Hieronymus quos noverit scriptores et ex quibus hauserit» (Lipsiae 1872, pg. 195-198).

AUGUSTINUS (*Principia Dialecticae* 5 — MIGNE PL 32 col. 1441) Hanc tamen raram latinitatis vocem «*lekton*» = «*dicibile*» (ex Varrone sumptam) adhibuit, in vocabulis logicae Stoicae enumerandis:

«quidquid autem ex verbo non auris, sed animus sentit et ipso animo tenetur inclusum, *dicibile* vocatur...»

«haec igitur quattuor distincta teneantur: verbum, dicibile, dictio, res...»

«verbum» in hac sententia est *κατηγόρημα* quod format propositionem imperfectam in qua nomen = subjectum non communicatur.

«dicibile» est *λεκτόν*, quod est incorporeum *νόημα*, quia solum in animo vel mente existit; «dicibile» significat id, quod postea dici potest, sed nondum dictum est (*ὄ λεχθέν*); ens enim rationis existit.

«dictio» est propositio = ἀξιωμα; postquam «dicibile» pronuntiatum et audibile factum est, non jam dicibile, sed «dictio» (= ἀξιωμα) est, quae corporea est, quia aëre efflatur ac sensibus percipitur; dictio ut propositio perfecta complectitur etiam verbum (κατηγόρημα);

«res» denique est id quod agitur (τοῦ γένον πράγμα ὃ πράττεται); est actio quaedam vel eventus quidam, non autem corpus; quam ob rem τοῦ γένον πράγμα (= eventum) vocatur, quod res accidit vel agitur, id quod *suceso*, germanice «*Sachverhalt, Tatbestand*» dicitur.

Augustinus ita prosequitur (col. 1411): «quod dixi *dicibile*, verbum est, nec tamen verbum, sed quod in verbo intellegitur et in animo continetur, significat»; illud verbum autem repraesentat sententiam, non simplicem voculam ut vocem, sed praedicatum = κατηγόρημα quod est propositio imperfecta; ergo «dicibile» est in mente et est propositio *mentalis* vel iudicium *mentale*, non autem conceptus simplicis apprehensionis; nam conceptus semper unico vocabulo, non propositione exprimitur; unde sequitur J. Bochenski valde a vero aberravisse, qui libris *Ancient formal logic* et *Formale Logik* (Freiburg 1956) *lektón* ut conceptum explicavit; cum vero illa voce «*lektón*» propositio *mentalis*, non *oralis* et «*iudicium mente tantum inclusum*» indicetur, falsissimum est «*lektón*» idem putare atque conceptum; propterea, paginae 127·128 libri *Formale Logik* errorum gravium causa extinguendae sunt, quoniam plerique lectores doctrinam Stoicorum logicae ignorant neque falsas explicationes doctoris Bochenski iudicare neque refellere possunt.

MARTIANUS CAPELLA opus «de nuptiis Philologiae et Mercurii» (ante annum 439) scripsit, cuius editionem ADOLFUS DICK (Lipsiae 1925, Teubneriana) fecit. Capellae lingua variis proprietatibus latinitatis non tam planae perspicuaeque quam tumidae tortuosaeque abundat, qua de causa textus quoque verborum vitiis codicum scatet.

In libro *secundo* (= II, 164 = pg. 68, 16 DICK) ita scribendum est: «in his etiam locis Submanes eorumque praestites Mana atque Mantuona et mater Mania Intemperiaeque et alii *terribiles* divorum degunt».

Posui illud «*terribiles*» pro mutilata scriptura codicum «*triptes*»; etenim illae figurae mythicae Erinyibus similes putantur, quae *terribiles* saevaeque perhibebantur.

In libro *quarto* (= IV, pg. 205, 6 DICK) qui de arte dialectica tractat, sermo est de condicionali syllogismo, cuius septimus modus ita corrigendus est:

«Septimus modus proponitur sic ut sextus et in eo assumitur ut in quinto atque ita concluditur:

«non est et sanus et imbecillis; non autem sanus; imbecillis igitur <vel non imbecillis>».

Haec verba, quae uncinis apposui, pariter addenda erant ad formam septimi modi exemplo explicandam atque illi modi (quartus, quintus, sextus) antecedentes iisdem terminis («sanus» et «imbecillis») instituti sunt; scriba autem *verba a me inserta* negligentia quadam ex haplographia effecta omisit.

Idem septimus modus (pg. 205, 20 DICK) auxilio ex Ciceronis «Topicis» 57 adsumpto hac ratione supplendus est:

«Septimi haec: «non et primum et secundum; non primum autem; igitur secundum <vel non secundum>». Haec tria ultima vocabula per haplographiam interierunt ob illud prius «secundum» vel propter sequens «sciendum», quod similiter ac «secundum» scriptum videtur.

In libro *quinto* (= V, pg. 284, 20 DICK), quo ars rhetorica exponitur, sic legamus oportet: «sed tu reclamans rhetorum *coetum* tuba».

«coetum» scripsi pro falsa forma «sacrum» sensu cassa; nam rectum vocabulum «coetum» injuria ad scriptionem «coelum» depravatum est; pro illo «coelum» scriba quidam «sacrum» denique instituit; Capella ut «sororum» (= Musarum) coetum» dixit, eodem modo «rhetorum coetum» adhibere potuit.

BOETHIUS (c. 480 - c. 526) *Philosophiae consolationis* libros quinque composuit, quorum textus nondum omnibus mendis liberatus est.

In libro 3, 11, 39 (ed. Rudolfus PEIPER, Lipsiae 1871, Teubneriana, pg. 80, 107 = pg. 72, 11 ed. W. WEINBERGER, Vindobonae 1934, Corp. Script. Eccl. Latin. vol. 47) ita scribendum est: «nam aut ad nihil cuncta referuntur...». Illud «aut» respondet alteri «aut» (pg. 81, 109 PEIPER): «aut si quid est ad quod universa festinant...». Propterea prius «aut» ponendum est, quod de disjunctione exclusiva agitur, praeter quam nihil tertium datur. Si codices «vel» pro recto «aut» offerunt, scribae sponte sua falso «vel» posuerunt differentiae ignari, quae inter «aut» et «vel» intercedat; ita saepius «vel» et «aut» sine conscientia confunduntur etiam propter facilem errorem breviationum palaeographicarum.

In libro 5, 1, 12 (= pg. 122, 35 PEIPER = pg. 108, 9 WEINBERGER) hoc modo legamus oportet: «Aristoteles meus id, inquit, in *Physicis* (II, 4) et brevi et veri propinqua oratione definivit». Solum vox «oratione» recte hic se habet; nam de definitione agitur, quae est oratio (λόγος) brevis; «brevis» est idem ac «non completa»; omnis enim definitio primitus oratio incompleta est, quod verbum vel copula abest in sententia definitionis. Sequitur Boëthii quaestio: «Quonam, inquam, modo?» Ex his verbis «quonam modo» non concludi debet illud «rationem», quod codices perperam pro illo vero «orationem» praebent, idem significare ac «modum»; nam quaeritur, quonam modo sonet vel exprimat haec oratio et definitio «casus»; idcirco necessarium est «orationem» scribere, quae vox saepe in simpliciore formam «rationem» mutilatur.

AEMILIUS [EMIL] ORTH

NOVA ET VETERA

DE TABACO*

I

1. Superiore die Dominico postquam sacris adfuimus, amici convenimus in thermopolio¹, cui nomen vulgo «Aegypti pyramides», ubi sermonem

1. **thermopolio** [*bar, café - bar, café - bar, café*]: θερμώλιον, «caupona ubi calida venduntur...: a θερμός, *calidus*, et πωλέω, *vendo*. Nam calida olim in deliciis erant» (cfr. FORCELLINI, s. v.); quam vocem adhibet interdum Plautus (*Trin.* 4, 36; *Rud.* 2, 6, 45),

eamque proponit C. Mariano (*Nuovo dizionario italiano-latino*, 1956, s. v. *caffè*; (cfr. BACCI, *Lexicon*, s. v. *bar*, A. GUERCIO, *Feriae Anticollenses*, Certamen Capitolinum III, p. 15: «taberna cafearia» (rectius *cafearia*).

* Cfr. «**Tabaco**, 'Nicotiana Tabacum L.': la planta y la costumbre de fumar sus hojas son oriundas de América, pero el origen de la palabra es incierto; consta que **tabacco**, **atabaca** y formas análogas (procedentes del ár. **tabbâq** o **tubbâq**) se emplearon en España y en Italia desde mucho antes del descubrimiento del Nuevo Mundo, como nombre de la olivarda, del eupatorio y de otras hierbas medicinales, entre ellas algunas que mareaban o adormecían, y es posible que los españoles transmitieran a la planta americana el nombre europeo porque con ella se emborrachaban los indígenas; aunque ya los cronistas de Indias del S. XVI afirman que es palabra aborigen de Haití, no es éste el único caso en que incurren en tales confusiones. 1.º **doc.**: 1535, Fz. de Oviedo.

Ya Colón en su diario menciona la costumbre indígena de fumar, aunque no su nombre, con referencia a Cuba y con fecha 6 de noviembre de 1492: «hallaron los dos cristianos por el camino mucha gente que atravesaba a sus pueblos, mugeres y hombres, con un tizón en la mano, yerbas para tomar sus sahumeros que acostumbaban» (Fz. de Navarrete, *Col.* I, 51)...

Los americanistas como Friederici, a pesar de habérselo recordado M. L. Wagner (RFE XV, 297), siguen sin prestar atención a la existencia de una planta llamada **tabaco** en Europa antes del Descubrimiento, de suerte que sólo L. Wiener parece haber defendido la opinión de que el vocablo era procedente del Viejo Mundo; los romanistas Volpi, Bertoni y Richter, tuvieron el mérito de señalar la existencia del **tabaco** europeo precolombino, pero admitieron que se trataba de un mero homónimo. Tan fuerte es el prejuicio que causa el origen americano de la planta...

¿Hay razones lingüísticas para sostener la procedencia americana del vocablo **tabaco**? Desde luego nada en la apariencia fonética nos permite identificarlo como taíno o como perteneciente a otra lengua americana: C. H. de Goeje, el más especializado en el estudio del taíno y en el del caribe antiguo, se abstiene de ponerlo en su catálogo de las palabras de aquel idioma, y en cuanto a éste sólo registra (p. 66) **taman** o **tamun** como propio del dialecto Kaliña, cuya relación con **tabaco** es evidentemente muy problemática; tampoco ofrece gran probabilidad la opinión de A. Ernst (cita del NED) de que se trataría de una variante del guaraní **taboka**, nombre del tubo de fumar, que los españoles habrían aprendido de una tribu guaraní que habitaba [?] el extremo Norte de la Española.

Estas semejanzas fonéticas son demasiado vagas para ser seguras. Muy diferente es el caso del it. **tabacco**, nombre de la planta que ya figura en el florentino A. Braccesi (1445-1503)», (J. COROMINAS, *Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana*, Gredos, Madrid, 1954, s. v. **tabaco**).

seruimus et usque ad prandium meridianum libenter protraximus. Ibi cum Paulo praeceptore clarissimo, qui multis quidem litteris est vir, congregati sumus amici: in quibus Petrus, studiorum socius, et Antonius, vicarius noster. Omnes consuetudine veraque amicitia adstricti.

2. Cum ad mensam assedissemus puer cauponarius² accessit et, postquam nos inclinato capite³ salutavit, quibus nos potionibus recreari vellemus interrogavit: cui responsum Antonius dedit, et statim pocilla⁴ fumantis et odorantis cafei⁵ cum parvis coniaci⁶ scyphis nobis sunt apposita. Tunc

2. **puer cauponarius** [*camarero - garçon - cameriere*]: (cfr. C. MARIANO, s. v.) Suis apta locis vocabula erunt: «promus» (cfr. RICHT, s. v.) et quod induximus: «cibifer» cfr. *Nova et vetera*, opusculum, p. 61, n. 8; p. 63; PAL. LAT., 26 (1956) 23.

3. **inclinato capite**: cfr. A. GUERCIO, (*Feriae Anticollenses*, p. 15): «salutatione, gestu, seminclini capite, festinanter obliquato corpore, agit gratias».

4. **pocilla** [*taza, tacita - tasse - tazza, taz-zina*]: cfr. *Nova et vetera*, p. 28 et 31; C. MARIANO, s. v.; A. GUERCIO, *Feriae Antic.* p. 15: «sorbillant tractim fumantis cafei (!) pocillum»; cfr. etiam H. H. PAOLI, *Apophoreta* XXVI, PAL. LAT., 27 (1957) 150.

5. **cafei**: (cfr. quae de hac voce et de ejus scriptione in fasciculo superiore, p. 39 dixi).

6. **coniaci** [*coñac - cognac - cagnac*]: cfr. J. HOLZER (PAL. LAT., 25 (1955) 42): «Scribe *conacum*, quae melior mihi videtur scriptura. Cfr. GRAESE BENEDECT, Berolini, 1909. *Conaceus*, vox ab Arcadio Avellano contra linguae latine rationem facta, eliminandus. Adjectiva in *-eus* ab urbium nominibus non formantur. Rectius Lurtius Monacensis praebuit: «aqua vitae conacensis» Etiam «potio» aut «sucus conacensis» audientium animos non offendit. Sufficit metonymice *conacum*. — Et P. Avenarius (PAL. LAT., 25 (1955) 162): «Dum illi nostri sorbillant alcoholicam pottonem, quam

magister quadam animi ostentatione capsellam⁷ fasciculis tabaci⁸ asservandis exprompsit —meri quidem erant habani⁹—, sulphuratorum thecam¹⁰ ape-

cognac appellant ii qui linguam latinam non callent, nos delibabimus nostrum (vinum) «coniacum»... Xylander [qui et «Holzer»] credo, ausus est «conacum», ego «coniacum» imitari.. » —*Latinitas* vero (1 (1953) 156): «potio condatina (ab urbe Condate (=cognac), vel potio coniacensis); eadem habet Bacci in Lexico. —Haeremus igitur in scribendi ratione; proponuntur enim: «conacum, coniacum, conniacum (=potio conniacensis)»

7. **capsellam tabaci fasciculis asservandis** [*cigarrera - porte-sigares, étue à cigares - portasigari*]: Bacci habet: «theca nicotianis bacillis asservandis»; dici potest: «theca, capsella, pyxis. (cfr. carmen in *Societate Latina* editum, 9 (1941) 41-42; «cistellam» quoque profert Bacci (cfr. *Lexicon* s. v. *tabacchiera*).

8. **fasciculis tabaci** [*puro, cigarro - cigare - sigaro*]: «Nicotianum bacillum, tabaci bacillum; tabacum tortile; convolutum tabacum; tabaci fasciculus» (BACCI, *Lexicon*), et «convolutum tabacum, tabaci bacillum» (C. MARIANO). —Aliae quoque propositae sunt et adhibitae voces: «convolutus tabaceus, cylindrus tabaceus (convolutus nicotianus)» *Societas Latina*, 7 (1939) 45); «convolutus tabaci, fasciculus convolutorum foliorum» (COGNASSO, *Il latino, s. v.*), minus ardent

«calamus fumificus, stilus tabaci» (*Ibidem*); prorsus vero adstinebis a «cigaro» (*Societas Latina*, 18 (1952) 22). «Non est latina vox «cigarus». Quis non Avenario, sodali nostro clarissimo, «convolutum tabaceum» in *Soc. Lat.* 5, 3, 35 scribenti assentiatur» (*Societas Lat.* 6 (1938) 46). —«Non videtur probanda eorum simplicitas qui satis latinae linguae integritati cautum esse putant, si dicant: «emi sigarum, ut italico verbo utar» (SPRINGHETTI, *Institutiones stili latini*, Romae, 1954, p. 105). «Sigarum» (s) leges etiam in *Juventute* (26, 5, 42, et *Alma Roma*, 28 (1941) 20). Conferas tandem: «convolutis tabaci foliis utere (*Alma Roma*, 28 (1941) 20); «ad incendendam nicotianam trondem convolutam» (*Ibidem*); et quod infra (sub n. 18) propono: «volumen tabaceum» (=cigarro).

9. **habani** [*habano - havane - avano*]: Ita latine scribendum censemus, non vero havani (ut est apud BACCI, *Lexicon*, s. v., *sigaro* et C. MARIANO), quanquam Itali *avano* dicant et Galli *havane*, nam princeps Cubae urbs Habana scribitur (cfr. idem BACCI, s. v. *Avane*) et ideo voces ab hac derivatae littera *b* sunt scribendae.

10. **sulphuratorum thecam** [*caja de cerillas - porte-allumettes - scatola de fiammiferi*]: de

* Cfr. *Cigarro, origen incierto*, quizá derivado de *cigarra* por comparación con el cuerpo cilíndrico y oscuro de este animal. 1.º doc.: h. 1610...

La realidad es que no tenemos seguridad alguna de que *cigarro* sea voz creada en América, como no lo es *pipa*, pues la aparición del vocablo es posterior a la introducción de la costumbre en el Viejo Mundo. De ninguna manera parece «ridícula» (como lo califica Gonçalves Viana, *RL*, VIII, 28 n. 1) la idea de una comparación con el cuerpo de una *cigarra*, cilíndrico, terminado en punta y de color oscuro; por el contrario, la analogía existe, al menos con el cigarro puro, o cigarro en términos estrictos, y la relativa antigüedad de la forma *cigale* 'cigarra' aplicada al cigarro en el francés de las Antillas (1724), indica, por el contrario, una tradición que, en estos lugares, no carece de valor; por otra parte, la analogía de forma no es lo bastante grande para asegurar del todo la idea.

La etimología maya *si'c* (que otros escriben *ciq*, y hay variantes *jiq*), inspirada en las consideraciones discutidas, no convence en el aspecto lingüístico: significa 'tabaco' y, por extensión, 'cigarro' o 'pipa', y hay derivado *sicar* (o *jiqar*), pero es verbo y significa 'perfumar' o 'fumar'. No es verosímil que de un verbo saliera un sustantivo... (J. COROMINAS, *Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana*, s. v. *cigarro*).

ruit, cereolum¹¹ sumpsit, fasciculum incendit et, ut caminus, fumum sugere¹² coepit. Ut tabacum libenti animo degustabat!

Tabacum, inquit, salubre est; mihi nervos sedat lenitque scholarum curas et labores. Tabacum dicunt valetudini esse noxium — si quis eo abutitur scilicet—, fauces irritare, incommodo afficere, ad nauseam concitare¹³; mihi sane, sive paulisper sive diu sugam, tabacum nullum incommodum attulit. In fumo hauriendo — id sponte profiteor— vel maxime sum obstinatus¹⁴, neque tamen infirma utor valetudine, tabacum laudibus celebremus oportet, amici; iis qui illud in Europam exportarunt faustissima adprececur! Nam, quod vos scire non ignoro, nicotiana herba¹⁵ ex America advecta est. Ita sane, cum enim Christophorus Columbus ejusque socii in Cubam insulam pervenissent, illius insulae indigenas quasi titionem ex altera parte accensum manu tenere viderunt, et ex altera sugere et aspirare, et fumum absorbere. Titionem illum, qui ex foliis siccis convolutis fiebat, Hispani primi exploratores inventoresque Americae, tabacum dixerunt.

—Mira nobis refert magister, Antonius respondit.

—Prosequere, bone magister, omnes simul conclamamus.

«sulphurato» satis in PAL. LAT., 28 (1958) 411) scripsi, quem locum consulas, quaeso. Ceterum conferas: «theca sulphuratis asservandis; theca flammiferis ramentis asservandis» (BACCI, *Lex. s. v. flammifero*): «flammiferorum theca» (COGNASSO, s. v.); «hastularum flammiferarum theca» (H. PAOLI, *Apophoreta*, PAL. LAT., 27 (1957) 148); «capsulam sulphurariam», quam olim adhibui (*Nova et vetera*, p. 29), nimium obscuram locutionem esse fateor.

11. **cereolum**: idem ac «sulphuratum» (cfr. PAL. LAT., 28 (1958) 411).

12. **fumum sugere** [*fumar - fumer - fumare*]: cfr. «ore ducere fumum tabaci» (*Juventus*, 27, 7, 53); «fumum tabaci haurire» (*Ibidem*, 26, 5, 41 et MARIANO, s. v.); «ducere fumum tabaci» (*Ibidem*, 27, 7, 52); «fumum sugere» (*Soc. Lat.*); «fistulam tabaci sugere» *Vox Urbis*, cfr. H. JACOBELLI, *Novi flores*, p. 45); eadem fere praebet Bacchi. Sunt tamen qui verbum «fumare» hoc sensu adhibeant (CAPELLANUS-LAMER, *Sprechen Sie Lateinisch?* 11, p. 102; COGNASSO, *Il latino*, s. v.; *Societas Latina*, 2 (1933) 6; *Juventus*, 24, 9, 99) et alii, qui quidem imitandi non sunt, cum «fumare» apud Latinos sensu transitivo non usurpetur, «villarum enim culmina fumant», ut scite

Vergilius dixit (*Egl.*, 1, 82), non vero «ego fumo tabaci fasciculum» (cfr. de re *Latinitas*, 1 (1953) 156).

13. **ad nauseam concitare** [*marear - avoir des nausées - mareggiare*]: cfr. locutiones «nauseare»; nauseam movere; nauseam facere, sedare, arcere; nauseae molestiam suscipere; stomachi fastidio laborare», cet., de quibus lexica consulas.

14. **in fumo hauriendo sum obstinatus** [*soy un fumador empedernido*]: Cfr. in *Societate Latina*: «fumator perpetuus, cyclicus»; sed neque «fumator» neque «cyclicus» aptae sunt voces neque inducendae.

15. **nicotiana herba**: ita vocata est herba i. e. «tabaci planta» et «nicotiana tabacum» (LINNAEUS; C. MARIANO) et «herba regia» (COGNASSO); vulgo «tabacum» dicitur, quod ad fumum hauriendum adhibetur. Lege quae in lexico Forcelliniano apponuntur et Baccius in suo commemorat lexico; alia de tabaco in «*Dictionario hispanico etymologico*» a J. Corominas exarato invenies.

16. **bacillum tabacinum**: idem ac supra «tabaci fasciculum»; adjectivum «tabacinus, a, um» in latinum inducamus, cfr. *Societas L. 7* (1939) 45, ubi praebentur: «tabaceus, tabacinus, tabacarius».

— Postea — dixit ille, dum bacillum tabacinum¹⁶ ad cinerarium¹⁷ admovebat ut cineres excuteret—, nescio quis Missionarius hispanicus, anno 1518, ad Carolum I Imperatorem hujus herbae semina misit, quae Imperator serenda et colenda curavit et ex eo tempore tabacum in Europam est invectum. In Galliam anno 1560...

— Joannes Nicot, legatus gallicus apud Lusitanorum regem tabaci usum induxit — Silvius scholasticus dixit—, magistrum interpellans, hujus quoque rei se peritum ostentans, addiditque de tabaci foliis non pauca quae nuper in libris didicerat. Cui cum ego hispanicarum¹⁸ capsellam, et igniarium¹⁹

17. **cinerarium** [*cenicero - garde-cendre - portacenero*]: cfr. quae in PAL. LAT. 28 (1958) 411 de hac voce disputavi... Adhibe «cinerarium, excipulum cinerarium»; «vasculum cinerarium» (BACCI, *Lexicon*); «cineris receptaculum» (H. PACLI, *Apophoreta*, PAL. LAT. 17 (1957) 148).

18. **hispanicarum capsellam** [*caja de cigarrillos, pitillos, pitillera - étui à sigarettas - portasigaretta*]: *cigarillo, pitillo* ita latine redditus est: «nicotiana fistula, tabaci fistula, candida tabaci fistula; candidum tabaci bacillum; candidus tabaci bacillus» (BACCI, *Lexicon*, s. v.); Bacci uti vides et alii «fistulam» adhibent ad «fasciculum tabacini pulveris» significandum; cui rei «fistula» minus convenire videtur cum proprie sit «tubus, canalis apertus claususque, per quem aqua fluit; item quicumque cavatus *tubus* per quem quid defluit» (cfr. FORCELLINI); et omnes, qui per translationem derivantur, hujus vocis sensus quid cavum —tubum— notant. Quis fuerit primus qui «fistulam» hoc sensu dixerit haud facile compertias. Cajetanus Bugantia (= *Buganza*) (cfr. *Poesie latine dell' Abate Gaetano Buganza*, Firenze, 1786, p. 189) poetice scripsit:

«Purpureum capiti stet vertice tegmen acuto,
Pulveris et labris fistula Nicosii»;

ubi res poetice describitur et «Nicosius» eo adhibetur sensu quo scriptores nostrae aetatis «nicotianus» dicunt, et «fistulam» illum significare potest tubum, cannam, harundinem qua tabaco indulgentes utuntur (quam Hispani *boquilla de fumador* vocant), quae quidem «fistula tabacina» appellari potest; eoque fere sensu proponitur in *Societate L.* 7 (1939) 45: «tubus tabacinus, fistula tabacina». — Ceterum ipse Bacci (*Lexicon*, s. v. *pipa*): «A non-

nullis ponitur: fistula, vel fistula nicotiana; arundo, vel arundo nicotiana. Hae tamen voces videntur potius significare *la cannuccia della pipa, il bocchino da fumare*; ergo si id «potius significare videtur», ne «fistulam» quoque appellemus «fasciculum tabacini pulveris» (id est *cigarillo - sigaretta*), ut idem Bacci (s. v. *sigaro - sigaretta*) proponit.

Ceterum vox *cigarillo - sigaretta* multimo dis in latinum reddita est: «sigaretta» (*Societas Latina*); «cigaretta» (A. SLEUMER, *Deutsch-Kirchenlateinisches Wörterbuch*, Bonn, 1946, s. v.); «cigarulus» (*Societas Latina*), «cigarrula» (COGNASSO, *Il latino*, s. v.); «volvella» (*Juventus*, 24, 6. 66; J. WAGNER, *Dictionarium Hungarico-Latinum*, Budapest, s. v.); quae quidem omnes sunt improbandae sicut et «volvuletta»: de qua alias (PAL. LAT., 23 (1953) 116) dixi: «Vocem autem hispanicam *cigarro* latine interpretari possumus «tabaci (contussi) in volucrum» (= *cigarillo, pitillo*), aut «tabaci bacillum» (= *cigarro, puro*), forsitan et «volumen tabaceum» (—efficitur enim foliis *volmine* tortis—), aut, mutato primaevo sensu, «convolvulus tabaci» adhiberi possit. — *Volvuletta* vero incorruptam latini sermonis puritatem offendit; nulla est enim vox quae simili ratione in *-etta* finiatur — habes tantum in lexico latino (cfr. GRADENWITZ, *Laterculi*, Lipsiae 1904, p. 307) apposita *hetta* et *psetta*, quae non sunt latina». — Ab aliquibus accipiuntur: «stilus tabaci, convolvulus tabaci» (CAPELLIANUS-LAMER, *Sprechen Sie Lateinisch?* p. 69); «papyrus fumifera» (J. WAGNER, *Dictionarium H. - Lat.* s. v. *cigaretta*).

Nobis vero in primis arrident «pulveris tabacini fasciculus; t. pulvereus, fasciculus pul-

obtulissem atque invitassem ut fasciculum²⁰ sumeret, renuit ille, secum enim clam adduxerat infundibulum tabacinum²¹ oblongum, scholasticorum proprium, cum operculo, convexo²² ad salivam extrahendam, subtili funiculo²³,

veratus; ac saepe «fasciculus»; neque tamen a voce «hispanica, hispanula, hispaniola» recedendum censeo (quam adhibent COGNASSO, *Il latino*, s. v., G. ZENONI, *Morfologia Latina*, 13; C. MARIANO, s. v., H. PAOLI, *Apophoreta*, PAL. LAT., 27 (1957) 148) alitque. Cum enim primum in Hispaniam Americae exploratores herbam illam importassent, fasciculi quibus Hispani utebantur, «hispanicae, hispaniolae» (*spagnoletta*) appellari coepit, eoque nos nomine vulgo dicere possumus.

19. **igniarius** [*encendedor - briquet - accendisigaro*]: «igniarius, a, um» est «id unde ignis elicitur — ut «lapis igniarius» —; «igniarius» igitur esse poterit id «e quo ignis gignitur», ut est hoc quo utuntur instrumento tabaco indulgentes, quamquam «igniarius» et aliud habuit sensum apud veteres, id est «materies apta ad ignem accendendum». — Haud illepide H. Paoli dixit: «machinula igniparens» (Cfr. PAL. LAT., 27 (1957) 148).

20. **fasciculum**: cfr. quae supra s. v. «hispanica» (n. 18) dixi, ubi et «fasciculum» simpliciter proposui.

21. **infundibulum tabacinum** [*pipa - pipe - pipa*]: plures quam oportebat propositae sunt voces: «pipa fumatoria» (*Societas Lat.*, V. 11; *Juventus*. 23, 4, 58; 25, 6, 50; 26, 5, 57; WAGNER, *Dictionarium Hung.-Lat.*, s. v., *pipa*; LURZ, *Societas Lat.*, 17 (1952) 16); «fistula fumando; fistula fumo tabaci hauriendo; cannula fumifera; infundibulum» (COGNASSO, *Il latino*, s. v.). — Sed «fistula, cannula fumifera», ut supra monui, rectius simplici tubo aptari videtur (qui «boquilla» - «bocchino», i. e. cannula dicitur); idem dicendum de «tu-

bulo tabacino, fistula tabacina» a Lurzlo proposita (*Societas Latina*, 17 (1952) 16).

«Infundibulum nicotianum» a Bacchi proponitur, et *pipa* specie et figura reapse «infundibulo» similis est; hoc enim est vas in summo expansum, in imo angustum et in fistulam — tubum — desinens; cui si adjectivum «tabacinum» vel «nicotianum» adjiciamus, aptissima esse videtur vox ex omnibus quae propositae et adhibitae sunt. — Altae lectiones «infumibulum, infurnibulum» rejiciendae videntur (cfr. WALDE-HOFMANN et ERNOUT-MEILLET lexica, ubi haec desunt voces). Ceterum «fumsugium» apte novavit Jos. Holzer — ut in *Societas L.*, 8 (1940) 25, J. Lis studiorum consiliarius, probat —; quae tamen vox, ex nominis etymo, ad designandam vocem *pipa* aut ad v. *boquilla* notandam aptari potest cum in utraque «fumus sugatur».

Delendum denique videtur adjectivum «fumatorius, a, um», quod alias adhibui (cfr. «siphunculus fumatorius, *Nova et vetera*, opusc. p. 71); et in ea voce, quae est «siphunculus tabacinus», sicut et in «fumsugio», ad *pipa* latine appellandam sensus anceps manet, nam «siphon est tubus, fistula, canalis per quam aqua fluit et derivatur» (cfr. FORCELLINI, *Lexicon*, s. v.); deest igitur quid singulare, i. e. «infundibuli» (*embudo*) figura; hanc igitur aptiorem seligamus vocem.

22. **convexo** [*codo*]: dicitur «convexum» de eo quod superne aut inferne curvatur; fortasse dici potest «fundulus» aut etiam «inflexio, inflexus»; alia modo non suppetit aptior vox

23 **funiculo** [*cordoncillo*].

* *Pipa*, 'flautilla', 'tonel', 'utensilio para fumar' de un lat. vgl. * *pipa* 'flautilla' derivado de *pipare* 'piar': la consonante central del vocablo no ha evolucionado en romance a causa de su carácter onomatopéyico. 1.º doc.: Al Pal. («*dolium* es tinaja o *pipa* o cuba, vaso redondo» 121 b; entre las vasijas «de tener vino y agua» cita «barril, catino, orça, cuba, *pipa*, copa» 515 d) (J. COROMINAS, *Diccionario crítico...*, s. v. *pipa*).

eleganti apice²⁴, fistula²⁵; quod tabaco optima^e notae refersit, sulphuratum admovit atque, suavem et jucundum spirans fumum, qui ad nauseam quibusdam fere movebat, se inter fumi nubeculas ex ore prolatas magnum esse fumi haustorem²⁶ praedicabat.

Interdum summis digitis exustis quidem et flavo colore intinctis tabacum comprimebat, fumum per nares emittebat²⁷ aut per labra reddebat²⁸ ac vel per oculos fumum referre simulabat²⁹. Qua elegancia fumo indulgebat!³⁰

Rem stupens Antonius, vicanus et plebejus homo demirabatur ut ego. Qui cum e plebe esset, pyxidem³¹ extulit, chartae tabacinae libellum³² prompsit, tabaci micas³³ immisit, fasciculum convolvit — ego enim optimam machinulam convolvendis fasciculis tabaci pulverei³⁴ manus esse semper arbitratus sum, non machinulas illas quae in tabernis tabacariis³⁵ veneunt —, et quamquam igniarium ei porrexerit benzinae³⁶ plenum, eduxit ipse vetustum ellychnium igniferum³⁷, extulit non nihil ellychnium, quod cum ter manu

24. apice [borla].

25. fistula [boquilla]: ut supra dixi (sub n 18).

26. fumi haustorem [fumador - fumeur - fumatore]: dic etiam «fumum sugens, hauriens».

27. fumum per nares emittebat [sacar humo por la nariz].

28. per labra reddebat [sacaba (humo) por la boca].

29. per oculos fumum referre simulabat [simulaba que sacaba humo por los ojos].

30. quam eleganter fumo indulgebat! [¡con qué estilo fumaba!].

31. pyxidem [petaca].

32. chartae tabacinae libellum [librillo de papel de fumar].

33. tabaci micas [tabaco picado, picadura].

34. machinulam convolvendi fasciculos (tabaci pulverei) [maquinilla para hacer o liar cigarrillos].

35. tabernae tabacariae (tabernae tabaci) [estanco].

36. bencinae [bencina * benzine - benzina]:

propositae sunt: «benzina» (*Candidatus Latinus*, 2 (1929) 36, n. 6; *Societas Lat.*, 1, (1933) 59; *Juventus*, 24, 6, 69; CAPELLANUS-LAMFR, *Sprechen Sie Lateinisch?*¹¹, p. 101; WAGNER, *Dictionarium Hung. - Lat.*, s. v. *benzintartály*. «Benzinum» vero vocant: *Societas L.*, (1932) 15 (= benzinum?); LURZ, *Societas L.*, 17 (1952) 3; H. JACOBELLI, *Novi flores*, s. v.; *Juventus*, 26, 4, 32; C. MARIANO, *Dizionario it. - lat. Praebent «benzinum» et «benzinam»*: O. TEMPINI, *Manuale di composizione latina* 2, S. E. I., p. 67; O. TEMPINI, *Manuale di conversazione latina* 5, p. 170; COGNASSO, *Il latino*, s. v., qui et «petroleum tenue» proponit (cfr. etiam *Societas L.*, 1 (1932) 15). Praeterea Cognasso et Zenoni «benzoína», quam vocem ex notatione seu etymologia rejicere non possumus, quamquam vulgo nunc «benzinam» dicimus. Bacci habet: «benzinum» et «benzintium»; cui autem generi adscribenda sit vox, non liquet, ut ex superioribus patet, et ex iis esse videtur vocibus de quibus in disputatione *Viget latinitas (Helmantica)*, 5 (1954) 389) egi; scriptoribus igitur danda est generis libertas.

37. ellychnium igniferum [mechero]: ellychnium est «funiculus ille papyraceus seu

* Bencina, del latín moderno botánico *benzoe*, nombre dado por los botánicos al *benjui*, del que se extrae por sublimación el ácido benzoico (cfr. COROMINAS, *Diccionario crítico etimológico* s. v. bencina).

percusisset scintilla tandem est excitata et fasciculus incensus, et quanquam tabacum quod ingesserat non optimae erat notae, se tamen eo deliciose frui³⁸ dicebat.

Ita inter cyathos et tabaci haustus³⁹ et gratum magistri et Silvii colloquium per duas horas sermonem produximus.

Tunc denique Silvius fumisugium⁴⁰ suum diligenter abstersit, Antonius vero magister fasciculum medium abjecit⁴¹ omnesque a mensa surrexerunt, atque humaniter inter se vale dicto, quisque domum suam revertit.*

sparteus, cannabinusve, aut stupeus in lychno, qui oleo affuso incensus flammam nutrit et lumen praestat» (FORCELLINI, s. v.); ellychnium igitur idem est ac «funiculus incendiarius, ignifer funiculus; funis incendiarius», quae voces a Baccio proponuntur (*Lexicon*, s. v. *miccia*). «Ignifer» est qui fert ignem; «Incendiarius» est ad incendium aptus; ergo «ellychnium igniferum» erit «ellychnium, funiculus qui secum ignem fert» (in igniario lapide, quo percusso excitatur scintilla et ellychnium nonnihil succenditur). — Discrimen anti-

madverte inter «igniartum» (*encendedor*) et «ellychnium igniferum» (*mechero*).

38. **deliciose eo** (tabaco) **frui** [*saborear el tabaco*].

39. **haustus** [*chupada*]; etiam «aspiratio» et «suctus» quas voces in lexicis consulas.

40. **fumisugium** [*pipa*]; (cfr. tamen de hac voce quae supra dixi, n. 21).

41. **fasciculum medium abjecit** [*tiró el cigarro a medio fumar*]; cfr. «sed ubi in cinerem ultra rei dimidium absumpseris, projice abs te» (*Alma Roma*, 28 (1941) 20).

* Plurimi sane facio mutuam, quam mihi praestitit, operam in hac «de tabaco» exaranda lucubratione, P. J. Aramendia; quam insequentem fasciculo, Deo adjuvante, absolvemus.

JOSEPHUS M^a MIR, C. M. F.

M A R I A

ACROSTICHON

Mater amanda nimis, misero dum volvitur aetas
fac studiosa velis semper adesse mihi.

Ad flendas culpas oculis da mollibus imbrem
quae fons divinus diceris almus aquae.

Regina et caeli et terrae, quoad imminet hostis
nos debiles natos protege Corde Tuo.

Immaculata Parens, votis precibusque salutis
aeternae nobis obtine quaeque Deo.

Alma Dei Genetrix hominumque, et mortis in hora
defende, et nobis limina pande poli.

Romae

JOSEPHUS MATTEOCCI, C. M. F.

QUAM MOX? . . .

Septembri rubrum ducit vergente colorem uva neque in clivis jam luxuriantur amictu pampineo vites: prope adest vindemia laeta, si quid tempestas calidis arriserit horis.	
Nec mora, fervet opus: pagus, ne probra colonis obiciat seris vicinia, providet acer.	5
Eluit hic labrum, lacubus circumfricat oras doliaque asservis quernis compacta, dehiscant, si qua parte, linit; citus hic cum forfice cultrum, cum scalis funes villae penetralibus effert et qualos trabibus suspensos deripit altis.	10
At juvenes navant curas operumque laborem: namque senes —satis est nuper tolerasse— quiescunt.	
En baculis uncis nixi gressumque trahentes aequaevum, leviter devexo tramite reptant	15
Satrius et Paullus simul interdumque resistunt. Hic ver purpureum vidit gestire per agros et segetum stipulis, cum nidificaret, alaudam viderat et cauro pandi per compita flante semper deciduas frondes ac pulveris undas, nec timidos exinde pedes quoquam extulit umquam; ille vel aestatis vel canae tempore brumae signa ducum quoquo versus Romana secutus, emeritusque gravisque larem remeaverat annis.	20
Consistunt: tenuis dilatat semita seque expedit in planum spatium, quod desuper arvom palmitibus fluitans oleasque aspectat opacas adversos crispo scandentes vertice colles.	25
«Hic considamus modo —Satrius occupat— isto saxo... crura labant... en haec juvat area... visne? Dulce est, cum prona tepidus sol luce moretur, effetis venis fugientem haurire calorem».	30
«Quidni? quod tu vis, mihi lasso collibet... euge! Sic licet hoc atque hoc nugantes condere solem».	
Conticuere, sonus cantantis cum ciet auras:	35

nunc trahitur, summus/nunc infusatur, et imus:

«Quae recta rubuit coma

collapso calatho jacet:

fluxit hoc breve somnium.

Annos quis mihi reddet?

40

Quae risit modo pampinis

sub prelo lacrimis fluit:

fluxit hoc breve somnium.

Annos quis mihi reddet?».

Aversis umbris casulae sinuantur, at aestum

45

nunc etiam redolent: humilis tum radit hirundo

terram, tum pennis obliquis circinat auras,

bestiolas inhians rostro culicesque bibaces.

Suspicit et Paullus: «Colludunt, inquit, apricum

aëra sorbentes: viden' ut corpuscula librent

50

ebria, percussae majore cupidine lucis,

veris aves plumis tunicatae terga nigellis

seque beent patulis campis hilarentque volatu?

Nempe quibus fruimur defixis haesimus ulnis

cessuri... vitam magis amplexamur euntem...

55

Argutantur enim pullis pipantibus una

crebrius in nostras aures, simul impete mundi

stellae pallescunt facie, nidosque videntur

paene super fulcris furtim posuisse grabati:

verum, cum viduae vitis sarmenta putarit

falcula, mox istinc revolabunt rursus et ipsae

ad terras alio trans pontum sole calentes.

60

Heus! haec vita morae parvae male vivitur: idem

illuxit nobis semper, properavit eodem

mergi sol, illuc frondentes inter olivas.

55

O ligus arcus, ubi mare ridet jaspide fulvum,

o plateae toto celebres ex orbe popello

Urbis et obducto fulgentia marmore tecta,

tellus apta citro, tellus o dives amomo

et loca vasta, Dei late qua spiritushalat

70

(omnia quippe, viis animi dumtaxat, inerrans

haec obii), quam triste mori nec nosse remotat

Te fortunatum, qui videris, o bone, quicquid

hesperis oris, quicquid spectatur eois,

nec fueris solus, ut ego, amandatus in agros!

75

Effluit ut pappus, si fortiôr impulit aura,
 sic mihi vita novis rebus perfluxit inanis.
 An vixisse putas?».

Suspirat Satrius: «Heus tu!

huncine ludificas hominem? vah! mene fuisse 80

felicem! cedo, quid? Nam felix scilicet, artus
 qui numquam fessos potuit relevare quiete,
 lux tenebraene mihi fierent, discrimine nullo
 tunc habui! Satius fuerat tractare ligones
 duros et gravibus rastris sarrire novales! 85

Quid ferat ignoras miles, quântive triensque
 constet saepe lorae panisque cibarius! Evax,
 arripui portum! peregre qui degerit aevum,
 huc, ubi tunc lucem ridentibus hausit ocellis
 mox redeat, mala cum subrepens appetat aetas. 90

Quam sat odorat humus, circum magis intepet aër,
 hic jacuisse juvat, fatum quandoque vocarit.
 Non moriere: legunt titulum nomenque nepotes,
 te gestant oculis, digito signaris amico...
 ossa piant: adeo numquam videre perisse. 95

'At tu vidisti populos ubiquaque plagasque',
 inquis: enim vero vidi... quid? Dicere nolim,
 sed nisi foeda gravent, agesis huc aspice tute:
 hic insultat equus lapsis atque hinnit aberrans,
 oscitat en illic caput a cervice revolsum 100

efferventque cavo trunci de vulnere vermes.
 Aures usque ferit gemitus morientis anhelus:
 extremum clamat lacerato pectore matrem.
 Infelix! aberat: testa fortasse micante
 coeperat illa sagum redeunti texere sollers! 105

Terra cruore scatet, seges haud peritura malorum,
 crede mihi, stupris infecit flagitiisque,
 ac post peior avis aetas patribusque futurast».

«Ne faxit Deus! Ah noli tam scaeva profari!
 At vero mea mens toto praesagit in orbe 110
 nescio quid laetum posthac fore nec sine causa
 pectus dulcis alit spes. Nam jam vertitur annus,
 cum Constantinus terris animisque reduxit
 aversis pacem. O lucem faustamque bonamque,

qua victor, fuis inimicis, introit Urbem! 115
 Non equidem vidi, mihi sed narravit Amandus.
 Nostin' vicanum nostrum, qui pistor ad aedem
 scriblitas ludi pueris et vendit ofellas?...
 Venerat ille igitur Romam, si posset olivo
 nostratique mero merces mutare fabriles: 120
 mirum quam nobis quae dixerat ipse reversus
 nunc oculis eadem tamquam spectata recurrunt.
 Accipe: tecta labant ipsa attollique videntur
 culmina, palmata quacumque vehatur amictus
 fulgenti Caesar tardo molimine currus: 125
 sic adeo populus densat stipatque senatus.
 Qui aspiciant propius felices bracchia jactant,
 longius et positi conclamant nomine: turba
 fluctuat impulsu vario certatque subire.
 Pax rediit, postquam vicit cum principe Christus! 130

O si omnes homines —nam tu fateare necessest—
 jam pridem colerent concordi pectore solum
 veracemque Deum, qui cunctis est pater unus,
 nullae dividiae nec vis nec bella fuissent, 135
 sed pax, vera fides, bonitas pietasque per orbem,
 praecipiente Deo, devinctum legibus isdem!
 Sed, ne vana querar, rerum novus incipit ordo
 nec sum animi dubius quin aetas aurea surgat,
 quam pater arrectis nostris pandebat ocellis,
 cum candente foco virgis lignisque perustis 140
 fabellas vario flexu garriret aniles.
 Ad dubitas? ehodum frontem ne contrahel»

Maestum

Satrius adridens: «Ultero te decipis —inquit—:
 non tot personas mimi qui pulpita figunt
 quot domini regesque queunt mutare potentes. 145
 Quid juvat alta quies, quem versat in ossibus ignis?
 Quo pax sedato vultu, si nubilat intus?
 Intus enim sensim coalescunt semina belli:
 ceu lolium efficiunt animis nec rex bonus occat.
 Sic bona terra malis herbis oppletur ubique». 150
 «Fallimur, an fugit ratiove Deusve reliquit
 cor tibi? scisne die caelestem solvere patrem
 caeca? Sint sontes, foveant et bella, rapinas,

at mox verrentur, mox pax pietasque vigebit».
 «Quam mox?...».

Sublucent fugiente crepuscula sole: 160
 temperies lusum pueros admovit: alutis
 imperia ereptis nudi luduntque ducatus.
 Hinc certant cursu, chorus obstrepit usque minutus
 cantillans: «Faciēt qui recte, rex erit», inde
 in versos hostes contorquent fragmina teli. 165

Clavarii, in Italia

MATTHAEUS PAOLILLO

De batavo certamine poetico Hoeufftiano

Kalendis Majis a. MCMLIX, in conventu Ordinis Litterarii Academiae Regiae Disciplinaryum Neerlandicae de XXIII carminibus, quae Amstelodamum missa fuerant, ut de praemio anni MCMLIX certarent, relatum fuit.

Horum aureo praemio dignum judicatum est carmen inscriptum *Emeriti*, cujus auctor apparuit *Ferdinandus Maria Brignoli*, Romanus, in litteris latinis vir magni nominis, qui anno MCMLVII, jucundissimo carmine c. t. *Smaragdus* aureum reportavit praemium.

Praeterea sumptibus Legati Hoeufftiani carmina q. t. *Pax in Bello et Portus* in volumen recipientur, magna laude ornata.

Ingenti laetitia nuntium accepimus carmen, c. t. *Portus*, a clarissimo viro *Matthaeo Paolillo*, Graecarum Latinarumque litterarum in Clavarensi Lyceo magistro, jamque Commentarii nostri socio, scriptum esse.

Tantis doctoribus et magistris hoc honore auctis ex animo gratulamur.

Tropien. A. D. XI Kal. Jun. A. D. MCMLIX.

FRANCISCUS ALOISE

MATER CAECILIAE

Ex una de illis januis egressa, veniebat ad carros eferendis corporibus dira lue consumptis mulier quaedam, cujus aspectus provectam quidem proferbat juventam, sed non transactam; sublucebat enim pristina pulchritudo insomni cura tenacique maerore pallescens atque umbra quadam suffusa, neque tamen vitiata: pulchritudo illa nollis eademque decora, qua praestant mulieres Langobardorum gentis. Non satis firmus gressus, non ita tamen ut pes in vestigio haereret; non dabant lacrimas oculi, sed signum retinebant diu noctuque effudisse; atque inerat in ejus dolore nescio quid pacati et verecunde intus absconditi, id quod detegebat animum sibi conscium quanti ille esset atque per se perferre paratum. Sed mulieris aspectus non sola causa erat cur, inter tot quae oculis prostabant miseras, singularis esset pietatis spectaculo, et humanitatis sensus revocaret jam languidos in animis et prope mortuos. Gerebat enim illa collo complexuque pendentem puellulam novem fere annorum, mortuam, sed accurate compositam, cum dividua coma flexa pectine hinc atque illinc in fronte, cum sua longa veste candida, velut si illae manus ad festum paravissent jam dudum praemio promissum. Neque puellulam gestabat, mortuorum ritum, porrectam, sed quasi stantem, in ulna sedentem, pectusculo ad pectus applicatam, tamquam esset viva; sed pallidula manus, similis cerae, pendebat e latere inanima quadam gravitate, et infantile caput quiescebat in umero matris duriore quam in somno quiete: matris, inquam; id enim quod re esset vera, etiamsi duorum vultuum similitudo non indicavisset, manifesto ex alterutro apparuisset sensum aliquem animi etiam tum exprimente.

Ad hanc matrem foedus aspectu accessit unus de vespillonibus, ut puellulam ex ulnis exciperet, non sine tamen insueta quadam reverentia atque aliqua nec simulata haesitatione. At illa, aliquantulum recedens, sed nihil vel indignationis vel contemptus vultu proferens: «Nequaquam!», inquit; noli in praesens illam tangere; ipsa in carro componam: tene». Atque haec dicens aperit manum, et in manum protentam vespillonis tacite sacculus nummarius delabitur. Deinde: «Sed mihi», inquit, «promitte ne filum quidem meae puellulae adepturum te esse, nec quemquam id audere passurum: qualis nunc est, depones exornatam sub terris».

Ad haec pollinctor admovit manum pectori; deinde, studiose et quo modo poterat officiose, magis commotus insolita sibi pietate quam inopina mercede incitatus, sine mora contendit locum aliquem corpusculo in carro parare. Tum, filiulam in fronte deosculata, leniter eo loco mater collocavit perinde ut in consueto lectulo obdormientem reponeret, religiose composuit,

A. MANZONI

I PROMESSI SPOSI

Cap. XXXIV

Scendeva dalla soglia d'uno di quegli usci, e veniva verso il convoglio, una donna, il cui aspetto annunziava una giovinezza avanzata, ma non trascorsa; e vi traspariva una bellezza velata e offuscata, ma non guasta, da una gran passione, e da un languor mortale: quella bellezza molle a un tempo e maestosa, che brilla nel sangue lombardo. La sua andatura era affaticata, ma non cascante; gli occhi non davan lacrime, ma portavan segno d'averne sparse tante; c'era in quel dolore un non so che di pacato e di profondo, che attestava un'anima tutta consapevole e presente a sentirlo. Ma non era il solo suo aspetto che, tra tante miserie, la indicasse così particolarmente alla pietà, e ravvivasse per lei quel sentimento ormai stracco e ammortito ne' cuori. Portava essa in collo una bambina di forse nov'anni, morta; ma tutta ben accomodata, co' capelli divisi sulla fronte, con un vestito bianchissimo, come se quelle mani l'avessero adornata per una festa promessa da tanto tempo, e data per premio. Nè la teneva a giacere, ma sorretta, a sedere sur un braccio, col petto appoggiato al petto, come se fosse stata viva; se non che una mano bianca a guisa di cera spenzolava da una parte, con una certa inanimata gravezza, e il capo posava sull'omero della madre, con un abbandono più forte del sonno: della madre, chè, se anche la somiglianza de' volti non n'avesse fatto fede, l'avrebbe detto chiaramente quello de' due ch'esprimeva ancora un sentimento.

Un turpe monatto andò per levarle la bambina dalle braccia, con una specie però d'insolito rispetto, con un'esitazione involontaria. Ma quella, tirandosi indietro, senza però mostrare sdegno nè disprezzo, «no!» disse: «non me la toccate per ora; devo metterla io su quel carro; prendete». Così dicendo, aprì una mano, fece vedere una borsa, e la lasciò cadere in quella che il monatto le tese. Poi continuò: «promettetemi di non levarle un filo d'intorno, nè di lasciar che altri ardisca di farlo, e di metterla sotto terra così».

Il monatto si mise una mano al petto; e poi, tutto premuroso, e quasi ossequioso, più per il nuovo sentimento da cui era come soggiogato, che per l'inaspettata ricompensa, s'affacciò a far un pò di posto sul carro per la morticina. La madre, dato a questa un bacio in fronte, la mise lì come sur un letto, ce l'accomodò, l'estese sopra un panno bianco, e disse l'ultime parole: «addio, Cecilia! riposa in pace! Stasera verremo anche noi, per restar sempre insieme. Prega intanto per noi; ch'io pregherò per te e per gli altri». Poi voltatasi di nuovo al monatto, «voi», disse, «passando di qui verso sera, salirete a prendere anche me, e non me sola».

lintheo amictu operuit: denique: «Vale, Caecilia», inquit, «quiesce in pace! Cum advesperascet, et nos veniemus, et semper una tecum erimus. Nunc pro nobis ora; pro te mater et pro ceteris orabit». Postea, ad vespillonem iterum conversa: «Vespere», inquit, «hac cum carro transiens, recordare me quoque, nec solam, efferre».

His dictis, domum se recepit, ac statim venit ad fenestram gestans adhaerentem collo aliam filiam, natu minorem, vivam quidem, sed notis signatam vultum mortis jam proximae. Sic stans, diu spectavit tam indignas exsequias filiolae, donec carrus coeptus moveri est, donec abeuntem cernere potuit oculis; postea evanuit. Ac quid aliud facere potuit nisi superstitem filiam in lectulo collocare, et ejus lateri accumbere, ut utramque simul exciperet mors? Non aliter hians in summo culmo flos concidit una cum flosculo adhuc gemma clauso, cum in pratis omnes herbae transeunte falce exaequantur.

Salerni.

ALOISIUS GUERCIO

Tempora veloci ac saepe iniquo abeunt cursu... Superiore anno, mense julio, ab amplissimo et Illustrissimo Dno. Aloisio Guercio —quem *Palaestram Latinam* legentes admodum norunt quemque romani cives maximis honestarunt praemiis bis saltem in Certamine Capitolino decertantem —, ab eo, inquam, viro nobilissimum Manzoni locum latine redditum accepti. Mens et propositum erat quam primum illum in vulgus edere, sed et quibusdam notis seu commentariis explicare et confirmare aptissimam, qua scriptor usus est, interpretandi et latine scribendi rationem.

Id dum mente volvo, praetereunt menses; et cum iterum interpretationem illius praestantissimi in latinitate magistri legerem et epistolam ad me missam, arbitratus tandem sum nullis ornari aptioribus annotationibus quam ab ipso magistro Guercio propositis.

Legant igitur magistri et latinitatis doctores, considerent, meditentur..., idque facile percipient multa hujus epistolae cum praescriptis in Epistula Sacrae Congregationis de Seminariis et Studiorum Universitatibus «de latina lingua rite excolenda» conventre. Quam igitur magistri significant et aperunt viam in optimis reddendis scriptoribus, eam omnes diligenter insequamur...

MODERATOR

Salerno, 13 luglio, 1958.

Carissimo Padre: Nello scorso giugno ripresi in mano, col pensiero alla Sua PALAESTRA, una mia versione latina d'un celebre episodio del romanzo manzoniano; me lo aveva ospitata la piccola Rivista ALMA ROMA nel fascicolo di marzo del MCMXXI... Ma ecco, a ridarmi animo e buona volontà, la Sua munifica sorpresa del 1.º luglio; un ringraziamento degno potrei farglielo soltanto se fossi un innografo. Vorrà accoglierne almeno un surrogato? che con spirito di gratitudine a Lei mi son messo a rifare e a modernizzare quella mia vecchia versione. Potrebbe andare, penso, per i lettori studenti, come uno specimen che li invogli a cimentarsi con le versioni da

Così detto, rientrò in casa, e, un momento dopo, s'affacciò alla finestra, tenendo in collo un'altra bambina più piccola, viva, ma coi segni della morte in volto. Stette a contemplare quelle così indegne esequie della prima, finchè il carro non si mosse, finchè lo potè vedere; poi disparve. E che altro potè fare, se non posar sul letto l'unica che le rimaneva, e mettersela accanto per morire insieme? come il fiore già rigoglioso sullo stelo cade insieme col fiorellino ancora in boccia, al passar della falce che pareggia tutte l'erbe del prato.

pagine celebri; un mezzo eccellente, mi pare, per apprendere a scrivere con garbo in latino. Una pagina celebre impone suggestione; chi si mette a tradurla teme di profanarla, e allora, la traduzione meccanica e annoiante di passi sonnolenti si trasforma come negli sportivi —sit venia verbis— in una gara di accanimento per raggiungere il traguardo. Benedetto Croce soleva dire che la traduzione, o è una bella infedele, o una brutta fedele; ma come si può avere una minima idea della bella fedele, se l'esemplare proposto non ha alcun requisito per innamorare? E' chiaro che solo una grande pagina desta il bisogno di approfondirne il senso, di penetrarne lo spirito, e il piacere di accarezzar l'orecchio con certe delicate torniture dello stile, di incantarci con certe sfuggenti sfumature del sentimento...: corro troppo, me ne avvedo; ma, se ci decidessimo a dare ai giovani dei nostri licei, anche una volta sola per ogni settimana, un breve periodo tratto dalle pagine che essi sogliono leggere giotosamente ad alta voce, e da tradurre, quasi per ricreazione, in collaborazione con loro insegnante, forse non pochi gradatamente imparerebbero a mettere nell'esercizio del latine reddenda il medesimo interesse che nei loro temi da svolgere. Ora come ora, le centinaia e centinaia delle studentesse di lettere nell'Università di Napoli debbono ripetere più volte, alcune perfino a sei o sette, la prescritta versione in latino, prima di buscarci un diciotto! Si parla tanto di latino vivente; ma chi son quelli che per prima vi debbono essere iniziati se non gli studenti? Anche per uno scopo puramente pratico, il problema non si risolve riducendo ai minimi termini la grammatica; del resto, anche questa, se s'insegna facendo giocar la logica, offre non pochi spunti a osservazioni di carattere estetico. Ma lo scopo degli scopi è quello di far amare il latino; e il mezzo dei mezzi mi pare sia quello di cimentare i giovani in versioni de pagine celebri.

Senza volerlo, ho fatto una specie di prefazione alla mia Mater Caeciliae. Metta anche questa mia involontaria pretesa nel taccuino dei perdoni.

Fatti i perdoni, mi voglia bene, e prenda «in lieta fronte» i saluti affettuosissimi del sempre memore Suo

LUIGI GUERCIO

P. S. Nel primo rigo della Mater troverà un'espressione che non ha la corrispondente nel testo manzoniano; ma il Manzoni aveva già descritto nel medesimo capitolo i quattro carri che trasportavano ammucchiati i morti per la peste che desolò Milano nel '630: non erano carri funebri, erano grosse carrette requisite, sulle quali sbevazzavano i monatti gridando: «Viva la moria!». L'episodio tradotto non ha titolo nel Romanzo; lo dedusse dal racconto il Pascoli, quando mise la celebre pagina manzoniana nella sua antologia scolastica. Aggiungo infine che nelle edizioni del romanzo a linee numerate l'episodio va dal n.º 359 al n.º 407: editz. «La Nuova Italia», Firenze.

EPISTULARUM INTER SOCIOS COMMERCIIUM

De novandis vocibus disputatur

Josepho M. Mir, viro clarissimo, J. Ijsewijn, S. P. D.

Opinionem tuam rogare velim de voce vernacula «*film*» latine reddenda. Quodsi de ea jam tractaveris in PALAESTRA, ignoscas, quaeso, mihi, qui plerosque libellos inspiciere non potui.

Passim scriptam vidi «*pelliculam*» vel «*cinematographicam seriem*» vel his similia. Hoc vero modo nova verba, quae saepius a «*film*» derivantur, difficiliter proceduntur. Itaque nescio an barbarum futurum sit latine quoque «*filmum*» vocem internationalem usurpare. Unde et facile clareque «*filmare*, *filmator*, *filmarius* sive *filmaticus*, *filmotheca*», cet. orientur. Etenim vocis illius naturam a latinitate haud abhorreere credo, quia verba similia abundant. Puta «*almus*, *culmus*, *palma*, *salmo*, *ulmus*». At viro peritiori quaestionem subicere malui. Vale!

Dedi Antverpiae, a d II Id. Nov., 1958.

Jos. M.^o Mir, C. M. F., cl. v. J. Ijsewijn, s. p. d.

Non pauci abierunt dies ex quo et «*Cursim notata —ad Cyprianum Gallum—*» et epistula tua ad me sunt delata.

Quae vero tuis litteris de «*pellicula cinematographica*» deque vocibus ab ea derivandis nova verba effingi suades diu multumque sunt mente versanda prius quam linguae latinae studiosis adhibenda proponantur.

De his vocibus Antonius Bacci, ab epistulis latinis ad Principes, peritissimus in latinitate vir, vocabula exhibet in suo Lexico laudanda et quae in usum induci possunt, eademque fere in Litteris Encyclicis *Miranda prorsus* a Pio XII Pontifici Maximo datis fel. rec. usurpantur. In lexico Bacciano leges: «*taeniolae sonorae, cinematographicae pelliculae, vel imagines; cinematographicae imaginum series, vel ordines*». In Litteris vero Encyclicis supra laudatis: «*imaginum series* (p. 783), *pellicularum series* (p. 784), *cinematographicae pelliculae, cinematographicae taeniolae* (p. 785), *cinematographicae imaginum series* (p. 786), *pellicularum series, imaginum series* (p. 786), *pelliculae*»

(AAS, 49 (1957) 788)». P. vero Caelestis Eichenseer adhibet «pelliculam so nigeram, taeniolam, taeniam» (cfr. PALAESTRA LATINA, 27 (1957) 86 - 87 - 89).

Ad singulas voces procedamus.

Película, film: «pellicula, pellicula cinematographica»; quae vox aptissime rei convenit cum reapse quaedam quasi pellis seu pellicula sit; estque intellectu facillima; alia vero quae proponuntur vocabula et locutiones, sint licet optima, tamen non nisi peritis viris et fortasse ad manus lexicon habentibus comprehenduntur; nam «imagines, imaginum series, imaginum ordines» sunt fere rei explicationes, quas, qui rem et voces capimus, probamus, sed nisi subtilius definiantur minus rem ipsam designare videntur, neque expedite ab aliis animo percipientur. «Taenia» vero et «taeniola», quanquam «fasciam, vittam, cingulum» proprie significant, facile tamen ad ipsam «pelliculam cinematographicam» deducuntur et apte suis locis adhiberi possunt.

Filmar: «pelliculam imprimere, pelliculam deducere».

Filmador: «pelliculas imprimens, pellicularum artifex, operarius pelliculas cinematographicas imprimens».

Proyectar un film: «pelliculam exprimere, diducere, versare».

Filmoteca: «pellicularum theca, capsula, capsella, arcula».

Filmable: «aptus pelliculae (cinematographicae), aptus, appositus, accommodatus ad pelliculam».

Utilissima omnibus esset res indicem verborum habere quae ad cinematographeum pertinent; quem dum doctiores parant, quid de novis illis verbis sentio tibi sincero animo aperio.

Tu ut eas procudamus voces hortaris, easque in sermone latino adhibeamus, quae quodam modo «internationales» dici possunt; de quibus, quid sentiamus, jam pridem significavimus cum de novis vocibus in sermonem latinum inducendis disputatione *Viget latinitas* (cfr. *Helmántica*, 5 (1954) 375-384) exposuimus; quae quidem voces, ut ab iis qui audiunt aut legunt comprehendantur ita sunt efferenda ut in primigenia exstant lingua; in quibus sunt numeranda: «cafeum, chocolata, tabacum, gasum, -gasium-, anilina, aspirina, litra, guajacum (cuajacum = *caucho*), dollare— is, aureus florinus, peseta», similia.

Sed generatim eae voces res significant suapte natura proprias, singulares et fere Romanis prorsus ignotas. Quod si verbum aliquod in universo latinitatis thesauro sit reconditum —omnium scilicet latinitatis temporum— proprium aut facile aptandum, hoc erit in primis sumendum et temptandum prius quam novam efficiamus vocem. Nam si nimia verborum novatorum et peregrinorum copia latinus sermo obscuretur —quin id necessitate constricti faciamus— nostra dicendi ratio a vera latinitate certo aberrabit. Illae tunc recipiantur voces cum aliae desint, omnesque temptatae sint viae ut res latino, translato vel aptato vocabulo appellari queant.

Ideo «*filmus*», et ab eo derivatae voces contra puram latinitatem peccare

videntur. Idque etiam animadvertendum: si quaedam ex illis vocibus probaretur, non aliae idcirco deduci et probari posse —quod laudata disputatione etiam monuimus—.

Ceterum, si vocis sonum tantum respicimus et syllabas —ut innuis—innumeras facere possemus voces ex nostris linguis quae quendam similem haberent sonum cum linguae latinae vocibus; at non solum ne displiceat sonus curandum, sed et ipsa vox ex notatione, ex conformatione, ex sensu a Romanorum lingua ne discrepet.

Haec habui, doctissime vir, quae tecum ex data epistula communicarem. Cura ut valeas et latinas amare litteras prosequaris.

Scr. a. d. III idus decembres, anno MCMLVIII, Barbastro.

De his vocibus iterum cl. v. J. Jjsewijn rescripsit, cujus epistulam et Moderatoris responsum proximo fasciculo edenda curabimus.

Andreas Avenarius S. V. D. Joseph Mir C. M. F. S. D.

Magno me respondens vocibus tuae considerationi propositis oblectavisti gaudio¹. Principio tamen te oro, ne tractatum tuum tu illum inscribas «de verbis in latinum inducendis», cum nihil ego coner inducere, sed quae in sermone latino ego usurpavi, ea possintne ab aliis, qui legant, intellegi, percontor et simul hortor, ut quae fortasse viderint mihi impertiant accommodatiora. Accipe jam quae legenti responsionem tuam ultro venerint in mentem. Scito quendam in religione fratrem anno 1947 vocatum in urbem Romam, ubi munere fungeretur oeconomi generalis ex America boreali secum advexisse automolum currum, cui totidem litteris in ipsa America inscriptum erat «Jeep». O dulcem currum Jeep, quando recogito! Nunquam ego, nisi currus fuisset et generalis oeconomi singularis affabilitas, vidissem tot loca vicina Romae, nunquam vidissem, ubi sancta puella Maria Gorettia caesa, ubi mortua esset, nunquam vidissem, neque Arpinum Ciceronis neque Urbem Veterem et Lacum Volsiniensem. Sed is currus omnino instructus erat, sicut fere nostrae in hac Germania currus populares. Fuerit igitur origo illius nominis *ge* vel *gi-pi*, jam me ipsa illorum annorum memoria cogit retinere *Jeep*. Quis me illo anno in Tiberina insula chirurgice sectum, vel morbo, et debilitate corporis inutilem domum portasset, nisi adfuisset cum suo curru Jeep noster Antonius, qui nunc ipse adversa utens valetudine et munere et urbe Roma procul vivit in America.

Deinde ego, dum loquor latine, *horse power* nihil haesitans 'potestatem' vel 'virtutem equinam' dico.

Pick up e contextu sermonis tum vertendi in latinum debuit esse genus autocinetorum.

Test Case fortasse latet in his verbis apud Ciceronem frequentibus: «exemplo majorum».

Gratiam habeo quod pro «barrione» meo Ducangii «barrium» ostendisti. Ducangii tomī ornabant bibliothecam Collegii nostri Romani, aegre nunc ejusmodi careo thesauro.

Vides deceptum me esse a meo Langenscheidt; nam ibi 'Vorratsraum' est *recibimiento*, et, quantum sapio, quantum capio, *recibimiento* idem sonat atque «receptaculum»². Nunc in eo, de quo agebatur receptaculo, proprium saeptum aliquod, aliqua aedicula est, ubi, quae opus sunt ad reparandos currus, gummeae rotae, similia (cogita «pieza de repuesto») asservantur. Talia saepta, talia membra grandis illius receptaculi «horrea utensilium» volueram esse neque plane, ut opinor, bardus. Nam si legere coeperis, quae ad nomen horreum explicat Forcellinius, haec quoque leges: 'Horreum apud Romanos non ad solum usum condendarum frugum, sed ad alia quoque inserviebat' et quae ibi sunt.

«Quinas centesimas» libentissime recondo in apotheca fatiscantis memoriae meae.

Vero cum gaudio et animo grato decurri illa nomina a te recensita exeuntia in '-ites', '-itae'. Quaesiveram enim in illa, quam dixi apotheca memoriae meae ejusmodi exempla, quae in mundo esse noveram, sed nullum tum subiit. Quantam tu suppeditas copiam earum vocum, quae lapides fere et metalla denotant. «Aeternites» autem est, ut dixi, compressa lapidea massa. Et cum rerum novarum inventores his quaerunt idonea nomina, non raro etiam hodie ad multum neglectas linguas latinam et graecam recurrunt. Itaque «aeternites» mihi quidem videtur scitissime excogitatus, neque nos, si rem non hoc suo nomine appellemus, intellegemur.

Quod quale sit etiam ex aliis exemplis velim cognoscas. In metallico alveolo, rectangulari, longo centimetra 35, lato cm. 25, margine prostante in duo vel tria centimetra locetur massa argillosa glycerino mixta, quam spatula laeviges. Tum scribe tinctura usus violacea et spissa satis — vos Hispani appellare videmini *tinta comunicativa* —³ in charta, quae cras discipuli vertere debebunt in latinum. Scripturam bene applicata argillae post nonnulla minuta detrahe folium, et applica vel triginta folia singulatim, quae si arte dehaeserint argillae, quod, ut fiat, hostoriolo laeviga singula, nam singula ducent scripturam a te in uno folio scriptam. Fortasse sentis quo mea tendat oratio, me hic loqui de «apparatu multiplicativo vel multiplicatorio vel exemplifico»⁴, quem apparatus Hispani videntur *multicopista* appellare, ego pulso pudore «copiarium apparatus» nominare sum paratus, sicut nulla teneor religione quin, quod verbum prudenter et Itali et Hispani ex copia «copiare» fecerunt linguae matri hoc est latinae vindicem. Ejusmodi apparatus ante annos quinquaginta a fabricatoribus vocabatur «bonifax» in finibus Germaniae. Postea consimilis apparatus 'bargeographus' fuit. De his autem apparatusibus loquens quod aliud nomen etiam purissimae latinitatis sectator adhibebis, quam nomen eis inditum a fabricatoribus? Ego in schola olim utebar

'boniface', postea 'bargeographum' emi. Ipsum nomen sonat quid sibi velit «bonifax». Bene facit et magistris et scholaribus quoniam neque dictandum quidquam est neque dictata perscribenda a pueris sunt. 'Bargeographus' compositus est partibus nominis et cognominis fabricatoris Norimbergensis, qui fuit *Bartsch Georgius*. Prioribus syllabis, quae sunt *Bar Geo*, «graphus» apposuit exemplis usus aliorum nominum, ut factum est in geographo, historiographo, neque ullo alio nomine potero incitare eorum apparatus notionem in cerebro auditorum.

Sic etiam 'unimog', si me volo intellegi, debeo usurpare, sicut composita vox est. Scio tractoriam machinam esse. Latine loquens vel scribens dicam emisse nos tractoriam typi, vel typum, vel typo, vel genus, vel de genere *unimog*.

Sed jam, ne nimium sim odiosus, fabulandi finis est faciendus. Tantummodo te oro, ut legas catalogum verborum, quae nuper Plauti legens comoedias in foliolo scripsi de perpauca paginis libri excepta. Notum est Plautum abundare vocabulis, ut ita dicam, subitaneis et joculariter fuis, quibus animum oblectabat spectatorum. Quid putas Ciceronianos —et narrat ipse Tullius se Plauti comoediis legendis delectari— si ex ore nostro audirent «ferratile genus, ferricrepinas insulas, ferriteria, ferritribacem servum, plagigerulum, plagipatidam servum, felem virginariam, cordolium, ostreatum tergus, hominem spissigradum et siccoculum, inanilogistam, albicapillum, semisenem, operam adjutabilem, oblatratricem mulierem, opulentitatem, consucidam carnem, rem liquidiusculam, inanimentum», secenta alia latini sermonis verba in theatri consessu intellecta, quibus nos, tametsi non temere, non inconsiderate utimur, agnoscimus tamen linguam latinam ipsam multo fecundiores esse novationibus, quam nonnulli fateantur, et esse plerosque diligentiores observatores quorum scriptorum quorumque temporum vocabula sint nostra, quam, quibus legibus et ad quem usum hodiernum excogitata, producta, delecta sint. Vale atque salve.

Tyrsirutis, a. d. V kal. Martias anni 1959.

Cui paucis verbis Moderator respondet:

1. Cfr. quae fasciculo 164, p. 478-484 a P. Avenario et a Moderatore de nonnullis vocibus sunt disputata.

2. *Vorratsraum*, ut memorato fasc., p. 482 dixi, est «receptaculum» (= *deposito*), tuumque «horreum» ad eandem rem significandam plane accipio; at *recibimiento* - *rivcimiento* —uti in lexico c. i. *VOX* invenies— est acceptio, receptio, actus accipiendi, recipiendi (rem, amicum, hospitem), aut ipse locus in quo quis recipitur (locus domus saepe ornatus = *exedrium*); alia quoque significat.

3. Dicitur *tinta comunicativa*, et etiam *tinta velográfica*, cfr. in lexico *velógrafo*.

4. Ego quidem «copiam» hoc sensu novare non auderem, cum «exemplum, exemplar» latine habeamus. Si tamen instrumentum seu «apparatum» de quo agis, non multis verbis describere volumus, sed pressius exprimere, forsitan non arguendi simus si de instrumento «multiplicante, multiplicatorio», ac vel «exemplifico», loquamur; nam quanquam nova sunt haec verba, ex ipsa tamen peculiari ratione procedendi vocabula sunt deducta. Verbum «exemplare» habemus in lexicis, et «exemplificare» legimus apud Ducangium, ubi etiam «exemplatus» et «exemplatorium»; «exemplificus» ex ipsa notionis voce erit «exempla, exemplaria faciens»: quod exprimere latine volumus. — J. M. M.

PER ORBEM

Primus conventus ex omnibus nationibus studiis Ciceronianis provehendis, quem superiore fasciculo nuntiaveramus, habitus est a die IV non. ad VII id. apriles Romae. Conventus frequens, in quo omnia fere quae ad Ciceronem quoquo modo referuntur, acta sunt et accuratissimo examini subjecta. En indices commentationum, quo melius iudicium ferri liceat de toto conventu:

Aloisius ALFONSI: De Hortensio Ciceronis dialogo. Franciscus ARNALDI: Quid in Ciceronis vita atque operibus sit nostris temporibus singulariter accommodatum. Salvator BATTAGLIA: Nonnullae animadversiones de Ciceronis nomine aetate quae dicitur media. Bronislaus BILINSKI: De manuum apud Ciceronem laudibus ejusque de civitatis statu atque ordine iudicis. Mieczyslaw BROZEK: De Ciceronis epistula suasoria ad Caesarem scripta. Georgius BRUGNOLI: De differentiis quae Ciceroni falso tribuuntur. Petrus BRUNO: In re familiarum Cicero versatus. Carolus BÜCHNER: De Ciceronis librorum «De Legibus» scriptorum indole atque retractatione. Gualterus CALBOLI: *De his usum dicemus (Rhetorica ad Herennium, III, 7, 14)*. Aristides CALDERINI: Ecquod lapideum

Ciceronis signum Mediolani adhuc exstat? Septimius CARASSALI: De M. T. Ciceroni libro qui inscribitur LUCULLUS (et de scholio P. Manutii). Emmanuel CASTORINA: De nonnullis variis lectionibus in oratione «in Pisonem». Quintinus CATAUDELLA: De fontibus libri II «de Officiis». Joannes COUSIN: Quae sit compositio orationis pro Caelio habitae. J. JIMENEZ DELGADO: De verbo «adulescens» apud Ciceronem. Salvator D'ELIA: De Ovidio Ciceronis imitatore. Ernestus DUTOIT: Usus sit Cicero in «De Finibus» oratione «xai» appellata. Petrus J. ENK: De Cicerone oratore et homine. Paulus FABBRI: De humanitate Ciceronis erga provinciales in Verris crimine Lampsaceno describendo.

Subsequuntur aliarum commentationum indices...

Perincommode accidit quod Hyginus FUNAIOLI conventui in terris praeesse nequivit, quippe qui functus vita sit die 28, m. dec., a. 1958, de quo fusius infra. Qua re Consilio conventui moderando praefuerunt V. ARANGIO RUIZ, Aldus FERRABINO, Vergilius PALADINI, Hugo H. PAOLI, H. PARATORE, Quinctus TOSATTI, Ab actis Guerrinus PACITTI.

Omnes qui conventui interfuerunt laudare non desinunt et conventus apparationem accuratissimam et perhumanam parantium praesidiumque comitatem. JOANNES XXIII, Pontifex Maximus, benigne conventus participes excepit eosque latine est allocutus, cujus verba supra in fasciculi fronte in rei memoriam prostant exscripta.

Alter conventus internationalis latinitati viginti fovendae. — Primo conventu Avennico quaestiones agitatae sunt de grammatica latina simplici reddenda, de uno appellandarum litterarum modo statuendo, de viis novis aptioribusque adhibendis in lingua latina tradenda, de verbis novandis aptandisque hodierno latinitatis usui. Fuerunt qui illa omnia rugato naso supercilioque severiore conspicerent, quasi si inde pessum esset itura lingua latina. At nihil extimescendum, cum in conventu non philologicas quaestiones movere aut historicas sit propositum sed tantum usum prospectare et utilitatem persequi sermonis hujus vere nostri. Quod quidem plurimi nostra aetate faciendum esse arbitramur. Oblivioni enim minime est dandum omnes in omnibus hodie utilitatem quaerere et «technen». Si pergimus sermonem latinum tutari quod cultum et ornatum mentis confert humanum, facile viri hodierni, qui non ornatum difficilemque cultum quaerunt sed commodum utileque, totum nostrum proficient inutile putantes. Quare fortasse quaerendum nobis est hodie nonne in latinitate tutanda melius sit ejus commoditates utilitatesque extollere, quo facilius mentes sermone latino imbuantur eoque imbuti humanitate compleantur. Ad quae certe mirifice conferet conventus Lugdunensis, sicut Avennicus contulit.

Sed plura dixi eaque a proposito aberrantia. Nam tu, lector, nuntios speras, non orationes neque commendaticia verba. Ergo proximo conventu sermo latinus inspectabitur prout est instrumentum mutuae inter sapientes cogitatorum studiorumque communicationis. Quae communicatio esse potest vel inter «scientificos» technicosque viros, vel inter humaniorum litterarum studiosos vel etiam inter juvenes ejusdem nationis vel etiam exterarum qui mutuo vinciantur litterarum commercio. Nescio qui viri has quaestiones pertractaturi sint. Accepi tamen P. JIMENEZ in Salmanticensi Studiorum Universitate doctorem, rem quandam enucleandam suscepisse.

Inventa archaeologica. — Plurima eaque magni momenti effossa sunt his annis monumenta ubique fere terrarum, quibus quales fuerint Graecorum

Romanorumque antiquitates penitus in dies cognoscuntur. Quae omnia archaeologi facilius celeriusque invenerunt non jam solum ligone vel sarculo usi, sed vias terentes novas novaque media adhibentes, ut sunt aërophotographia et fluentum electricum in terras explorandas immissum. — Neque vero archaeologi terram unam aridam explorarunt, sed ampliorem pervadentes campum etiam subaquaneam terram penetrarunt. Quae enim putabantur urbes nunquam inveniendae eo quod longis saeculis aquis submersae nomen tantum sui nobilem reliquerant, modo «*hominum ranarum*» opera et studio mysteria sua prompserunt.

Nimium est omnia enumerare quae nuper inventa sunt. Qui voluerit aliquantulum cognoscere simplici velut obiutu, adeat commentarios q. e. i.: *Studi Romani* VI (1958) 696 sq., ubi breviter recensentur monumenta extremis annis effossa in Graecia, Bulgaria, Rumania,

Russia, Lybia, Gallia, Belgica, Anglia, et Cypri, Tunisiae, Algeriae, cet. cer. Neque pauca ex Hispania et Lusitania inventa recensentur, praesertim quae Baetulone (*Badalona*), Barcinone, Emeritae, Emporiis, Forti Gigurronum (*La Cigarrosa*), Pampelone reperta sunt.

—In coetu **Cincinnati** (USA) ab Academia Archaeologica Americana congregato, spect. femina Mathildis MELLIK asseruit quosdam Archaeologos americanos apud Turcos putasse se repperisse aedes Mydae, Regis Phrygiae, ad Gordium sitas, proximaque aestate effossiones inceptum iri.

—*Barcinone* effossa est necropolis romana, saeculo p. Chr. n. primo — ut videtur — adscribenda, quae maximam partem sepeliendi modum «*tegularium*» refert.

—PLINIUS in *Historia Naturali*, XVIII, 72, 296, describit machinam quandam messoriam ab antiquis Gallis usitatam, his verbis:

«Gallarum latifundis valli praegrandes dentibus in margine insertis duabus rotis per segetem impelluntur jumento in contrarium juncto: ita direptae in vallum cadunt spicae».

Quam s. IV PALLADIUS RUTILIUS TAURUS AEMILIANUS, in eo libro qui inscribitur «*de re rustica*», VII, 2, describit fusius. Jam vero, anno 1854 Oroloni (*Arlon*) apud Belgas, inventa est sculptura quaedam, quae tamen quid repraesentaret nunquam cognitum esset nisi superiore aestate, Monte Aureolo (*Montauban-Buzenol*) inventa esset prior pars sculpturae quae idem referebat, ita ut ex utroque fragmento inter se collato patefiat sculpturam premere machinam spicis metendis, quam asinus propellebat, bubulco altitudinem humilitatemve machinae moderante ad spicas carpendas. Qua machina «per paucos itus ac reditus, brevi horarum spatio tota messis impletur» (PALLADIUS, Cfr. J. VAN OOTEGHEM, S. J. *La Moissoneuse Gauloise*. «*Les Études classiques*, XXVII (1959) 129 sq.

Studia classica, per orbem. — Ex commentariis *Helmantica* nunc nuntium desumam: In civitatibus Americae Foederatis aliquot abhinc annos

Neoeboraci (*New York*) est schola *Regis High School* nuncupata. — in qua schola 1500 alumnos capiente, accurate selectos—, haec ratio studiorum viget, quatuor annos complectens: 4 annos alumni vacant religioni, linguae latinae, anglicae, elocutioni, cultui corporis; 2 annos gallicae linguae vel germanicae; sesquiannum historiae; dimidium annum educationi civili.

Crescit in dies singulos alumnorum numerus quin accurata illa alumnorum selectio et tempus linguae latinae tribuendum obstant. Ita «technici» opinari videntur...

—Apud Italos quaestio de lingua latina valde exagitata est his diebus, cum praesertim Administer Publicae Institutioni praepositus transverso calamo suae auctoritate deleverit exercitationem qua conversio ex italico in latinum fiebat in examiniibus licentiae in Schola Media adipiscendae. Res in actis diurnis agitata est. Perlegi aliquot commentatiunculas non parvi momenti, illam praesertim quam cl. v. Antonius BACCI edidit in commentariis *Orizonti*, (22 feb. a. 1959, p. 6), quam legas in «Collectaneis», insequenti fasciculo.

Ut latinitatem servant et custodiant, Itali consilium creaverunt linguae latinae defendendae, quod pro aris et focis sacrum humani cultus thesaurum a praedonibus tutari contendit.

Perficit. — Plura alibi de hoc cursu dixi in vico Derio in Seminario minore Flaviobrigensi (*Bilbao*) superiore anno inito. Nunc addam primo cursu emenso propositum ad rem deductum esse, optimosque attulisse fructus humanitatis cultusque alumnis qui eum sunt emensi. Qua re firmissime statatum est ut non modo cursus in posterum prosequatur, sed ut amplificetur. Lege si lubet opusculum, in modum commentariorum editum ab alumnis qui cursum hunc expleverunt. R. P. Henricus BASABE, S. J., magnopere exsultare potest animo quandoquidem conspicit illud, quod ipse XXX abhinc annos in Collegio Sancti Stanislai Salmanticensi severat semen et coluerat, nunc alibi quoque germinare, crescere, florere.

Novi commentarii de re Paedagogica. — Cum privata puerorum adulescentiumque institutio in Hispania apud Religiosos et Sanctimoniales magnam partem versetur, operae pretium erat ut omnes in unum coalescerent et res omnibus communes communiter agerent. Qua re permoti in Consociationem convenerunt omnes Religiosi docentes, sub nomine litteris capitalibus expresso F E R E (*Federación española de Religiosos de Enseñanza*). Qui etiam hoc ineunte anno commentarios edere coeperunt quibus est index *Educadores*. Quorum est de illis quaestionibus docere illasque solvere quae paedagogiam, psychologiam, didacticam attingunt, omniumque illorum colligere voces et opiniones qui in his rebus sint periti. Commentarios igitur, quos moderatur P. Josephus DE ERCILLA, S. J., et rebus actis et clarissimis

scriptoribus dignissimos aestimamus qui omni omnium plausu excipiantur.

Commentarii scholares. — Non semel de commentariis scholaribus verba feci, qui latine scribantur ab alumnis. Ante oculos quosdam habeo non contemnendi etsi minusculi sunt. Primum teneat locum qui inscribuntur: *TIRONES LATINITATE, ephemeris trimestris ab alumnis gymnastii exarata. An. I, n. 1 M. Oct. Dec. a. MCDLVIII. Paulae (Paola, e Collegio Minimorum)*. Est fructus quidam Instructionis Sacrae Congregationis de Seminariis... Breves, varii, amoeni, ab alumnis integre exarati, instrumento multiplicativo vulgantur. Semini huic nudo fere et puerili, augmentum virilitatemque quam primum attingat optamus.

Elysus Pacheco strenuus est vir constanti aetate qui linguae latinae amore vehementissimo est captus, quam totis viribus colit et tutatur, eamque profitetur plane aptissimam qua inter se viri eruditi vinciantur et mentis cogitata communicent. Ipse Collegium moderatur gratuitum — opus vere «sociale» (ut veteri verbo novam vim addamus) — cuius labores et studia ut patefaciat omnibus, commentariolos, quibus est index *Flamma* vulgat in quibus semper latine quaedam edit vel ab alumnis vel a se ipso scripta. Idem praeclarus vir opusculum in posterum perficiendum perpoliendumque «*Latine colloquamur*» exemplabili seu «mimeographico» modo (sicut et *Flammam*) foras emisit, quo latinum sermonem via ac ratione quam directam dicunt tradendum proponit. Plausum ex animo Elysto Pacheco

carissimo tribuimus dum ipsi prospera quaeque exoptamus.

De *Foro* jam alias verba feci. Quod *Forum* unum tantum vitium habet — dolendum sane quod uno tantum exemplari prodit, sed lepidissimo, sed versicolori, sed eleganti, integre etiam latine exaratum, singulis mensibus ab alumnis IV cursus editum, P. Aramendia, C. M. F., egregio magistro moderante. *Forum* diceres «Palaestrulam» *Palaestrae* hujus nostrae... Macte virtute pueri IV cursus!

Experius puto hujusmodi commentariolos scholares mirum in modum conferre ad animos puerorum in lingua latina colenda excitandos in eaque imbuendos, cum praesertim optimam quamque fabellam, commentatiunculam, sales *Palaestrae Latinae* moderatoribus mittas ut in plenam et publicam emittantur lucem.

Canant pueri in schola. — At non modo scribendo latine discitur sed etiam concinendo latine. Conventus enim in scholis animos levat, laetificat, renovat, duriora emollit, acerbiora dulcescit, temperat amariora. Cum pueri totis lateribus concinerunt, novo spiritu rem aggrediuntur. Aurem appone — si id dubitas — scholis alumnorum barbastrensiū: quo gaudio et studio Latinitatem amplectantur, dulcemque et utilem et jucundam dicunt quam tot inutilem praedicant. Noli putare tempus concinendo misere teri: quinque perdas ut 10 lucreris. Quod minime jactura est putandum.

Concilium Oecumenicum. — Summi momenti nuntium Joannes XXIII, Pontifex Maximus, orbi terrarum protulit, se brevi Universale Concilium congregaturum. Summi quidem momenti res quod ad religionem fovendam et mores spectat. At etiam quod ad linguam attinet latinam, quae ibi ut sermo publicus erit adhibenda. Ibi patebit quanti sit hic sermo faciendus his etiam temporibus.

De litteris latine appellandis. — Occasione nacti Concilii, quidam etiam de pronuntianda lingua latina disputarunt. Qui tamen proponunt unam esse adhibendam, quam romanam dicunt, utpote faciliorem et communiorem. At quam aliter sonet in ore exterarum gentium sermo latinus praesertim in lit-

teris appellandis *c* et *g* et *t* et *s* nemo est qui ignoret. Quorum sane sonus consonantior est faciliusque ab omnibus redditur si modo «classico» seu instaurando appellentur. Haec tamen quaestio de litteris appellandis, etsi suum habet momentum, at non maximum. Id unum certe necessarium: sermonem adhibere latinum: latine loqui, latine scribere, latine agere. Appellandi modus quinam adhibendus, tempus statuet et usus. Interea libertas detur loquenti. Neque dum minora curamus, potiora neglegamus. Ne forte dum de canibus disputamus sintne venatici sintne molossi an pastorales, ut cuniculi fabellae, dentibus canum latinitatem lacerantium tradi videamur.

Gratum obiter exhibeo animum cl. v. Lamberto de ECHEVERRIA, commentariorum sacerdotaltium qui *Incunabile* inscribuntur moderatori egregio, quod verba mea ex fasc. m. decembris de litteris appellandis edidit. In quibus denuo quaestio haec mense martio agitabatur. Documentum tamen Pontificium Pii X, P. M., etsi summae auctoritatis, credimus particulare esse, neque vim universalem, quam non exhibet, habere, utpote Gallis et gallico sermone scriptum et aptum adjunctis gallicis

plane propriis. Praeterea tempus actum, suum quoque pondus in rebus disciplinaribus habet.

Liceat verba afferre cl. v. SALVATORIS PRICOCO (cfr. *Orpheus* V (1958) 177) cum iudicium profert de libro Alfonsi TRAINA: «...Esso (volumetto) reagisce al malvezzo inveterato e alla pigrizia che mantengono in vita nelle nostre scuole quella pronunzia, che, derivata dal basso latino, e invalsa come pronunzia ecclesiastica, non ha, per i classici che noi leggiamo, alcuna giustificazione».

Vita functus est David MOORE ROBINSON (1880-1958), egregius sane vir, qui maxime coluerat archaeologiam classicam et graecam philologiam. Inceptum ejus maximum fuerunt effossiones Olynthi (1928-1938) ab ipso feliciter peractae, cum jam primum et alias pari eventu peregisset.

Anno 1957 mortem obiit Alanus J. BAYARD WACE (1879-1957), cum totam fere vitam Athenis egisset. Praehistoriam quae dicitur graecam in primis coluit non nullis libris, ut in eo cui est i.: *Prehistorie Thessaly* (1912). Quae ad Mycenicam societatem pertinent investigavit, quibus investigationibus pretiosum Michaëli VENTRIS novis investigationibus fundamentum praebuit.

Anno superiore die 2 m. feb. obiit Albertus DEBRUNNER cum LXXIII aetatis annum explevisset, qui in Universitate Bernensi magisterio functus erat et plurima eaque maximi momenti opera scripserat de re grammatica graeca corpusque edendum curaverat *Nachklassisches Griechisch* nuncupatum.

A. 1957, mense oct., animam efflavit Ernestus FRAENKEL qui «linguisticam, quam ajunt, comparatam» in Universitate Hamburgensi tradiderat, cujus est opus *Geschichte der Griechischen nomina agentis*.

Mature simul et immature mortem obiit Florentiae cl. v. Hyginus FUNAIOLI: mature quidem, quia octogenarius (natus enim erat in vico *Pomarrance*, in Italia 2 - X - 1878); immature tamen quod plenus doctrinae et humanitatis, «semper quasi victurus, ut qui nominis memoriam sui immortalitati commendasset, morti occubuit (cfr. C. EGGER, *Latinitas* VII (1959) 5).

Longum est quae scripsit omnia enumerare. Haec sufficient: *Grammaticae Romanae fragmenta*, Lipsiae, G. B. Teubner 1908. *L'Oltretombe nell'Eneide di Virgilio*, Palermo, 1924. *Esegesi Virgiliana antica. Prolegomina alla edizione del commento di Giunio Filargirio e di Tito Gallo*, Milano, 1930. *Camillo e i Galli in Tito Livio*, Roma, 1934. *Augusto nella poesia romana*, Roma, 1938. *Studi di letteratura antica. Spiriti e forme, figure e problemi*, Vol. I - II, 1 - 2, Bologna, 1947 - 1948. *La conquista dell'individuo nel mondo antico*, Città del Vaticano, 1950.

Docuerat in Universitate Bononiensi, Messinensi (1914), Palermitana (1920), in Catholica Mediolanensi (1934), tandem in Romana anno 1940. Ubique doctrina et comitate alumnorum animos allectos sibi conciliaverat. Praefectus erat — omnes ex his commentariis, superiore fasciculo norunt — primo ex omnibus nationibus Conventui Ciceroniano Romae jam congregato. Ejus erga Ciceronem impensa voluntas eo ostenditur quod paucis post ejus mortem diebus in mensa scriptoria conversio italica reperta est orationis *Pro Archia* poëta in lucem edenda.

Haec finitam verba afferens cl. v. Caroli EGGER, loco supra laudato: « Vitam tanti viri brevi comprehendens, hoc elogium, quod litterati hominis laus mihi summa videtur, non dubitaverim ejus insculpere tumulo: « Legendam scripsit, fecit scribendam ».

Vita quoque functus est Nicolaus TURCHI (7. I. 1882 - 16. XI. 1958), sacerdos, qui operam navaverat maximam veterum religionum historiae per-vestigandae. Praecipua ejus scripta sunt *Manuale di Storia delle religioni* (1912 et 1922), *Storia delle religioni, Le religioni nel mondo* (1946 et 1951), *Religioni, misteriosofiche del mondo antico, Fontes historiae mysteriorum aevi hellenistici* (1923), *Le religioni misteriche nel mondo antico* (1948) *La religione di Roma antica* (1939), cet.

Joseph VALLEJO, subito fere vitam nostramque societatem reliquit, postquam in Studiorum Universitate Matritensi doctor totus incubuit classicis studiis fovendis. Testimonio sint quae de Tito Livio scripta vulgavit et de Syntaxi latina, nec non plurima scripta in commentariis EMERITA, quos multos est annos moderatus, edita.

JACOBUS SIDERA, C. M. F.

BIBLIOGRAPHIA

STEIDLE WOLF — *Sueton und die antike Biographie. Zetemata*. Monographien zur klassischen Altertumswissenschaft. Heft 1. Verlag C.H. Beck, Muenchen.

Hoc volumine corpus illud quod inscribitur «Zetemata», fausto orditur omine; conscriptores onus curamque susceperunt monographias de scientia classica antiqua colligendi atque in vulgus edendi. Jam vero egregius professor W. Steidle, hoc in opere inaugurali, definire intendit propriam et singularem indolem Suetonii scriptoris. duce et magistra doctrina a veteribus scriptoribus excerpta.

Aliam vero arripiens viam atque Leo ejusque discipuli, Prof. W. Steidle in singularem scribendi rationem Suetonii toto Marte insistit. Immo et in re multum progreditur, nam ea quae de Suetonio scriptore novimus deque notitiis et libris ab antiquis auctoribus tradita maxima doctrina et eruditione amplificat.

En tibi totius libri index: Introductio (pp. 1-12). I. In biographiam Caesaris (pp. 13-67). II. Annotationes in alias Suetonii biographias (Caligula, Nero, Domitianus, Claudius, Vespasianus, Galba, Vitellius, Titus, Germanicus) (pp. 68-107). III. Ordinatio rerum historica (pp. 108-177). Appendix: In Monumentum Ancyranum (pp. 178). Denique nomen, verborum, rerum index (pp. 179-188).

PHILOPONUS, C. M. F.

H. J. ROSE. — *Griechische Mythologie*. Ein Handbuch. Aus dem Englischen übertragen von Dr. Anna Elisabeth Berve-Glauning. Verlag C. H. Beck. München, 1955.

De hoc libro hanc laudem dicam: postquam quintum in Anglia editum est (prodit enim prima editio a. 1928, quinta a. 1953), anno tandem 1955 in germanicum sermonem reditum esse, opera et studio spect. Dris. Annae E. Berve-Glauning. Quae sane haud minima est laus hujusmodi libro tribuenda. At liber etiam se ipse commendat et rebus quae pro-

mit et modo. Res enim de quibus agit vel in ipso libri titulo patefiunt, quas tamen ita H. Rose pertractavit et in unum coëgit ut ex tanta tamque implicata ac paene infinita fabularum de diis heroibusque copia et varietate, aptissimo delectu illa tantum eligeret et exhiberet quae in unaquaque fabula vere praecipua essent et ad argumentum pertinerent.

Breviter indicem rerum percurram. Auctor capite primo historiam mythologiae et interpretationes breviter et summis labris exponit. Deinde loquitur de rerum initiis (Chaos, Uranos, Gaia...) tertio et quarto capite de filiis Croni, de reginis caelorum Hera, Artemide, Callisto..., insequentibus capitibus de diis recentioribus (Apolline, Asclepio), de numinibus minoribus et peregrinis, de magnis mythorum cyclis qui dicuntur (Cretensi, Thebano, de Argonautis, de Hercule), de fabulis graecarum regionum, de fabulis mythologicis in Graecia et in Italia. Capite XI tandem agitur de poetis fabulis in Italia (*Italische Pseudomythologie*).

Ut patet auctor libro rem totam complectitur, quam exponit summa perspicuitate.

Nam id quoque laudi est dandum: quod scriptor in scribendo ante oculos habuit lectores qui librum suum quondam lecturi essent et manibus volutaturi. Scripsit enim librum legendum. Insipientis verba quae protuli videantur... Sed nonne libri quidam quandoque eduntur qui ne legantur unquam scripti videntur? Cum igitur H. J. Rose scripsit, prospexit primum quidem lectores illos qui, ut sunt in primis scholastici et alumni, propositam rem uno conspectu videre cuperent ut uno simplici que intuitu omnia mente complecterentur. Quibus ut libri usum faciliorem redderet, quae sua ipsorum Interesse possent, grandioribus typis excudi iussit, argumenti parte minoribus typis excusa, quo clarius pareret quae vel minoris essent momenti vel artius argumentum prosequerentur. Tandem qui totam quaestionem penitus radicatusque

attingere cupiant, notulis ad calcem positis, et fontes inventient et libros consulendos.

Noane his quae dixi librum summae esse utilitatis et maxime commendandum apparet?

JACOBUS SIDERA, C. M. F.

PAOLI, UGO ENRICO. — *Ciceronis filius*, puerilis narratio ad domesticos Romanorum mores illustrandos in usum scholarum redacta. Felice Le Monier, Firenze, 1958.

Novum hunc librum a clarissimo poeta et scriptore Latino H. H. PAOLI lectoribus legendum praebemus libentissime. Est enim et suavitatis et doctrinae plenus Auctor enim qua sua est latinitate exquisita scripsit latine libellum in quo maxima quidem arte sermoneque, captui alumnorum accommodato, utile dulci artissime conjunxit. Quare eum omne tulisse punctum praedicem.

Pauca de argumento: describit in eo auctor vitam Ciceronis filii ab ortu usque ad maturitatem. Quam dum enarrat, institutiones Romanorum simul exponit, scitis picturis ubique illustratas. Difficile tot tantaque tam brevi pagellarum numero comprehendere. Si enim indicem legas, plus quam 90 titulos videas, 91 pagellis contentos et enucleatos. Ibi legas quaedam de domo, de moribus, de ludis, de vestibus, de re vehiculari... Omnia breviter percurruntur et lucide. Nam lucidus quidam hic splendet inordinatus ordo.

Opusculum Auctor dicat: «*Franciscae Paolletti, prima Latinae linguae elementa hoc anno ineunt*». Quibus verbis elucet quid sibi proposuerit adipsendum. Quod eum plane assecutum esse profiteamur.

Hoc tantum optandum ut H. H. PAOLI multis id generis libris et magistris ditet et alumnos.

JACOBUS SIDERA, C. M. F.

ERRANDONEA, IGNACIO, S. J. — *Sófocles, Investigaciones sobre la naturaleza dramática de sus siete Tragedias y sobre la personalidad de sus coros*. Escelicer, Madrid, 1958.

His temporibus, quibus amor et studium maxime increscit in opera antiquitatis clas-

sicae, cujus gloria perpetua atque immortalis fama semper vivet, clarus P. Ignatius Errandonea, S. J., vir in litteris graecis paratissimus atque in Tragoedia Sophoclea praesertim vere peritus, in eaque maxime versatus, librum exaravit nobisque offert qui, ex multa quam continet doctrina, magni momenti locum obtinet.

Auctor praeteriens atque consulto relinquens quae scriptores vulgo sentiunt et de Tragoedia Sophoclea opinantur, audax aggreditur diligenterque enucleare conatur quaestiones, nondum a scriptoribus illustratas, ut explicationem vere scientificam de ratione et interna septem Tragoediarum Sophoclis structura nobis praebat.

Tragoedia in primis quae inscribitur *Edipo Rey* in altero, ut dicitur, «stasimo» (vers. 863-910) summum habet difficultatis et laboris.

Chorus hactenus ad Regem omnino pronus, in lamenta nunc erumpit, deplorat deinde quod aeternae, leges a diis violatae sint, tandem deos precatur et orat ut in fontes gravi poena animadvertatur et fata antiqua in Laium edita perficiantur.

Opinionibus nobilissimorum virorum, qui ut Wilamowitz, Muller et Bruhn, chori maledicta ad Iocastam referunt (pag. 20), his verbis confutatis: «Tan exiguo es el interés que Yocasta merece al coro y a Sófocles y a su Drama que al irse desesperada al suicidio y apuntarlo claramente al Coro, no tiene para ella una palabra de afecto o temor sino que a renglón seguido canta uno de los más jubilosos hipóquermas», fortiter diligenterque improbat eorum opinionem qui ad Tiresiam (pag. 20) maledicta referunt — «por su papel secundario en la escena» —, vel ad Creontem (pag. 20) — «porque el coro le ha manifestado durante todo el Drama mucha predilección» —, vel ad Oedipum (pag. 23) (ut clari viri Campbell, Wolf, Webster, Menéndez y Pelayo) — «porque el «estásimo» segundo no se puede referir a Edipo, ni el Coro ni Sófocles han podido pretenderlo...; sería una contradicción...» —; rejicit acriter deinde opiniones virorum clarorum Perrota, Hermann aliorumque qui extra Tragoediam Sophocleam solutionem quaerunt et explicationem — cui opinioni «parabasis» nomen est —, quamquam quaestiois nodum il-

auctores minime expediunt, — «porque es una medida realmente desesperada» — (pag. 224). Post haec tandem P. Errandonea partes et res circumstantes — quibus maxime ejus opus praestat —, totumque filum et nodum alterius «stasimi» loculentissime explicat et argumentum hoc admodum grave ita concludit: hominem qui jura aeterna violavit, tantaque poena dignum, non esse altum quam Laïum (pag. 29-38).

In Tragoedia, cui index *Edipo en Colona*, auctor fustus disserit et uberius (pag. 61-84) de eorum rejicienda opinione qui unitatem hujus Tragoediae omnino negant.

Tres sunt quaestiones quae in *Antigona* a claro P. Errandonea et proponuntur et copiose tractantur (pag. 85-125).

1.^a Quid de duobus itineribus, ab Antigona peractis ad fratris cadaver in agro derelictum, sentiendum?

2.^a Carmina cantusque, quos Chorus in IV «stasimo» concinit, cum colore et Tragoediae propositis conveniunt?

3.^a Quid de soliloquio cogitandum quod in fine Tragoediae ab Antigona profertur? Ut has aliasque magni ponderis quaestiones perlegatis a P. Errandonea in reliquis Tragoediis (pag. 127-350), in ea praesertim quae *Las Tragicinias* inscribitur, perdocte et litterate pertractatas, vos, humanissimi lectores, hortor atque libenter invito.

In parte vero operis postrema disputatur de quaestione (pag. 351-404) apud hodiernos scriptores valde agitata...: utrum Chorus in Tragoedia Sophoclea partes defendat (συναγωνίζεσθαι) necne?

Auctor, qua sua est de hac re et scientia et doctrina, clarissimorum virorum Flickinger, Croisset, Helmrich, Wilamowitz, Lesky aliorumque causa improbata et confutata, et Aristotelis nixus sententia (*Ars Poët.* XVIII) erudite docet ac perite exponit Choros Sophocleus (ut «κτῆμα εἰς ἀεί») personam vere esse et actorem.

Qua de causa clarus P. Errandonea ob tantum ponderis opus, maximam laudem meretur et plausum.

J. ARAMENDÍA, C. M. F.

Patristic Studies of the Catholic University of America; Washington, the Catholic University Press.

Hos libros, quamquam non omnes ejusdem ponderis, credimus nemini obscurum magna diligentia et labore esse perfectos. Id conantur scriptores ut omni ratione perfectissimi sint libri; adeo ut in nulla de re patristica vel theologica vel etiam classicorum auctorum bibliotheca decorum sit illos desiderari. Pressam praebemus uniuscujusque notitiam.

BR. A. ANTHONY MOON. T. LXXXVIII. *The «De natura boni» of St. Augustine.* 1955, XVII et 281 pag.

En totius libri conspectus: Praefatio (VII-X); Bibliographia (XI-XVII); «Introductio» (I, 64); Textus et Translatio (66-113); Commentarium (114-259); Indices quinque.

Magna cura — qua S. Augustinus opus «De natura boni» exaravit et ipsius operis momentum quod ultimum contra Manichaeos scripsit, et in quo errores de malo refutat et solutionem, etiam his temporibus aptam ostendit —, est sufficiens causa ut de opere tractatum penitentiorem antehac infectum, aggredi liceat. Hic tractatus, doctrinalis, historicus, stilisticus, est tota ratio suscepti consilii ab auctore quem quidem a doctis viris benevole acceptum iri speramus.

Auctor in introductione, praeter alta minora, quaestionem de malo suscipit illustrandam, quae est veluti Sti. Augustini libri substructio; idque etiam de sermone et stilo deque rhetorica arte efficit. Textus est idem ac Zycha, paucis minimisque immutatis nulloque addito critico apparatu. In commentario, amplissimo utique, id intenditur ut suam ipse mentem S. Augustinus explanet et illustret; plurimae quoque notationes ubique apponuntur.

EULOGIUS TEJERINA CANAL, C. M. F.

O'REILLY, (Syster) MARIE VIANNEY. T. LXXXIX: *S. Aurelii Augustini De excidio urbis Romae sermo.* 1955, XVII, 95 pag.

Sermo est qui, quoniam ab aliis Sti. Augustini existit segregatus, non tanto ut ceteri studio est investigatus.

Tres sunt partes hujus libri praecipuae: Introductio, Textus cum Interpretatione, Commentarium; quas praecedunt et sequuntur praefatio, bibliographia, indices.

In introductione et multa disputantur de textus traditione, et omnia quae ad sermonem pertinent, explicantur. Textus statuitur codicis manu scripti saeculi IX — Wolfenbüttel 4086 —, optimi a Dom. Germano Morin existimati, quocum alii viginti manu scripti et quatuor praestantiores typis expressi codices comparantur. Varias lectiones textui submituntur in uberrimo apparatu critico. Conversio, forsitan prima in anglicam linguam, est imprimis fidelis; tamen, si qua occurrat difficultas solvenda aut locus dilucidandus vel cum aliis S. Augustini conferendus, fustus in Commentario tractantur. Quanta cura et sollicitudine haec «De excidio urbis Romae sermonis» editio fuerit elaborata ex tot pro tam parvo textu pagellis facile eruitur.

LIGUORI G. MÜLLER, O. F. M. — T. XC: *The «De haeresibus» of Saint Augustine*, a translation with an introduction and commentary. 1956, XIX. 230 pag.

Opus *De haeresibus*, quamvis saepe numero usui fuit, tamen nunquam plane penitusque tractatum neque in anglicum conversum fuerat. Rev. L. G. Müller integram et perfectam veteris textus Benedictinorum (Paris, 1680) translationem offert (53-129) quin ulla fere inducatur mutatio. In introductione (1-52) agitantur quaestiones ad rem pertinentes: quis sit «Quodvultdeus» ille cui opus dicitur; quibus fontibus quantumque graecis usus sit; quid haeresis. Praeterea in commentario (130-216) explanationes copiosae et accuratae fiunt et unusquisque capituli fontes recensentur. Nihil dubium quin haec sit omnium perfectissima et utilissima hujus S. Augustini operis editio et in posterum omnibus sit consulenda.

LESOUSKY (Syster) ALPHONSINE. — T. XCI. *The «De dono perseverantiae» of Saint Augustine*, a translation with an introduction and commentary. 1956, XXII, 310 pag.

Dispositio hujus libri eadem est atque in aliis supra allatis. Liber «De Dono Perseve-

rantiae», altera pars illius «De Praedestinatione Sanctorum», est postremum et completum opus quod Doctor Gratiae ut Semipelagianos refutaret scripsit. Opus maximum, cujus nihilominus nunquam tractatio subtiliter excolta suscepta erat. Hoc nititur Soror M. A. Lesousky perficere.

In 101 pagellis introductionis agit magnopere, plurimis quidem adhibitis monumentis, de semipelagiana quaestione. Haec lucida et contexta expositio rei potest in explanationibus Patrologiae perutilis esse. Sequitur textus, qui, cum criticus exstet nullus, idem est, ac PP. Benedictinorum; juxta eum apponitur translatio nova. Subsequitur commentarium ex locis Sancti Augustini praecipue conserutum.

CONWAY (Syster) M. GEORGE EDWARD, S. S. J., M. A. — *Thasci Caecili Cypriani «De Bono Patientiae»*, a Translation with an Introduction and commentary, T. XCII, 1957, XX-193 pp.

Propositum Sororis M. G. E. Conway est de Sti. Cypriani libro subtiliter inquirere et investigare illumque in anglicum convertere. Nonnullae exstant translationes et de re dissertationes; Soror tamen Conway his superatis, quid amplius et perfectius in re assequi conatur. Textus seligitur idem ac Hartel in Corpore Scriptorum Ecclesiasticorum Latino- rum editus. Ex opusculi introductione naturam singularem cognoscimus quidque commune habeat cum Sti. Augustini tractatibus et Tertulliani «De Patientia». Commentarium, diligenter confectum, est potissimum de locis Sti. Cypriani similibus et de ipsius sacrorum librorum usu. Librum a viris eruditis laudibus maxime esse commendandum pro certo habemus.

EULOGIUS TEJERINA CANAL. C. M. F.

J. F. NIERMAYER. — *Mediae Latinitatis lexicon minus*. Fasciculus 6 (*haribannus-laborare*). E. J. Brill, Leiden, 1958.

Sextus jam in vulgus editus est fasciculus magni illius operis, cui titulus «Mediae Latinitatis Lexicon Minus», a praeclarissimo viro J. F. Niermeyer, in Universitate Amsteloda-

mensi professore. Atque id dudum nostri PAL. LATINAE lectores, totius scilicet latinitatis studiosi, cognoverunt.

Opus iis necessarium omnino, qui sermonem latinum familiarem, vulgarem, ad scientias pertinentem callere intendunt. Latinae voces in gallicam et anglicam linguam ubique redduntur. Primum fasciculi hujus vocabulum «haribannus» ultimum vero «laborare», a pagina libri 481 ad paginam 576.

Sedula prorsus editio, investigatio autem erudita, in toto hoc opere exquisitissimo. Vel ex sese res litterarum humaniorum cultoribus commendatur.

PHILOPONUS, C. M. F.

STÉGEN, GUILLAUME. — *Les Épitres Littéraires d'Horace*. Wesmael-Charlier. Namur, 1958.

Hujus libelli scriptor jam pridem bene meritus est in provincia Classicorum, quippe cui scitas in Vergilii Bucolica commentationes debemus. (*Étude sur Cinq Bucoliques de Virgile*, 1, 2, 4, 5, 7; Namur, Wesmael-Charlier, 1955 et *Commentaire sur Cinq Bucoliques de Virgile*, 3, 6, 8, 9, 10; Namur, Wesmael-Charlier, 1957). Modo autem de Epistulis Horatii litterariis, hac in lucubratione, non nulla nobis delibata voluit, idque hercle est persciter adeptus.

Toto fere libello epistula Horatiana ad Pisones, seu Ars Poëtica investigatur a praeclarissimo auctore (pp. 11-174). In introductione (pp. 5-10) perquam erudite de quaestione illa valde inter auctores agitata, de compositione Artis Poëticae, verba facit: et diversorum auctorum, et suam ipsius sententiam, in libri quidem cursu explanandam, perstringit.

In tribus autem densis partibus totam Horatianam de Arte Poëtica Epistulam explicat: I. De forma poëtica (v. 1-152). II. De opere poëtico (v. 153-294). III. De poëta (v. 295-476). Tum denique enucleat Epistulam ad Fiorum (pp. 207-223).

Auctorum indice, quibus scriptor usus est in suo opere libellus apte absolvitur (pp. 224-230). Paucis: opusculum de re solidum, nitidum, perspicuitate mentisque ingenio commendandum.

I. GONZÁLEZ, C. M. F.

S. RODRÍGUEZ BRASA, S. I. — *Stilistica Latina*, 5.^a editio. Editorial «Sal Terrae». Santander, 1958.

Jam quintum hic de «Stilistica Latina» libellus prelo editur, qui latinitatis alumnis ansam praebet in studio reddendo cum faciliore tum efficaciore.

Ex clarissimi professoris S. R. Brasa sententia, «praecepta Stilisticae latinae ad haec tria capita redigi possunt, ea scilicet quae pertinent: 1) ad modum exprimendi cogitata, 2) ad verborum in oratione collocationem seu hyperbaton, 3) ad orationum dispositionem atque ordinem seu periodum». In has igitur tres partes Stilisticam latinam dividit atque partitur.

Fere centum pagellis rem totam attingit. «Cum sola praecepta —Inquit scriptor— aut non plane intellegantur, aut etiam percepta e memoria facile deponantur, singulas Stilisticae regulas plurimis illustravi exemplis; iisque etiam hispanas interdum sententias adjunxi, quibus in latinam linguam conversis alumni regularum cognitionem perficiant atque confirmant».

En vero tibi rerum index: 1.^a Pars: De verborum collocatione (pp. 8-12). 2.^a Pars: Regulae quae ad modum exprimendi latine cogitata spectant (pp. 13-76). 3.^a Pars: De orationum dispositione seu de periodo latina (pp. 77-96). Satis inter nostrates latinitatis discipulos rara adhuc haec disciplina, quam «Stilisticam» magistri nuncupare solent. Ex quo ejus via atque ratio nondum, quod in votis esset, commode explorata explicataque est. Huic autem conatui, magnae quidem aestimationis, rei adipsendae felicem exitum optamus.

I. GONZÁLEZ, C. M. F.

CARRO-E. FLÓREZ, S. J. — *Prosodia et Ars metrica Latina*. Editio sexta. Sal Terrae, Santander 1958.

Hoc novo opusculo nobilis illa «Bibliotheca Comillensis» augetur. Commode autem nostris latinitatis alumnis, in prosodia et arte metrica latina excolenda, proficiet hic fere quinquaginta pagellarum liber.

«In Prosodia id sibi proposuit P. Carro ut

exceptiones non nimis multas congereret, ne discipulorum memoria obrueretur; si cui etiam nunc nimis multae remansisse videntur, magistris licebit eas desumere quae sibi opportunitiores videbuntur, ceteras missas facere».

«In Arte Metrica conscribenda, in qua tam multa sunt obscura, tam multa incerta, ea selegimus quae vere utilia esse iudicavimus, relictis illis quae aut propter opinionum varietatem aut propter rerum multitudinem linguae latinae tironibus non tam eruditioni sunt quam fastidio». Sic in operis prooemio.

En vero tibi index: *Prosodia latina*. I. Praenotiones; de pronuntiatione latini sermonis; de syllabarum quantitate (pp. 7-12). II. Regulae generales (pp. 13-16). III. Regulae particulares: Syllabae finales; syllabae initiales; syllabae mediales (pp. 16-21). IV. Strophae (pp. 41-46).

Latino sermone, etsi simplici, praecepta alumno traduntur, idque ratione atque via. Et, quod in prooemio, subjungo: «Jamque vale atque ad opus te confer, lector amice!».

PHILOPONUS, C. M. F.

VERA PARONETTO. — *Prudenzio. Le Corone*. Inni scelti e commentari. Società Editrice Internazionale, Torino.

Libellus hic bibliothecam eam amplificat, quae quidem inscribitur: *Scrittori Latini e Greci commentati per le scuole. Nuova serie diretta da V. Paladini e A. Traglia*.

In Introductione (pp. V-XXV) fustus clarus scriptor de suo in opere edendo proposito agit, deque poetae Prudentii vita atque laude litteraria affatim et scienter conscribit. En vero totius libri tamquam externa ratio: *Ai Colleghi* (pp. 1-4). *Lorenzo* (II) (pp. 5-56). *Eulalia* (III) (pp. 59-82). *Fruituoso* (VI) (pp. 85-102). *Pietro e Paolo* (XII) (pp. 105-116). *Cipriano* (XIII) (pp. 119-136). *Ad Agnese* (XIV) (pp. 139-153). *Appendice* (pp. 157-168). *Indice dei nomi propri* (pp. 169-171). *Elenco dei vocabuli post-classici contenuti negli inni* (pp. 173-174).

Quod animo facile advertes, lector, haec hymnorum selectio ad «Coronam» de industria a nobili scriptore restringitur: ibi enim M. A. C. Prudenti poetae numen litterarium in primis apparet, quod eundem Martyrum vatem maximum, poetico oestro, inducit.

Pulchrae pictae tabulae librum ornant. Copiosae autem grammaticae, historicae, geographicae notae eundem magno opere latinitati studentibus commendant Typographica tandem ars in editione absoluta.

A. MARQUÉS, C. M. F.

VILLEMMAIN, PIERRE. — *Confessions de Numida, L'Innommée de saint Augustin*. Editions de Paris, 20, avenue Rapp, Paris - 7 v.

«Confessiones Numidae» lectoribus linguae gallicae modo obferuntur atque amplioribus commentariis ornantur a praeclaro magistro P. Villemain. Cui quidem litteraric operi antecunt litterae laudatoriae clarissimi viri H. I. Marrou, in studiorum Universitate Sorbonensi artis scientiaeque historicae professoris.

Octoginta, cum in textu tum extra textum, tabulis pictis liber magno opere locupletatur. En vero tibi rerum index: *Lettre de M. H.-I. Marrou* (p. 7). *Avant-propos* (p. 9). *Prologue* (p. 15). *Première partie. Carthage* (p. 33). *Deuxième partie: Thagaste* (p. 85). *Troisième partie: Carthage* (p. 97). *Quatrième partie: Rome* (p. 147). *Cinquième partie: Milan* (p. 181). *Sixième partie: Carthage* (p. 215). *Notes* (p. 221). *Bibliographie sommaire* (p. 251).

Liber partim historicus, partim vero litterarius: non nullas sententias forsitan alii alter aestiment. Alterius laudes nonnumquam in alterius incriminationes reddi videantur. Ipse curiosus lector de re iudicare potest. Scriptoris autem propositum optimum sane nobis habendum, et in toto opere nobile quoddam ostendit ingenium.

PHILOPONUS, C. M. F.

GUAGLIANONE, ANTONIUS. — *Aviani «Fabulae»*. Corpus Scriptorum Latinorum Paravianum. In aedibus Jo. Bapt. Paraviae et Sociorum. Aug. Taurinorum.

Duo et quadraginta lepidae hic Aviani fabulae eduntur, eaeque criticis, grammaticis historicis notulis scite a clarissimo professore A. Guaglianone explicantur. Corpus Scriptorum Latinorum Paravianum hoc novo opere fausto omne locupletatur, de quo latinitatis cultores maxime, procul dubio, scriptori gratum exhibebunt animum.

De Aviani fabulis disserens, haec in praefatione auctor: «Nihil mirum quidem, cum media, quae fertur, aetate, Aviani fabellae et ludimagistrorum et discipulorum, qui ex illis litterarum latinarum rudimenta prima hauserunt, ingenia exercitarint, commentis que perpetuis, glossis scholiisque instructae fuerint, ita ut facile ex his aliisque causis intelligi possit cur Phaedrus velut tenebris obrutus jacuerit ejusque fabulae, metro soluto, anonymae in Aesopiarum fabularum collectionibus, quae tot hae aetate florere, innotuerint».

Praecipui vero de re codices, A, K, V, Rt, P, Pa, Ka, VI, C, Re, L, W, Ba, Vo, Tu, T, Ro, S, R, O, At, cet., in praefatione describuntur (pp. VII LIII). Tum accuratus siglorum conspectus (pp. LIV-LXI), atque librorum descriptio (pp. LXII-LXIV). Deinde textus Aviani poetae Fabularum, epistula ejusdem ad Theodosium praemissa (pp. 1-74).

Non nulla magni momenti librum bene complent: Lexicalia (p. 75); Syntactica (pp. 76-79); Res metrica (p. 80); Index fabellarum quas ab Aesopo, a Phaedro et a Babrio Av. imitatus est (pp. 81-82); Index omnium verborum (pp. 83-113); Index omnium verborum ex Eptmythis (pp. 114-122). Textus certe criticus, textus sane grammaticae dilucidus: quem latinitatis cultoribus maxime commendandum aestimamus.

A. MARQUÉS, C. M. F.

OLIVER, BARTOLOMÉ. — *El legado de Cicerón*. Ediciones Ariel, Caracas-Barcelona, 1958.

In perenne anni bis millesimi a M. Tullio Cicerone occiso monumentum, hunc scitum et lectu jucundum librum praeclarus vir B. Oliver, in re publica Venetiola Litterarum Latinarum Professore, ea qua est auctoritate et maximo animi studio, exaravit.

Libri prologus ab egregio professore Mariano Picón Salas est contextus (pp. 11-18). Librum autem in duas partes apte divisum leges. I. Cicero: orator, politicus, humanitatis cultor (pp. 25-78). II. Cicero et latinitas (pp. 79-187). Bibliographia de re copiosa et selecta atque in hunc diem protracta exhibetur (pp. 189-192). Non nullis fama nobilibus tabulis pictis liber decoratur.

Professoris vero B. Oliver propositum in condendo et constituendo Instituto Philologiae Classicae in re publica Venetiola magna laudandum est, ubi totis conatur viribus ut alumnorum, immo et magistrorum mentes illam hauriant, penitiorum cognitionem et humanitatem, quae in hereditario linguae graecae et latinae thesauro reconditur. Et doctori praeclaro et tanto negotio bene vertat!

A. MARQUÉS, C. M. F.

KOSKENNIEMI, HEIKKI — *Studien zur Idee und phraseologie des griechischen Briefes bis 400 n. CHR.* Suomalainen Tiedeakatemia. Helsinki.

En habes lucubrationem doctrinae et eruditionis plenam de notionibus seu «ideis» et de «phraseologia» graecarum litterarum ad annum 400 usque post Christum natum. Magni ponderis magnaque sollertia labor a clarissimo viro Heikki Koskenniemi intentus. Propositum vero auctoris luculenter in praefatione (pp. 5-7) perstringitur.

Totus liber in duas partitur partes: alteram de ratione spectativa vel theoretica litterarum graecarum (pp. 18-63), alteram autem de earum usu (pp. 64-200). Praeit solida de re introductio (pp. 9-17); absolvitur liber conspectu seu synthesi de re ibi agitata (pp. 201-205). Neque accurata et ad diem protracta deest bibliographia (pp. 296-210), quam definit nominum, rerum, verborum index (pp. 211-214).

Paucis, quidquid de re ad litteras graecas spectat, in hoc volumine minutatim evolvitur et disputatur in primis litterarum humaniorum magistris commendando.

A. MARQUÉS, C. M. F.

MONACO, GIUSTO. — *Il libro dei Ludi*. Palumbo, Palermo.

Est numero tertium et quadragesimum volumen hoc in praestanti «Bibliotheca nostrae aetatis cultus» (*Biblioteca di Cultura Moderna*). Clarus scriptor, professor Justus Monaco, bene quidem meritus in litteraria provincia praesertim de libro quinto Aeneidos, quem intima argumenti tractatione atque acri ingenio est studiosis et humaniorum litterarum

cultoribus interpretatus. Hac vero in lucubratione rem denuo assumptam voluit, ubi de argumento historico disertè agit.

Ut scriptoris autem propositum facilius calleas, en tibi tota libelli ratio et tenor: I. 1. *Il problema critico* (pp. 11-24). 2. *Il significato ideale e poetico del libro* (pp. 25-38). II. 1. *Dal golfo di Cartagine al porto di Drepano* -1/14- (pp. 41-56). 2. *Proclamazione del rito anniversario e sacrificio presso il tumulo* -42/103- (pp. 57-66). 3. *La regata* -104/285- (pp. 67-80). 4. *La corsa a piedi* -286/361- (pp. 81-90). 5. *Il pugilato* -362/484- (pp. 91-102). 6. *La prova dell'arco* -485/544- (pp. 103-110). 7. *Il ludus Troiae* -545/602- (pp. 111-118). 8. *L'incendio delle navi* -603/699- (pp. 119-128). 9. *La fondazione di Acesta e la partenza* -700/78- (pp. 129-138). 10. *Il colloquio tra Venere e Nettuno e il sacrificio di Palinuro* -779/871- (pp. 139-148).

Consequitur index nominum (pp. 149-150); antèit vero brevis de re praefatio (pp. 6-8). Commodioris lectionis, rite arte typographica exaratus liber.

A. MARQUÉS, C. M. F.

OSCAR ONORATO, GIOVANNI. — *Iscrizioni Pompeiane. La vita pubblica*. Edizioni Fussi. Casa editrice Sansoni. Firenze.

Inscriptio hujus libri latina haec: «Inscriptiones Pompejanae: Honores et munera». Ex quo facile auctoris propositum in eo parando ipse dignoscas. Aliud vero opusculum est (182-185), in illa venusta «collectione» itala «Il Melagrano»: maxime ibi commendatum a clarissimo viro A. Maiuri, in Universitate Neapolitana antiquitatis pompejanae professore. Cujus ex sententia, magni haec lucubratio adjumenti momentique illis erit alumnis, quibus opus sit studium absolvere de re pompejana ex lectione monumentorum vitae magis intimorum.

Post scitam de re praefationem atque brevem de transcriptione textuum epigraphicorum notitiam (pp. 13-24), plures, lingua latina una cum italica translatione, inscriptiones pompejanae consequuntur, eo vero selectiones tenore: I. *A Città-Magistrati e Cittadini* (pp. 25-41). II.

Edifici Pubblici e Religiosi (pp. 43-51). III. *Strade-Opere varie* (pp. 53-61). IV. *Culti-Sacerdoti* (pp. 63-71). V. *Elogi-Dediche e Acclamazioni imperiali* (pp. 73-77). VI. *Giuochi-Spettacoli Gladiatori* (pp. 79-87). VII. *Elezioni* (pp. 89-107).

Exstant admodum 147 inscriptiones pompejanae, quibus totidem explicationis gratia notulae consonant (pp. 111-192). Adnotationes ut plurimum ad C. I. L. referuntur; aliquando vero ad «Notizie Scavi», vel «in lingua osca: Conway, The Italic dialects». Operi denique fastigium apponit index Pompejanorum (*Nomina-Cognomina*) (pp. 193-209) et index epigraphicus (pp. 211-216). Non nullis de re antiquaria pictis tabulis opusculum ornatur, typographica autem arte ornatissimum.

A. MARQUÉS, C. M. F.

A. DOMENICONI - B. GNAUCK. — *Come si dice?* Guida linguistica Italo-tedesca. Stampato per conto della casa editrice Sansoni. In Italia, 1958.

Neque manualis quidam sermonis liber, neque simplex lexicon est volumen hoc: sed tanquam «Iteneris linguistici dux», atque is novi quidem generis in provincia litteraria. Quod magni erit commodi, si quid mel est iudicis, voluptatis causa peregrinatoribus, italis et germanicis.

Intitio libri vocabula generalia usus communioris italica et germanica proponuntur (pp. 1-12). Tum octo in partes totum opus dividitur, de rebus in usu et colloquio cottidiano magis usitatis.

I. De itinere et transvectionis rationibus (pp. 13-68). II. In civitate (pp. 69-98). III. De cibis (pp. 99-130). IV. De vestimentis atque ejus modi (pp. 131-154). V. De non nullis officiis (pp. 155-217). VI. De exercitationibus non nullisque operis (pp. 219-237). VII. De rebus ad valetudinem pertinentibus (pp. 239-268). VIII. De «disportu» seu de re gymnica, de tempore subcesivo, de spectaculis (pp. 269-296). Liber commodi quidem usus, nitidae editionis, omnino accuratus: certe nobilium auctorum propositum attigit.

PHILOPONUS, C. M. F.

GENTILE, PANFILO. — *Il genio della Grecia*. Firenze, G. C. Sansoni, 1958.

Recenti hoc lepido volumine corpus illud cui index «Biblioteca del Leonardo» locupletatur: volumen est undesexagesimum in librorum serie, totumque culturae pristinae Graeciae investigandae dicatur. Res vero hujus libri est tanquam lectionum cursus a claro Professore Pamphilo Gentile olim Romae habitus et alumnis societatis cui nomen «Youngmen Christian Association» traditus.

En tibi capitum libri contracta materies: 1. *Le origini della civiltà greca come civiltà laica* (pp. 7-53). 2. *La cultura razionalista* (pp. 55-76). 3. *La riforma di Socrate* (pp. 77-104). 4. *L'ideale morale* (pp. 105-154). 5. *Le correnti eccentriche* (pp. 155-182). 6. *La Polis* (pp. 183-225).

Quod ipse facile perspicis, commodus est hic culturae hellenicae cursus: rebus minutissimis de arte critica et de librorum recensione ex industria omissis, optimo dicendi genere et acri ingenio clarus scriptor aetatem nobis illam quasi in hunc diem continuam et viventem facit: quod quidem in libro maxime laudandum.

A. MARQUÉS, C. M. F.

P. RENUCCI. — *Dante*. Hatier, 8, rue d'Assas, Paris, 1958.

Libellus hic primus numero et quinquagesimus est nobili in illo corpore «Connaissance des Lettres», ita adhuc de humanioribus literis atque historicis bene merito. A clarissimo professore Sorbonnensi P. Renucci apte exaratus, hac vero summatim expositus ratione: I. *La jeunesse de Dante* (pp. 5-40) (1265-1293). II. *La saison des orages* (pp. 41-94) (1293-1306). III. *La genèse, le développement de la «Divine Comédie»* (pp. 95-136) (1304-1321). IV. *La poésie de Dante* (pp. 137-222).

In non nullis minutae litterae pagellis (pp. 223-238), lepide disserit scriptor de fortuna egregii poetae Dante saeculorum cursu, atque cursim verba facit de «repertoriis» bibliographicis, de commentariis in poetam Dante, de editionibus et translationibus, de manualibus libris, de monographiis et studiorum analectis, deque aliis lucubrationibus. Simplex dicendi genus hujus modi libelli lec-

tionem commodiorem eamque jucundam reddi: quod quidem et litterato auctori duplo argento rependendum.

I. GONZÁLEZ, C. M. F.

PONCELET, ROLAND. — *Cicéron traducteur de Platon*. L'expression de la pensée complexe en latin classique. E. de Boccard, Editeur, 1, rue de Médicis, Paris, 1957, pg. 401.

De jejunitate deque egestate linguae latinae et aequales scriptores nostri saepe disputant et latini scriptores ipsi disputarunt eamque plane cognitam habuerunt. At nemo —quod sciam— hanc posuit egestatem in bonis linguae latinae, ut asseruerit, ex eadem egestate hanc linguam et fecunditatem hausisse et vim, eademque egestate sermonem latinum superiorem graeco esse et aptiorem animis fingendis et informandis. Cum enim sermo graecus ad qualiacumque proponenda meditis exundet copiosissimis, facile nimia facilitate ipsa mentis cogitata quasi effeta reddat. Contra, lingua latina, cum media habeat et minora numero et minus perfecta, semper et ubique notiones seu *ideas* mente conceptas valde exagitare debet ante quam in verba producat quasque cum nonnisi imperfecte saepe proponere possit, legentis animum cogit ut ipse per se rem teneat et expiscetur, adeo ut lectorem mere recipientem seu passivum renuat, postulet agentem et «militantem».

Haec et plurima alia —quae paradoxa primo obtutu videantur— meridiana luce perfusa exponit perpenditque clarissimus hujus operis auctor, qui sane ingenio philosophico quam maximo pollet acerrimoque ratiocinandi vigore. Qua ergo praeditus est cogitatorum conexione et vi —quarum expertes philologarum rerum libros fere conspicias— omnia et singula in trutinam revocat matureque perpendit. Quae alii scriptores de rebus his actis tenuerunt, si vera sibi videntur, libenter amplectitur. Quod si logices lumine aberrantia videntur a vero, rejicit strenue, aptis adhibitis argumentis, numquam in verba magistri juratus, etsi magister clarissimus Meillet aliove nomine illustrissimo appelletur...

In primis R. PONCELET monstrat quam periculose et permixte et confuse plurima

verba usurpentur et propositiones. Quae pessime saepe usurpantur cum in eadem argumentatione vario diversoque sensu adhibeantur in praemissis quam in complexione. Talia verba sunt *concret, abstract* (locutio illa «*Urbs capta*» quam aliter explicari potest concinniusque atque explicari consuerunt quin ab «abstractum» veniatur), *analyse, linguistique et logique, pensée, sens, langue et vocabulaire, sur le prétendu mouvement de la langue du concret vers l'abstrait*, aliaque sexcenta. Quae omnia apte definit ut in unaquaque quaestione eluceat quam in singulis vocabulis subiciamus vim sensumque.

Plura quae hic auctor disputat, invenit sermonem modumque loquendi comparans Ciceronis et Platonis. Multa enim quae apud Ciceronem leguntur, si in se tantum perspiciantur, optime expressa videantur et forte persuasum habeas linguam latinam aptissimam esse quae abstrusa quaeque depromat. At lege tamen ea quae ex graecis Cicero convertit in latinum praesertim ex Platone, de quo in libro: quanta ibi immutata videas, quanta et qualia Cicero verba Platonis supprimat, addat, quam aliter atque in graeco sonant exprimat. Ex quo effici vult auctor Ciceronem Platonis mentis cogitata optime sane calluisse, nequivisse tamen apte exprimere. Quod non ex Ciceronis imperitia provenit, sed ex ipso latino sermone deficienti. Nam sermo latinus parvum praepositionum numerum habet, et participiis caret, et particulis illis, quibus graeci usi facillime quaeque proponere possunt, romani non nisi circuitionibus aliisque rationibus minus aptis.

Inde oritur variatio illa sermonis quae ex egestate latina provenit. Cicero variare in infinitum loquendi modum debet, ne gravissimam reddat lectionem pondere relativorum et circuitionum quae adhibendae ipsi essent cum ex graeco in latinum converteret articulum, participium praesens, passivum, activumque perfectum, cet. Cum Cicero scribit opera sua, mentem cogitationibus graecis saturatam habebat et fecundatam. At sermonem habebat pristinum rudemque. Cicero ergo cogitata novissima habet, instrumentum vero imperfectum ineptumque. Quod sibi immutare non licebat quin mentem Romanorum mutaret et

linguam. Quam optime ergo hoc instrumento uti operae pretium erat.

In hac quasi mentis pugna inter mentis concepta et linguam adhibendam, tota vis est sermonis latini et laus, qui sermo —ut supra innuimus— non tradit disciplinarum seu «scientiarum» effectus sed fermentum scientiarum. Ut ait clarus Auctor, Graecus est sacris initiatus: ad aras verum contemplatur, lingua deorum donatus; est sacerdos «spiritus», latinus autem est veritatis miles. Hodie autem et humanus cultus et homines militibus indigent ut se defendant a barbaris... Quos milites —ut olim— praebet latinitas cultusque romanus sermone suo transmissus.

Uno verbo: hunc librum lege si vis ejus virtutes plane sapere et perpendere. Liber novus et ratione et consecratis ex principiis apte deductis. Qui in posterum de genere Ciceronis dicendi et de stilo agere volent, inde haurire plurima debebunt. Monumentum sane optimum Ciceronis memoriae erectum bis millesimo ab occisione tanti viri recurrente.

JACOBUS SIDERA, C. M. F.

PARETI LUIGI, FUNAIOLI GINO, VALORI ALDO, BORDA MAURIZIO. — *Caio Giulio Cesare*. Ed. Istituto di Studi Romani. Roma, 1957.

Fasciculo hoc —qui 75 pagellis constat— quattuor orationes seu dissertationes quae —Istituto Studii Romani provehendis moderante— annis academicis 1955/57 a peritissimis viris, habitae sunt ad bis millesimum Caesaris mortis annum celebrandum, continentur.

In oratione a cl. viro Aloisio Paretì, cui index «*L'essenza della concezione politica di C. Giulio Cesare*» (p. 9-22), erudite ostenditur et probatur quo modo Caesar communitatem italicam et extra Italiam provincias —ut Imperium non tantum constitueret sed etiam assequeretur— solide stabilierit atque confirmavit.

Praeclarus Professor Hyginus Funaioli magna et pro suo more eruditione, in disputatione quae inscribitur «*Giulio Cesare scrittore*»

(p. 25-39) ante legentium oculos summam exponit Caesaris «*Commentarios*» («Capolavori di bellezza», ut dicit Wilamowitz) prototypum esse orationis bene Latinae, elegantiae, difficultatis brevitatis, urbanitatis Romanae; quae dicendi virtutes apud Caesarem semper et salis et leporis et humanitatis plenae inveniuntur.

En Professoris verba: «Cesare è un foggiatore di realtà, un costruttore, e di realtà s'intreccia il filo della sua narrazione. Preamboli mai; si entra subito «in medias res», ed è poi, un respiro senza posa. Eventi epici sono esposti con semplicità elementare, con quella nudità e venustà di parole, che Cicerone ammirava» (p. 36).

Cl. vir Aldus Valori sibi haec proponit interrogatio: Quid Caesar, quid etiam exercitus Romanus illis temporibus esset; quibus opibus, copiisque hostes, barbarae gentes, saepeque cives ipsi adversum Caesarem uterentur. Quibus omnibus — vel paucis pagellis (p. 43-56) sed ad historiae disciplinam exaratis — responsum dat plenum, luculentum, absolutum.

In dissertatione denique cui titulus «*Iconografia Caesariana*» (p. 59-68) a Mauritio Borda, in studiorum Universitate Romana professore, conscripta, sermo est de Caesaris imaginibus in monetis et gemmis incisis, de ejus simulacris, et de documentis ad Caesarem pertinentibus.

Fasciculus — qui maxime nobis arridet — indice nominum imaginumque tabula (p. 71-75) absolvitur.

J. ARAMENDÍA, C. M. F.

J. BEUAGRAUD, G. LAGUERRE, S. SIMON. — *Découverte du Latin par les civilisations méditerranéennes*. Librairie Classique E. Belin, Paris, 1957, p. 352.

Liber hic, quem magnis extollimus laudibus ob novam docendi viam et rationem, in duas partes dispertitur: quarum in altera morphologia et Latina verborum structura lucide et enodate exponuntur; in altera vero parte, multis picturis exornati textus colliguntur qui ad linguae Latinae et ceterorum populorum mediterraneorum historiam, vitam cultumque

maxime spectant, quique primo obtutu oculos animumque alumni in se conciliant.

Primum quod eminet in libro et excellit est auctores ante oculos quae adolescentium institutio postulet habuisse, et sollicitudinem maximam adhibuisse ut summa syntaxeos praecepta ordine et perspicuitate exponantur et explicentur.

In unaquaque schola seu lectione regulae et praecepta grammatica traduntur et vocabula pauca; exercitia, dialogi adduntur quae ab alumni in Latinum convertantur.

Omnes et singulas lectiones sedulo, studiose, persciter confectas esse alumni et legentibus facile apparebit, omniaque accurata ratione et diligentia apparata. Exempli gratia: exercitia non casu seu fortuito inventa sunt, sed ab auctoribus antiquitatis classicae vel e Scriptura Sancta sunt desumpta.

Librum hunc, charta nitida impressum, perspicuis typis descriptum, maximae utilitatis, qui ut boni athletae curriculum Latinitatis currere cupiunt, futurum speramus.

JESUS ARAMENDÍA, C. M. F.

LANCELOT C. SHEPPARD. — *Don Bosco*. Barcelona, Edit. Herder, 14-X-22, pag. 263.

In promptu est, benevole lector, liber hic et commendatione et laude dignus ab officina libraria «Herder» editus.

Haec cl. viri Sheppard Biographia optimorum scriptorum atque documentorum de Sancto J. Bosco summa est atque brevis complexio.

Ad ejus compositionem, ut in praefatione (p. 7) ipse profitetur auctor, amplissimum Patris Auffray opus, cui index «*Un grand éducateur: Saint Jean Bosco*», praesertim adhibuit.

Liber hic tres complectitur partes: quarum in prima de Sancti Joannis adolescentia agitur; altera est de ejus vita apostolica; tertia denique pars praecipua narrat de Missionibus atque Foundationibus.

Utilem quidem fore multis hunc de Sancto J. Bosco librum putamus.

J. ARAMENDÍA, C. M. F.

SCHOLARES LINGUAE LATINAE COMMENTARII

Scripta mittantur ad Moderatorem: Conde, 2, BARBASTRO (Huesca)

Pretium ad ADMINISTRATOREM: Lauria, 5, Ap. 1042 · BARCELONA

Pretium in Hispania: 15 pesetarum

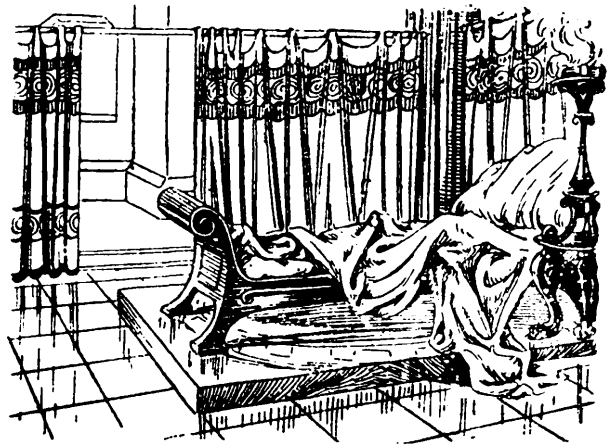
Extra Hispaniam: 20 pesetarum

ANN. V — (FASC. II) — N. 18

M. JUNIO

A. MCMLIX

AULUS
RELIQUAS
DOMUS PARTES
DESCRIBIT

Praecipuis domus nostrae partibus —quas supra dixi— addes *tabernas* dextra levaeque ad januam constitutas, ubi *tabernarii* et *macellarii*, quicquid ad negotia, ad annonam, ad vestes calceosque spectat, venditare solent; *culinam* quoque invenies cum *triclinio*, *cellam penariam*, *bibliothecam* —si in *tablino* non est—, *scalas*, quibus in superiorem *contignationem* facile ascendimus, ubi et *servorum cenacula* servantur.

Sed prius quam finem facio, *cubiculum* ingrediaris, quaeso, quod *velis* affabre textis aut pictis instructum

conspicis ac *magnifica lampade* in *tripode* constituta, *collustratum*. *Lectus suppedaneo* impositus, *mira est arte fabricatus*, *aureis et eburneis crustis* seu *laminis* ornatur. *Sponda* —quod est *firmamentum ligneum*— *pedibus innititur* et ad *iacentis caput adminiculum* habet, quod *fulcrum* dicitur; *institae* seu *fasciae torum* sustinent vel *culcitam*; his *stragulae vestes*, *mira artis varietate*

textae, *insternuntur*; ad *caput cervical* est, qui *saepe pulvinus* quoque dicitur.

Somno se dare
Quieti se tradere
Cubitum ire
Graviter dormire
Somno oppressum esse
Lecto teneri
Lecto cubare
E lecto surgere.

SESAMI HORREUM, HISCE!

Multos abhinc annos in urbe, ad Persarum fines sita, duo fratres —alter Casim, alter nomine Ali-Baba— vitam agebant.

Major natu argento bonisque abundabat; minor autem pauperrimus et omnium rerum inops laboriosam miseramque debebat vitam.

Quodam die Ali-Baba, ut ligna caederet, iter in silvam fecit. Alligatis impositisque asino lignis, jam jam rediturus erat, cum, concitatis equis, magnam latronum manum ad se advenientem prospexit... Timore perterritus nec vocem edere audens, in summam arborem, ut exploraret quid fieret, ascendit... Latronum dux, cum ad altam accessisset rupem, dextera manu eam percussit, dum hoc carmen, magna voce, proferebat: «*Sesami horreum, hisce!*». Quo carmine prolato —admirabile visu— horrei januae apertae sunt antrumque amplum, splendidum, auro, argento, gemmis lapidibusque pretiosis fulgidum, patefactum est.

Postea, equis exoneratis, latrones speluncam intraverunt, depositisque, quas portabant, divitiis, cum duce paulo post exierunt; qui iterum ad rupem conversus, verba dixit magica: «*Sesami horreum, claudere!*»; ac rupe clausa, latrones, citatissimis vecti equis, statim e conspectu discesserunt.

Deinde Ali-Baba cum ex summa arbore, ubi se abdiderat, descendisset, carmine illo, quod audierat et memoria adhuc tenebat, usus, illud horreum —res miral— aperuit, quod auro, argento, armillis, aliisque divitiis —quae omnia

latrones a viatoribus extorserant ibique abdiderant—, ante conspectum ejus confertum apparuit.

Admiratione affectus, asinulum mag-

na auri copia, quam maxime potuit, oneravit et laetitia perfusus domum rediit.

Ali-Baba, ut supra memoravimus fratrem habebat, cui nomen erat Casim, virum opulentum sed avarum admodum... Certior per uxorem Ali-Baba factus de fortuna et divitiis quas ille domi asservabat, et quomodo, verba quaedam mira usurpans, dives factus esset, quinque asinos ducens ad saxum magicum se contulit. Qui cum carmen illud protulisset —«*Sesami horreum, hisce!*»— saxum se aperuit ingressusque, asinos auro oneravit multoque argento.

Januis postea clausis ut nitore, quem gemmae pretiosique lapides emittebant, libenter frueretur, jam jam exiturus, in oblivionem carminis venit et «*Aperire, hordeum*». Januae vero cum

non apertae essent, latrones intra speluncam, Casim apprehenderunt.

Quem postquam occiderunt, in partes quattuor dividerunt et ad saxum suspenderunt.

Ali-Baba vero cum in suspicionem venisset fratrem a latronibus captum esse, sub noctem, rupem magicam petivit, asinos auro oneravit, ereptumque Casim corpus, tristis maestusque domum illud asportavit.

Latrones redierunt et re comperta, dux unum ex illis in urbem misit qui sciscitaretur quid de casu incolae loquerentur. Latro in urbem contendit; et cum forte occurrisset sartori, qui corporis fratris membra consuerat, id effecit ut sibi proderet Ali-Baba nomen domumque quam habitabat.

<p>Thesaurum quaerere, invenire Thesaurum obruere, condere Thesaurum defodere, recludere Thesaurus rerum omnium, memoria. (CIC.)</p>

Latro, ostio creta notato, abiit. Famula vero Ali-Baba, quae industria admodum erat, consilia latronis divinans, januas vicinarum domuum, alba quoque creta notavit. Quo latrones, ubi in urbem pervenerunt, nescientes quae esset Ali-Baba domus, ira et furore incensi, in silvam redierunt.

Insequenti die, dux ipse latronum, habitu mercatoris indutus, urbem ingres-

sus est, viginti agens asinos magnis doliis oneratos ex quibus unum tantum —ut rem simularet— oleo impletum erat, cetera vero singula duos capiebant latrones.

Dux oravit ut Ali-Baba sibi hospitium domi daret; et ab eo acceptus, in horto magna dolia deposuit jussitque latrones dato signo, celeriter ex magnis doliis exire...

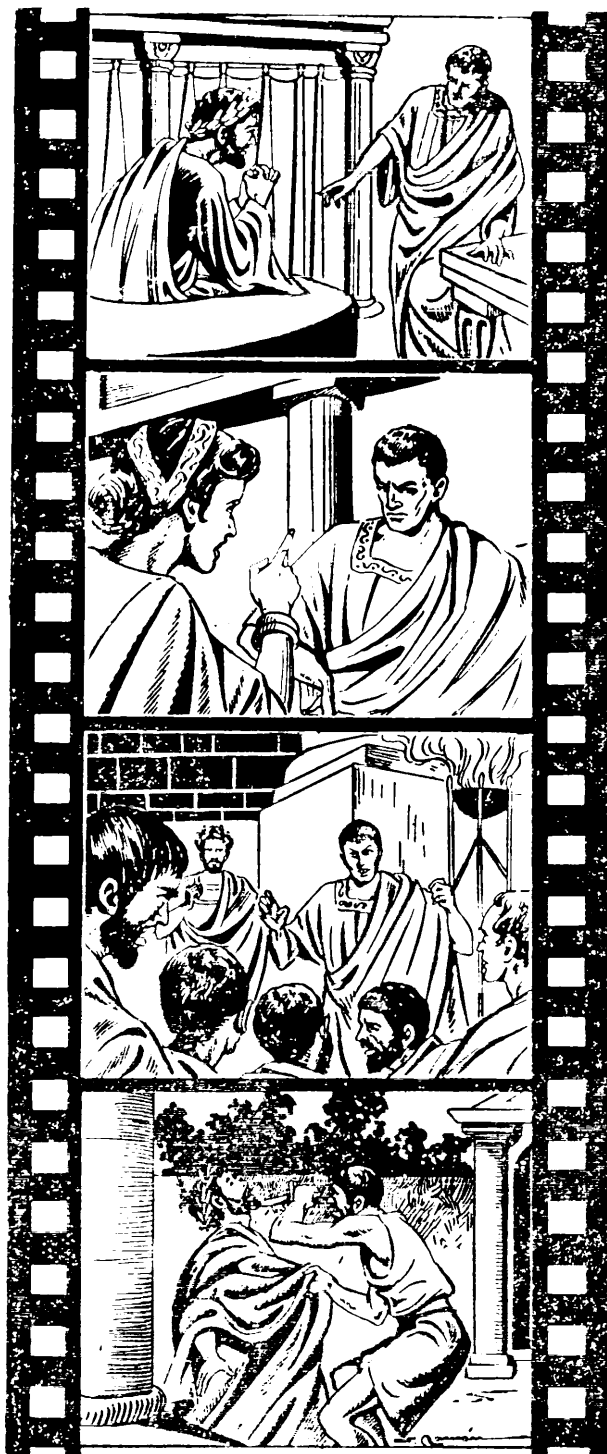
Sed dum cenant, famula, quae illius mercatoris consilia iterum cognoverat, in hortum descendit, oleum ex dolio desumpsit, illudque quam maxime ferventissimum effecit; et in hortum rediens, in singulos latrones superfudit omnesque torruit.

Dux latronum, dato signo, cum vidisset neminem ex doliis exire, in hortum anxius descendit et rem animadvertens totam, salutem fuga petivit...

JOSEPHUS LATORRE, PETRUS RAMOS, ANGELUS PÉREZ,
 moderante eorum magistro J. ARAMENDÍA, C. M. F.

TARQUINIUS

I) Servius Tullius annos quattuor et quadraginta summa prudentiae gloria regnavit; qui saepe tamen a juvene Tarquinio se injussu populi regnare audiebat. In dies infestior Tullii senectus, infestius regnum esse coepit.

II) Tullia enim, Servii Tullii filia, quam Tarquinius duxerat uxorem, non destitit virum incitare ut avitum regnum sibi recuperaret. «Di te penates, inquit, patriique, et patris imago, et domus regis, et in domo regale solium, et nomen Tarquinius vocat creatque regem».

III) Tarquinius arrepta occasione regio habitu indutus patres convocat, et ibi in senatu contra socerum orationem habet. Tullius hoc nuntio excitus in senatum venit et «quid hoc, inquit, Tarquini, est? Qua tua audacia, me vivo, vocare ausus es patres, aut in sede considere mea? At Tarquinius viribus valentior medium arripit Servium et elatum e curia in inferiorem partem per gradus dejecit.

IV) Tullius graviter afflictatus datum se recipit. Tullia vero carpento vecta in forum venit et prima regem salutatur Tarquinium, eumque monet ut percussores mittat qui Tullium de medio tollant.

SUPERBUS

V) Inde Tullia domum se contulit; sed cum ad summum Cyprium vicum pervenisset, restitit pavidus atque inhibuit frenos auriga, jacentemque Servium dominae trucidatum ostendit. Tunc foedum inhumanumque videres scelus... Tullia per patris corpus carpentum egit atque paterni sanguinis et caedis cruento vehiculo contaminata ad penates se recepit.

VI) Ita Tarquinius, cui posteri ex moribus **Superbi** cognomen indiderunt, regnavit, atque in manifestam tyrannidem regnum vertit. Qui multa bella gessit, cumque Suessam Pometiam Volscorum urbem cepisset, ex magna praeda magnificentissimum templum, Jovi in clivo Capitolino aedificare constituit. Cloacam quoque maximam sub terra egit.

VII) Ardeam deinde Romani obsidione premunt. Regii juvenes inter quos Sextus Tarquinius, filius Tarquini Superbi, interdum otium conviviis terunt, et cum inter pocula de castitate uxorum suarum contenderent, «agel eamus», dixerunt, et citatis equis Romam advolant. Et regias quidem nurus tempus luxu conviviisque terentes invenerunt; inde Collatiam pergunt ubi Lucretiam, Tarquini Collatini uxorem, inter ancillas lucubrantem lanae deditam, vident.

VIII) Hinc Sextus Tarquinius, hujus rei causa odio ex invidia orto, infandum patrat scelus. Lucretia vero tanto malo maesta patre et viro accersitis scelus in se patratum narrat, et mox cultro quem sub veste abditum habet, se interimit. «Nec ulla, inquit, deinde mulier impudica Lucretiae exemplo vivet». Mirum pudicitiae exemplum! L. Brutus tunc jurat Tarquinium regem cum omni sua stirpe quacumque vi de regno depulsurum, nec alium quemquam Romae regnare passurum. Inde reges Roma sunt exacti.

MARCUS PIGER

Marcus, pigerrimus homo, resupinus recubans sub ficus umbra digitis sub occipite consertis, fructum maturum, inter folia visum, appetivit. Verum, cum surgere eum pigeret, illum ita allocutus est: «Suavissima ficus, labere, amabo te, mihi in os».

Cui ficus contra: —Cur labar in os tibi?

—Quia mihi placuisti salivamque jam movisti.

—Si tibi placeo, surge, carpe, comede; equidem nihil moror.

—At ego volo ut ipsa in os venias meum. Num tibi magno stat.

—Nihilo plane! Verum tuam nolo fovere desidiam.

—Ehem! quam austera es, ficus! Age dum: per pulchritudinem tuam atque dulcedinem adjuro: fac utar hac voluptate. En hio: cum labra attigeris, dabo tibi suavium.

—Benigne quidem! Neque haud elegans!

Id colloquium simia, quae per patulae pini ramos cum sodalibus ludebat, forte audivit. Ut male factis sueta erat, fico lene sussurrans: —Sine, quaeso, ficus —inquit— praebeam ego isti helluoni pomum osculandum.

Cui ficus: —Uti libet!

Simia igitur pineam acerbam excerptam tanta vi dejecit ut Marco, nequiquam eju-lanti, duos dentes multo cum sanguine comminueret.

—Tum ille: —Siccine mitissima ferit ficus?
Messanae. PIUS PIAZZA, *Ord. Carm.*

MOS ET CONSUETUDO

Quondam photographus accersitus est ut mortis imaginem exprimeret. Is dum in discrimine photographiae est: «Cave, inquit, cave te moveas».

Patricius ATEBÁ

Cervariae.

III C. Alum, Guineensis

Amens amenti:

—Cuinam litteras das?

—Mihimetipsi.

—Et quaenam tibi scribis?

—Quo modo rem sciam? Cras aut perendie litteras accipiam.

Servator SERRA

III C. Alumnus

Alabonae.

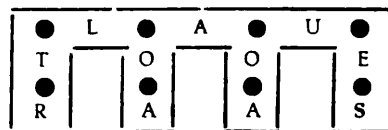

—Horam primam scio essel Tanta iteratione non est opus!
Josephus MELÉ

PAR PARI REDDITUR

Homo facetus in tabernam divertit, sed famem explere non potuit, quia cenantes omnia absumperant. Nocte insequenti vehementer esuriebat. Cum diluxisset, cauponario vale dicto se in viam dare voluit. Tum ille: «Nihilne pecuniae solvis? Ad haec vir facetus: «Ego solvam, qui nil gustavi?» «Poteras», inquit cauponarius, «odore ciborum' quos alii absumperunt, satis saturari». «Haud male», respondet abiturus. Jam sibi nummos argenteos desse simulans, aurum in mensam proicit et interrogat, num bene tinniat. «Bene tinnit», inquit cauponarius. Jam ille: «Tinnitum hunc pro odore tuo accipe», et recepto auro iter suum peragere incepit.
N. MANGEOT

PECTEN

a) Niger

b) Res

c) Damnum

d) Animus

IN SCHOLA LATINE CANAMUS!

(«CANON»)

Pueri in quattuor choros distribuuntur et unusquisque chorus ad singulas litteras (A - B - C - D) ex ordine canere incipit.

A

In ne-mo-re vi-ci-no au-di-tur cu-cu-lus,

B

nam a quercu bu-bo-ni res-pondet vo-ci-bus:

C

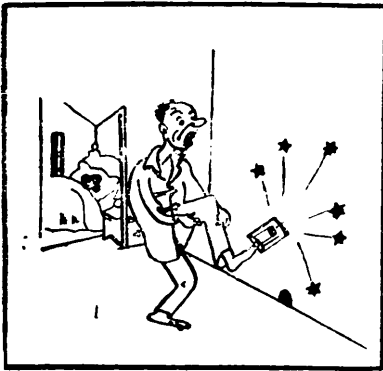

Cu-cu! Cu-cu! Cu-cu-cu-cu-cu-cu!

D

Cu-cu! Cu-cu-cu-cu-cu-cu!

«CRACI»

—(...?) Primus sorex jam est deprehensus.

Bucinator temperantiae, cum acrius dissuaderet potiones alcoholicas, quod alcoholica inimica essent naturae humanae, hoc interrogat.

— Si ego, exempli gratia, posuero ante asinum duas situlas, unam plenam aquae, alteram plenam vini: ex utra sitularum potabit asinus?

— Ex situla aquae, opinor, bibet asinus, respondetur ab uno ex audientibus.

Orator noster, felix quod tam prudentem hominem invenisset auditorem:

— Optime tu quidem, inquit, et cur censes ad aquam se inclinaturum esse asinum?

— Hoc ipso, inquit ille, quod asinus est.

A AVENARIUS, S. V. D.

E Germania.

Facetiosus quidam amicum apud erum commendat:

— En adest Dominus Mata... Veterinarius.

— Indulgeas quaeso; sum doctor medicinae peritus. Sed amicus me veterinarium putat quia eum saepe curavi.

JOSEPHUS RONSANO

Cervariae

III Alumnus

DEDICARE

1 2 3 4

Verba quae invenire debes — similia his quae proponuntur — omnia in superioribus syllabis verbi «dicare» continentur.

1 - 2 Tradidi	2 - 4 Atrax
2 - 1 Divide	3 - 4 Grate
1 - 1 Tribue	4 - 2 Reverte
2 - 2 - 2 Distribui	3 - 1 Decide
2 - 3 Consecra	2 - 3 - 4 Devovere
3 - 2 Dolii	1 - 1 - 4 Praebuerunt

Raimundus CARALT, C. M. F.

Celsonae

Philosophiae alumnus

ABACUS VENEFICUS

1	2	3	4	5	6		7	8
	9	10	11	12	13	14	15	
16	17	18	19	20	21	22	23	
24	25	26		27	28	29	30	31
32	33		34	35	36	37		

Verba inveni his similia, syllabatim divide et in appositis numeris colloca; initium eclogae Vergilii leges.

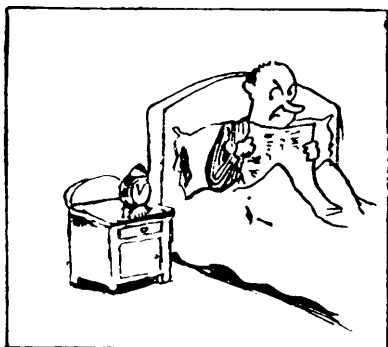
Obscurum	37	30	9	15	16	24	18	5	12	23	1
	35	26	31	13	6						
Rudenti	34	19	22	2							
Continge	3	14	32	36	28						
Operi	27	17	29	33							
Bucina	11	25	20	21							
Pronomen	7	8	10								
Littera	4										

J. A. COSTA, C. M. F.
Philosophiae alumnus

- Cur, mater, tam calvus pater?
- Quia litterarum, filii, maxime est studiosus.
- Ecurr tu tot abundas capillis?
- Puer, abi lusum.

J. ANDREAS MÁRQUES
III C. Alumnus
Alabonae.

NOVUS DIVES

- Hora quinta jam est, et famulus nondum me vocavit! Stultus ille id certo nanciscetur ut sero ad hominum colloquentium coetum perveniam.

JOSEPHUS METÉ, C. M. F.
Philosophiae alumnus

AD SALTUM ECULEI

FU		JUP	I	GOS	FE	TER
TRO	IT	I		PI	LI	TRANS
RI	IN	ES	A	RBS	AR	RUM
F U	MBS	GLO	TEU	UM	TU	OM
GENS	A	ET	LIT	NI	CRO	

ANDREAS SOLER

SOLUTIONES

(Cfr. P. L., 1959, fasc. I. 63-64)

AENIGMATA

- 1) *As-si-mi-la-tus.*
- 2) *Monosyllabon.*
- 3) *Umbra.*
- 4) *In poculis.*
- 5) *Claustra (Cerrojo).*
- 6) *Mulier.*

PECTEN:

- a) *Cito*; b) *Lego*; c) *Noto*; d) *Mtro.*

AD SALTUM ECULEI

Est proprium stultitiae aliorum vitia cernere, oblivisci suorum (CICERO)

TRIANGULUS MAGICUS:

- 1) *Redones*, 2) *Elidas*; 3) *Dirae*; 4) *Odas*; 5) *Nae*, 6) *Es*; 7) *S.*

AENIGMA VERBALE:

In transversum: a) *Cupido, Fisos*; b) *Inane, Noini*; c) *Ceroma, Isidem*; d) *Uterus, Lurori*; e) *R, Ocriculum, S*; f) *Maecs*; g) *F, Deucalium, C*; h) *alunrU, Atroci*; i) *Baclas, Cantas*; j) *tuteV, Tauri*; k) *Asopla, Mtsio.*

Ad perpendicularum: 1) *Cicur, Fabia*; 2) *Unet, Laus*; 3) *Pareo, Ducto*; 4) *InorC, Enlep*; 5) *Demurmuravi*; 6) *O, Astacus, S*; 7) *Cea*; 8) *F, iluclaC, M*; 9) *Insulsitati*; 10) *sofrU, Ornas*; 11) *sidom, Notus*; 12) *oneR, Carl*; 13) *Simls, Ctsio.*

BIBLIOGRAPHIA

BERNHARD HAERING. — *Fuerza y Flaqueza de la Religión*. La Sociología Religiosa como llamamiento al apostolado. Barcelona, Editorial Herder, 1958.

Est commodum Excellentissimus D. Dr. Marcellinus Olaechea, Archiepiscopus Vallentinus, qui hoc luculentum opus — ejusdemque auctorem — nostratibus lectoribus libenti quidem animo in praefatione (pp. 19-21) commendatum voluit.

Liber quippe ad res et optata nostrae prorsus aetatis aptatur: namque Sociologia Religiosa, scientia sane novissima. Quam certe auctor, clarissimus Dr. Bernhard Haering, ratione atque via praecipua excudere et explicare voluit. Librum autem in hispanicam linguam, idque facili dicendi genere nobilis Presbyter, Rds. Josephus Albertus Prades, de scientiis politicis et socialibus bene meritus, convertit.

Inscriptio operis principalis est *Macht und Ohnmacht der Religion (Religionssoziologie als Anruf)*. Volumen hoc disputatio est amplissima atque scita de mutuo influxu inter vires vitae socialis et vires vitae religiosae.

Post praefationem et introductionem (pp. 19-39): liber in tres solidas partes dispertitur. En tibi ratio: «*Libro primero - Problemas teológicos fundamentales de la Sociología Religiosa. Propedéutica Teológica* (pp. 41-100). *Libro segundo - Problemas fundamentales de Sociología Religiosa* (pp. 101-377). *Libro tercero - La Sociología Religiosa al servicio de la cura pastoral* (pp. 379-452)». Copiosus index «analyticus» et nominum (pp. 453-471) operis

tractationem et investigationem quam facillimam reddit.

Maxime in opere hoc commendantur «annexus», quibus multiplex continentur rerum tractatarum rationarium (*estadísticas*), quorum ope res quasi ante legentium oculos proponuntur. De inscriptione autem libri in hispanica conversione, alii forsitan aliter sentiant. Quidquid illud est, volumen hoc in nulla prorsus deesse bibliotheca potest, magnoque opere aestimanda omnibus opera Officinae Librariae Herder in hoc libro inter hispanicos lectores evulgando.

BALLOTTO, FRANCESCO. — *Platone, Apologia di Socrace*. Testi Filosofici commentati. Libreria Editrice Canova, Treviso.

Libellus hic est textus philosophicus commentario ornatus e corpore «Testi Filosofici commentati». Constat vero Introductione (pp. 5-49): quae est de Socratis persona atque de ambitu in quo ipse vitam egit. Doctrina autem Philosophi scienter et acute ab egregio Professore F. Balloto enucleatur.

Tum Socratis Apologia consequitur, in linguam vero italam conversa (pp. 51-129). Summa orationis anteit, eaque aptissime concinnata. Notitiae grammaticae, rhetoricae, historicae, geographicae, selectae et copiosae. Textus graecus, quo scriptor usus, nobilis ille est a praeclearo viro J. Burnet editus: *Plato's Euthyphro, Apology of Socrates and Crito, edited with notes by J. B., Oxford, Clarendon 1954*.

A. MARQUES, C. M. F.

F. H. DRINKWATER. — *Historietas Catequísticas*. Barcelona, Editorial Herder, 1958.

En tibi liber quaquaversus, in artis quidem catechisticae provincia, absolutus: interius exteriusque perplacens. Ejus modi autem in nostram hispanicam linguam conversio, ex lingua anglica, nobili domui editrici Herder certe animo grato pendenda. Quam lepide paraverunt RR. PP. Marcus Lloró et Calasanctius Ubasart, Sch. P.

Narratiunculae catechisticae singulae numero decorantur: sunt admodum 680, in 604 pagellarum cursu apte distributae. In indice (pp. 7-25) apparent numerus, inscriptio vel titulus, synthesis narratiuncularum. In indice «systematico» (pp. 605-608) exstant quinque Catechismi partes (Credo, Pater noster, Praecepta Decalogi, Sacramenta, Virtutes et Vitia),

unaquaeque cum propriis de re narratiunculis, numeris memoratis. Ex quo efficitur ut Catechista nullo fere labore libro hoc efficienter utatur, atque pueri celeriter res innumeras de catholica doctrina arripiant.

Jam vero Catechismi christiani disciplinae saepe saepius sunt veritates ex se abstractae, haud facilis quidem captus: easdem vero tanquam vividas efficere, exemplorum concretorum et narratiuncularum opera, idem prorsus est atque imitari exemplum Domini nostri Jesu Christi: qui lepide veritates aeternas parabolis atque exemplis, e cottidiana vita sumptis, explicabat. Hac igitur de causa hunc librum in docendo Catechismo Catechistae gradatim adhibebunt, eoque animo alacri alumni potentur. Quod plane numquam non bene verat.

I. GONZALEZ, C. M. F.

Diccionario Enciclopédico
Compendiado

VOX

Tria volumina 1300 paginarum, excusa:

charta majore (26 x 17'5 cm.)
pulcris typis et charta quae PRINTING dicitur
linteo contacta et corio in tergo

Volumina decorantur:

3200 imaginibus impressis
300 picturis adumbratis quae ad Physica, ad Artes spectant
50 figuris nigro colore depictis
23 figuris versicoloribus
25 chartis geographicis

In hoc praestantissimo Lexico Encyclopaedico VOX facillime inventes subtiles de rebus nostrae aetatis notitias quae ad Geographiam, Artes, Historiam, Rationem Technicam, Ludos, Mores, Institutiones pertinent.